

Helsinška povelja

Glasilo
Helsinškog
odбора za
ljudska prava
u Srbiji

broj 135-136 • januar-februar 2010 • godina XV

Nova strategija srpskog nacionalizma

- **Pesnica u svilenjoj rukavici**

Obrazovanje mladih

- **Generalu ima ko da piše**

Za Povelju pišu

- **Vladimir Gligorov**
- **Vladimir Pavićević**
- **Igor Novaković**
- **Ivan Torov**
- **Bora Ćosić**

...

Balkan i evropski izazovi

Sadržaj

uvodnik

Kako sprečiti rastakanje društvenog tkiva 3
Piše: Sonja Biserko

Balkan i evropski izazovi

Posle krize 5
piše: Vladimir Gligorov

Naredni koraci za Srbiju 8
Piše: Vladimir Pavićević

Neutralnost rizičan i skup poduhvat 11
Piše: Igor Novaković

Referendum bez referendumima 17
piše: Nikola Samardžić

Multilateralna diplomacija na ispitu 20
Piše: Edina Bećirević

Izaći iz „jaruge“ 23
Piše Bojan al Pinto Brkić

Iluziji nikad kraja 25
Piše: Ivan Torov

Skidanje velova 29
piše: Miroslav Filipović

Nova strategija srpskog nacionalizma

Pesnica u svilenjoj rukavici 31
Piše: Dr Aleksandar Sekulović

Obrazovanje mladih

Generalu ima ko da piše 38
Piše: Slobodanka Ast

Rezolucija o Srebrenici

Sramno licitiranje 42
piše: Vojislava Vignjević

Prve Patrijarhove reči

Nesmotrenost ili iskrenost 43
Piše: Srđan Barišić

Politička scena

SPASAVANJE, drugi deo 44
Piše: Nastasja Radović

Bezbednost u regionu

Uzroci srpskog animoziteta prema Stjepanu Mesiću 47
Piše: Stipe Sikavica

Povelja na licu mesta

Kikinda: godina nezaposlenog tigra 50
Piše: Gordana Prenović Fijat

Umesto eseja

Osećanje ogromne umirujuće samoće 54
Piše: Nenad Daković

sport i propaganda

Čovek za sva vremena: Petar Borota 58
Piše: Ivan Mrđen

Malo poznata istorija

Ukrajina u prošlosti 60
Piše: Olga Zirojević

Naša pošta

Sužavanje životnog prostora 61
Piše: Rade Vukosav

Helsinška povelja – glasilo Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji, ISSN 1451-6195

Rige od Fere 20, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: povelja@eunet.rs

Internet izdanje: <http://www.helsinki.org.rs>

Uredivački odbor: Sonja Biserko, Latinka Perović, Seška Stanojlović, Olivera Milosavljević, Izabela Kisić; Glavni urednik: Seška Stanojlović;

Oblikovanje i slog: Ivan Hrašovec; Štampa: Zagorac, Beograd

Ovaj dvobroj Helsinške povelje štampan je zahvaljujući pomoći Norveškog helsinškog komiteta

PIŠE: SONJA BISERKO

Kako sprečiti rastakanje društvenog tkiva

Gljučna dilema Srbije - Evropa da ili ne - ponovo se zaoštreno postavlja pred srpsku elitu. Odluka Borisa Tadića da podnese kandidaturu Srbije za članstvo u Evropskoj uniji ne prestaje biti tema oko koje se sučeljavaju srpske elite tzv. konzervativnog bloka (svakako jačeg) i onog liberalnijeg koji na EU gleda pragmatičnije. Problem je međutim mnogo dublji, jer je nacionalna energija potrošena na nacionalni projekat koji je poražen, a da nije napravljen bilans. U takvom mentalnom stanju nije moguće iznedriti nove ideje ili novu viziju. Bez novog političkog konteksta, koji podrazumeva i nove vrednosne parametre, Srbija nema odgovore na nove izazove.

Ofanziva konzervativnog bloka usmerena na iznuđivanje prevremenih izbora podseća na onu iz 2002. i 2003, kada se premijer Zoran Đinđić okretao EU i spremao za obračun sa organizovanim kriminalom i antihaškim lobijem. Ponuda tog bloka je, međutim, veoma tanka. Sa populističkom retorikom eventualno mogu dobiti izbore, ali sastaviti relevantnu vladu gotovo je nemoguće. Afera u vezi sa za narko klanom Šarića indikativna je po tome što je nakon akcije Sablja, koja je razbila "zemunski klan", stvoren novi pod "kišobranom" prethodne vlade. I očigledno je da ima podršku u nekim političkim strukturama. Očigledna je i namera Beograda da odgovornost prebaci na Crnu Goru sa željom da je dodatno kriminalizuje. Medijska kampanja protiv Crne Gore podseća na onu iz vremena kada je sticala nezavisnost.

Otpor prema EU imanentan je gotovo celokupnoj srpskoj eliti, i s leva, i s desna. Nema rasprave o tome šta predstavlja EU, mehanički se preuzimaju formulacije koje zvuče isprazno. EU svakako ne daje odgovore na sva pitanja, jer i sama prolazi kroz kritično

promišljanje sopstvene budućnosti. Međutim, odbijanje pripadanja takvoj zajednici i aktivno učešće u promišljanju evropske budućnosti, ne samo ekonomske, već i političke i bezbednosne, svedoči o autizmu i nesposobnosti promišljanja vlastitih interesa. U potrazi za novom paradigmom nije dovoljno biti protiv, za jednu ili drugu stranu, ili pak nijednu, već tražiti meru koja daje odgovor na pitanja koja blokiraju ceo region.

Balkanski region je svakako u centru savremene krize i ogolio je sva pitanja današnjice u najekstremijem obliku: od rasizma, genocida, etnonacionalizma do nametanja novih vrednosti i modela tek stvorenim državanma. Upravo na primeru Balkana, a posebno i same Srbije, mogu se tražiti konstruktivni odgovori. Činjenica da međunarodna zajednica tako dugo rešava problem jugoslovenske krize svedoči o tome sa koliko opstrukcija se ponuđeni modeli sukobljavaju.

Kada je reč o Srbiji, može se reći da ona još uvek teško odustaje od svojih teritorijalnih pretenzija. Verovanje međunarodne zajednice da će Srbija posle promena 2000. godine biti lider u regionu nije bilo utemeljeno, jer liderstvo na koje se srpski političari pozivaju ima teritorijalnu konotaciju i patrenalistički ton. Srpska elita ne prihvata činjenicu da je Balkan u završnoj fazi državnog konstituisanja i da o novim granicama odlučuje međunarodna zajednica, a ne pojedinačne zemlje. Još tokom procesa raspada otomanske, a potom i austrougarske imperije, počelo je rešavanje balkanskog pitanja. Od Berlinskog kongresa (1978), preko Versjaskog ugovora o stvaranju Jugoslavije (1919), do Badenterove komisije (1991), koja je konačno uobličila formulu (uvažavajući odluke ▶

AVNOJ i Ustava iz 1974) za stvaranje novih država na Balkanu. Znači, reč je o dugotrajnom istorijskom procesu, koji je završio nezavisnošću Kosova. Srbija ne može postati relevantan i ravnopravan činilac regiona sve dok ne uvaži tu novu realnost.

Takodje, dominantna "ideologija" u Srbiji je antikomunizam, koji se u suštini sveo na antitioizam, ne i na antisocijalizam (u Memorandumu SANU se od nje ga nije odustalo), a predstavljao je otpor Srbije ustavu iz 1974. Otuda pominjanje BROZA ima isključivo negativnu konotaciju, jer kritika se svodi na decentralizaciju Jugoslavije kao glavni uzrok jugoslovenske krize. Talas antikomunizma kao vladajuće ideologije onemogućio je sagledavanje pogubnih posledica srpskog nacionalizma. To je samo dodatno doprinelo nacifikaciji Srbije u čemu je posebnu ulogu imala vlada Vojislava Koštunice. Vraćanje na regresivne ideologije prošlosti nije samo osobenost srpske političke scene, jer je, nažalost, pravilo u svim postkomunističkim zemljama. U vakuumu nakon kolapsa socijalističkog sistema vrednosti nametnuo se nacionalistički kao, očigledno, tranzicija od socijalizma ka demokratiji. Demokratija kojoj svi navodno streme još uvek je samo retorička figura.. Za sada, nacionalizmu u Srbiji nije ponuđena alternativa.

Postojanje Jugoslavije, posebno one druge koja je formirana na ideji federalizma i jednakosti svih, izbrisano je iz nacionalne memorije. Odricanje od Jugoslavije, ako ništa drugo, kao antifašističkog nasleđa i nedave istorijske prošlosti, deformisala je percepciju sadašnjosti. Pokušaj srpskih elita da nametne Milana Nedića, Dimitrija Ljotića I posebno, Dražu Mihajlovića, kao civilizacijsko dostignuće i moralnu vertikalnu onemogućilo je sagledavanje aktuelnog trenutka u novom ključu. Srbija je samo sa levog prešla na desni populizam.

Zamah desnog radikalizama ugrozio je ionako fragilni demokratski potencijal Srbije. Napore aktuelne vlade da zaustavi nasilje, kao normalno ishodište ekstremizma, dalo je neke rezultate, ali pre svega uz podršku i pritisak EU.

Vojislav Koštunica kao demokratski lider i normalizacija srpskog nacionalizma kao građanskog nacionalizma je očigledno maksimalni domet Srbije. Problem Srbije unutar društva nije artikulisan i otuda, kada je reč o Evropi, proizvodi ambivalenciju kada je reč o pripadnosti. Nosioci i generatori srpskog nacionalizma (SANU, SPC, univerzitet, mediji, političke elite i dr.), ne dopuštaju alternativu i grčevito je poništavaju u svakom pokušaju. Zbog toga je Koštunica i dalje za njih najprihvatljiviji politički lider. Kako on, međutim, koji nema široku bazu u biračkom telu, stvorena je Srpska napredna stranka koja treba da mu je obezbedi.

Neintegrisanost društva i nedostatak ideje ili celovit pogled na unutrašnji i međunarodni kontekst sprečavaju mobilizaciju društvene energije neophodne za promene. Osim toga, nedostatak moralne dimenzije svodi politički život na banalni nacionalizam.

Povodom kandidature i rasprave o članstvu u NATO (da ili ne), oglasili su se svi nosioci velikosrpskog projekta. Dobrica Ćosić je čak po prvi put optužio i predsednika Borisa Tadića, mada je, takoreći, do juče bio njegov dnevni savetnik za državne poslove. Ćosić optužuje predsednika, srpsku vladu i parlament "za rizičnu, raskolnu, kratkovidnu nacionalnu i državnu politiku", koja je ozakonjivanjem autonomije Vojvodine "politički trasirala vojvođanski separatizam", a tolerisanjem internacionalizacije „sandžačkog pitanja“, omogućila legitimnom otomanizaciju Balkana, odnosno Srbije, Bosne i Hercegovine. I sve to, kako kaže, neposredno posle secesije Crne Gore, nerešenog srpskog pitanja u Crnoj Gori i prekida diplomatskih odnosa sa tom „bratskom“ državom.

Ćosić i krug oko njega osporavaju pravo na evropeizaciju Srbije, koja podrazumeva kvalifikovanje zločina u Srebrenici. Jer, po njemu, to "zastupaju nedorasli političari, korumpirani intelektualci i neki mediji".

Srebrenica, kao moralna obaveza Srbije, konstantno opominje i na njoj se prelama moralna neosetljivost Srbije. Rasprava o rezoluciji o Srebrenici bila je otrežnjujuća, jer je ogolila dubinu frustracije i poricanja srbijanske elite. Inicijativu je pokrenuo predsednik Boris Tadić očigledno svestan da je to obaveza preko koje se neće preći, ali se zbog toga i sam našao na udaru konzervativnog bloka. Ćosić je optužio demokratsku koaliciju da prihvata "džihadsko-fundamentalističke

bošnjačke propagandne laži o srpskom genocidu u Bosni i Srebrenici" i da "nesavesno neodgovorno izjednačavamo svoje ratne zločine sa tobožnjim 'holokaustom' nad muslimanima, brojimo i umnožavamo svoje zločine, a prećutkujemo bošnjačke i hrvatske - čime i naše potomke činimo pripadnicima genocidnog naroda ravnog sa nacističkom Nemačkom".

Rasprava oko rezolucije, odnosno pominjanje osude genocida u njoj pokazala je koliko je elita uspela da relativizuje zločin u Srebrenici i sve druge zločine na prostoru bivše Jugoslavije, jer se upravo ključne referentne tačke zločina kao što su Srebrenica, Sarajevo, Vukovar, Dubrovnik, Zvornik ... osporavaju ili umanjuju. Tako je formulacija rezolucije u vezi sa genocidom postala traumatska tačka srpske elite. Profesor Vojin Dimitrijević je ponudio formulaciju koja takodje pokazuje taj odnos, a ona se svodi na to da treba "osuditi gnusni zločin u Srebrenici, koji su međunarodni sudovi okvalifikovali kao genocid". Time bi se, kako ističe, izbegla sopstvena kvalifikacija. Suština rezolucije i jeste u tome da se formuliše sopstvena kvalifikacija. Na način kako, na primer, jezgrovito predlaže tužilac za ratne zločine Vojislav Vukčević: "Parlament Srbije osuđuje genocid u Srebrenici i iskreno žali sve žrtve Srebrenice. Ovom prilikom upućuje izvinjenje svim članovima porodica žrtava zato što Srbija 1995. godine nije učinila dovoljno da spreči genocid u Srebrenici".

Međutim, svetska recesija još traje i pitanje je kada će uslediti oporovak vodećih svetskih privreda. Osim što je reč o najvećoj krizi koja je pogodila evropsku monetarnu uniju od osnivanja 1999. godine, kriza bi mogla, preko banaka, izazvati probleme i u jugoistočnoj Evropi, pre svega u Albaniji, Makedoniji i Srbiji. Novi talas finansijskih teškoća Srbija ne može izneti bez podrške EU i međunarodnih finansijskih institucija.

Zato bi koaliciona vlada, Demokratska stranka i predsednik Tadić, pre svega, morali napraviti rezove koji bi im doneli novu podršku građana. Odnosno, moraju biti jasniji u svojoj proevropskoj politici, ne samo na nivou mehaničkog ponavljanja "kako je Srbija Evropa". Neophodna je ofanzivna kampanju u kojoj bi jasno predočili šta ta politika znači ne samo na ekonomskom, već i na vrednosnom i moralnom planu. Samo tako moguće je sprečiti dalje rastakanje društvenog tkiva i njegovo mobilisanje na društveno kreativnoj viziji.

PIŠE: VLADIMIR
GLIGOROV

Posle krize

Socijalni i politički efekti obično kasne za krizom. To zbog toga što politička nestabilnost teži da pogorša i onako rđavo stanja, dok se socijalna situacija pogoršava postepeno sa padom zaposlenosti i gubitkom izvora prihoda, gde značajnu ulogu igraju i socijalna davanja. No, politički i socijalni efekti su različiti, odnosno mogu da budu različit: političke promene mogu da deluju protivciklično, a socijalne tenzije prociklično. Ovo ima smisla objasniti.

U demokratijama, krize dovode do političkih promena. Njihova svrha je da se obnovi legitimnost vlasti, koja obnovljeno poverenje može da iskoristi kako bi rešila neke probleme koji su izgledali nerešivi pre krize i pre političkih promena. Nausprot tome, socijalne tenzije mogu da deluju prociklično, jer nastaju kao posledica nespremnosti raznih društvenih slojeva da preuzmu odgovornost za troškove koje je donela kriza i koji nastaju u postkriznom periodu. Sama, pak, kriza ili, bolje rečeno, njen razvoj zavisi od spremnosti za političke promene i sposobnosti da se očuva socijalna stabilnost i obezbedi saradnja. Tako posmatrano, kako stoje stvari na Balkanu?

Možda ima smisla početi od Crne Gore, gde su održani prevremeni izbori na samom početku krize. Takodje, razrešene su političke dileme oko evropskog puta i članstva u Atlantskom savezu (NATO). To je omogućilo rešavanje niza problema, delimično uzrokovanih ili otežanih, privrednom i finansijskom krizom - od očuvanja likvidnosti bankarskog sistema do restrukturiranja Aluminijskog kombinata. Pomoglo je i to što je prethodna vlada vodila protivcikličnu fiskalnu politiku, dakle gomilala je budžetske viškove kada su vremena bila dobra. Tako da je bilo novaca da se očuva javna potrošnja i utiče pozitivno na ukupnu tražnju. Naravno, socijalni će izazovi tek uslediti, posebno ukoliko se privreda ne vrati na put rasta.

Delimično je do sličnog političkog prilagođavanja došlo i u Hrvatskoj, jer je predsednik vlade dao ostavku i omogućio naslednici da donese nekoliko nepopularnih mera privredne politike, a i da izrazi spremnost na kompromis oko spora sa Slovenijom - čime je pomognuta i stabilnost Slovenije, koja nije beznačajna za samu Hrvatsku. Time je otvoren i put ka Evropskoj uniji, što je svakako veoma značajno za očuvanje stabilnosti u postkriznom periodu. Koji će, sva je prilika, biti dosta težak. Najviše zbog toga što se hrvatska vlada suočava sa potrebom da sprovede reforme koje podrazumevaju smanjenje potrošnje i povećanje štednje. Ovo pogotovo zbog toga što je korekcija tečaja veoma nepopularna, a razduživanje i javnog i privatnog sektora je neophodno. Ono što je nepoznanica jeste, koliko će se sa neminovnim socijalnim tenzijama moći izići na kraj a da se ne promeni vlada.

Prirodan postkrizni razvoj bi trebalo da izgleda slično onome u Grčkoj, gde je opozicija preuzela odgovornost za sve nagomilane probleme. Budući da su oni veliki, jasno je da se jedino nova vlada može pozvati na mandat dobijen na izborima, kako bi zahtevala od svih slojeva društva, a to uvek znači pre svega od srednje i siromašnije klase, da podnesu troškove fiskalnog prilagođavanja i svih drugih strukturnih reformi. Nije nemoguće da je slična promena neophodna u Hrvatskoj, inače će socijalno nezadovoljstvo, dodatno podstaknuto velikim korupcionaškim aferama, potrebne promene i reforme učiniti nemogućim.

Druge se balkanske zemlje suočavaju sa manje standardnim problemima i rešenjima. Dovoljno je videti šta se događa u Rumunji i razumeti koliko je politička nestabilnost problem i koliko taj problem otežava nesposobnost javnosti da isposluje političke promene koje bi ojačale legitimnost vlasti i njen mandat da se nosi sa efektima krize. Tako da nije uopšte nemoguće da će do promena doći tek posle ozbiljnih socijalnih tenzija i problema. Sasvim je drukčija situacija u Bugarskoj, gde su kriza i

politička odgovornost stavili tačku, bar za sada, na predkrizni trend stalnog i zabrinjavajućeg rasta popularnosti populističkih partija i uopšte populista. Veoma teška privredna situacija je nešto snošljivija zbog toga što se, slično kao u Crnoj Gori, samo duže vreme, štedelo kad su vremena bila dobra, pa se sada može voditi računa o socijalnim problemima.

U Srbiji se, opet, odustalo od bilo kakvog političkog odgovora, osim u tom smislu da je zemlja praktično sa parlamentarnog prešla na predsednički sistem. Vlada ne uživa poverenje, ali se predsednik države poziva na to da je pre tek godinu dana pobedio na izborima i koristi činjenicu da je i šef najveće partije u vladinoj koaliciji kako bi održao političku stabilnost. To, naravno, nije dovoljno i za socijalnu stabilnost, zbog čega je srpska vlada rešila da se i sa krizom i sa njenim posledicama nosi nekom verzijom kejnzijske privredne politike. Problem je, naravno, u tome što je ona neodrživa na srednji rok, jer su mogućnosti zaduživanja države, a i devalvacije dinara ipak ograničene. Budući da su stvorene obaveze i očekivanja, potpuno je neizvesno kolika će biti socijalna izdrživost kada dodje do neminovnog fiskalnog prilagođavanja i do ozbiljnih problema u realnom sektoru. Uz to, kriza se ne koristi da bi se rešili dugo odlagani problemi, posebno oni u odnosima sa susedima. Tako da je sasvim moguće da će rasti socijalno nezadovoljstvo uz pad popularnosti vladajuće Demokratske stranke, što znači da će do političkih promena doći u nepovoljnim okolnostima.

Ovde je prirodno preći na situaciju u Bosni i Hercegovini. Izbori tek predstoje, ali teško je očekivati da će oni doneti potrebne političke

promene. S obzirom na institucionalni okvir, u ovoj je zemlji teško voditi neku drugu politiku, a ne onu koja nacionalizmom i socijalnim davanjima nadomešćuje nepostojanje političke stabilnosti i legitimnosti uopšte. Ništa ne govori o prirodi sistema više od činjenice da se ne može doći do povećane saradnje i do rešavanja već okamenjenih problema ni u vreme velike krize. Svima je, manje-više, jasno da će ponovo biti potrebno da se neophodne odluke donesu izvan zemlje, ili bar uz pomoć i zalaganje spoljnih činilaca, bilo da je reč o susedima ili, što je bez sumnje neizbežno, Evropske unije i Sjedinjenih Država Amerike.

U ovom je času jedino neizvesno da li će kriza i veoma teško postkrizno stanje podstaći vlade Makedonije i Grčke da se sporazumeju. Reč je o sporu za koga je teško precizno objasniti šta je tačno sporno, ali je obema zemljama u interesu da ga reše sada, jer obe vlade raspolažu dovoljnom legitimnošću i podrškom, a nema sumnje da bi obe imale značajnu korist od pozitivnog ishoda. U ovom času nije izvesno da postoji napredak, mada je Evropska unija odložila odluku o početku pregovora o članstvu sa Makedonijom na samo šest meseci, vršeći tako pritisak na sukobljene strane da intenzivno rade na rešenju. Obema će biti potrebna značajna pomoć Evropske unije, a to bi trebalo da ih podstakne da vode računa o njenoj dobroj volji. Sa ekonomske tačke gledišta, Makedonija se suočava sa pogoršanjem socijalne situacije i problema ukoliko se privreda ne oporavi. U ovom času je teško videti odakle će to doći, ma da bi prijem u Atlantski savez i početak pregovora sa Evropskom unijom svakako pomogli.

Verovatno je trenutno u najboljem položaju, Albanija. Uz Kosovo, to su dve zemlje koje će imati pozirivan privredni rast ove godine. Ovo je posledica dveju činjenica: stabilnog priliva doznaka iz inostranstva i multilateralnih investicija. Najveća neizvesnost je oko budućeg priliva doznaka. U prošlosti su one bile veoma stabilne, ali ovo nije obična kriza. No, Albanija je, kao i Crna Gora, uspela da održi investicije ne samo iz multilateralnih, već i privatnih izvora. Ukoliko se održi interesovanje za ulaganja u infrastrukturu, energiju i turizam, albanska bi privreda mogla da izađe iz krize relativno lako.

Konačno, kosovska je privreda u velikoj meri zaštićena od privredne krize s obzirom na autarhičnost i oslanjanje na stabilne izvore finansiranja iz inostranstva. Politička će legitimnost i dalje najviše zavisiti od kvaliteta ljudi i partija na vlasti, a sve su indikacije da javnost nema neko naročito povoljno mišljenje o njima. Socijalna stabilnost, opet, ima uporište u sistemu odnosa koji se ne oslanjaju previše na državu. Imajući to u vidu, ne bi trebalo očekivati da će vlasti i javnost biti spremniji sada da čine ustupke u sporu sa Srbijom. Što, opet, ne utiče pozitivno ni na spremnost Srbije da normalizuje odnose sa Kosovom. Odluka Međunarodnog suda pravde bi mogla da doprinese toj normalizaciji, ako bude valjano formulisana.

Ovi politički i socijalni problemi i teškoće u njihovom rešavanju imaće značajne posledice po postkrizni privredni razvoj. Ukoliko ne bude političke volje, legitimisane mandatom dobijenim na izborima, da se odlučno promene elementi ekonomske politike i sprovedu strukturne reforme, sasvim je moguće da će se na privredni oporavak čekati duže nego što je potrebno. Takodje, dalji napredak u regionalnim, i u odnosima sa Evropskom unijom će izostati ako ne bude spremnosti da se reše unutrašnji i međusobni politički problemi. Što se socijalnog stanja tiče, ono će biti rđavo zato što će se morati smanjivati potrošnja i vraćati dugovi.

Evropska integracija država Zapadnog Balkana

Naredni koraci za Srbiju

PIŠE: VLADIMIR PAVIČEVIĆ

U novembru 2009. godine obeležena je 20-godišnjica pada Berlinskog zida. Tokom dve decenije dogodile su se fundamentalne promene u sistemu međunarodnih odnosa. One su preoblikovale evropski kontinent, a njihove posledice su najvidljivije u državama centralne i istočne Evrope koje su pristupile transformaciji predašnjih sistema u moderne zajednice koje počivaju na vladavini prava, tržišnoj privredi i političkom pluralizmu. Usmerenost ka novim vrednostima bila je jasno determinisana i inspirisana idejom o članstvu u Evropskoj zajednici (EZ), što je trebalo da obezbedi konačno ujedinjenje dva dela evropskog kontinenta koja su tokom pola veka bila razdvojena neprobojnim zidom.

Od svih komunističkih država u Evropi, evropska perspektiva je 1989. godine bila najbliža tadašnjoj Jugoslaviji (SFRJ). Međutim, za razliku od drugih država centralne i istočne Evrope koje su propašću komunizma članstvo u EZ definisale kao svoj veoma udaljeni, ali prioritetni cilj, u bivšoj Jugoslaviji je došlo do ratova i raspada zemlje, što je na duži rok odgodilo evropsku perspektivu država naslednica.

Evropska unija je u junu 2003. godine otvorila novi institucionalni i pregovarački mehanizam za prijem u članstvo koji je ponuđen državama Zapadnog Balkana, a među državama koje su nastale na tlu bivše Jugoslavije, jedino je Slovenija postala punopravna članica Evropske unije 2004. godine. Ostale zemlje, uključujući i Albaniju koja nije bila deo bivše Jugoslavije ali se smatra delom Zapadnog Balkana, nalaze se u predvorju Evrope. Hrvatska ima status kandidata za članstvo u EU, počela je pregovore o punopravnom članstvu i očekuje se da će tokom 2010. godine ove pregovore i da zaokruži. Makedonija je, uprkos problemima, dobila status kandidata za članstvo u EU 2005. i priprema se za početak pregovora za članstvo. Crna Gora je u decembru 2008. godine predala zahtev za članstvo i očekuje da će tokom 2010. godine osigurati status kandidata. Albanija i Bosna i

Hercegovina imaju potpisan Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, Albanija je predala i zahtev za članstvo dok Bosna i Hercegovina čeka priliku da to uradi, kako bi nakon toga stekla status kandidata.

Deset godina nakon promena 2000. godine, označenih uklanjanjem Slobodana Miloševića sa vlasti, hod Srbije ka Evropskoj uniji je veoma spor. Srbija je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, ali proces ratifikacije ovog ugovora još uvek nije počeo u članicama EU zbog nedovoljne saradnje Srbije sa Haškim tribunalom. Proces pridruživanja i pristupanja Srbije Evropskoj uniji dodatno je usporen nakon što je 17. februara 2008. godine Skupština Kosova donela odluku o proglašenju nezavisnosti. Time je pitanje načina na koji Srbija treba da reaguje na proglašenje kosovske nezavisnosti potisnulo raspravu o evropskoj perspektivi Srbije i dovelo u pitanje integraciju Srbije u Evropsku uniju.

Ovaj tekst upućuje na pet pitanja od čijeg rešavanja dominantno zavisi evropska budućnost Srbije. Osim uputa na ova pitanja, tekst sadrži i predlog politike Srbije u svakoj od tih oblasti, uz poželjno jaku ulogu i uticaj Evropske unije.

ŠTA TREBA PREDUZETI

Unapređenje saradnje sa susedima

Srbija je devedesetih godina XX veka prema susedima uglavnom vodila neracionalnu politiku, koja je ostavila posledice na odnose sa nekim od susednih država, u vidu sporova koji se rešavaju ili će se rešavati na bilateralnom ili multilateralnom nivou. Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju istaknuta je ugovorna obaveza Srbije da neguje dobrosusedske odnose u regionu, a Evropska komisija i Evropski parlament su u svojim izveštajima isticali da je regionalna saradnja jedan od ključnih pokazatelja proevropskog karaktera Srbije. Zato sva otvorena pitanja Srbije u odnosima sa susedima treba da budu rešena, a saradnja

sa njima mora biti intenzivna u oblasti politike i ekonomije.

Nakon što su Hrvatska, Crna Gora i Makedonija priznale nezavisnost Kosova stvorena je izuzetno loša atmosfera u diplomatskim odnosima Srbije i njena tri suseda.

Nerazumno oštrom i emotivnom rekacijom, iz Beograda je proterana ambasadorica Crne Gore, kao i ambasador Makedonije, što je drastično unazadilo diplomatske odnose sa dve države i izazvalo zabrinutost evropskih institucija. *Normalizacija odnosa sa Makedonijom i Crnom Gorom predstavlja nužnost na putu ostvarenja pune evropske integracije Srbije.* Zato je izuzetno važno da Vlada Srbije, organizovanjem zvaničnih poseta Skoplju i Podgorici, pruži ruku saradnje susedima, koji su na evropskom putu stigli dalje od Srbije.

Hrvatska treba da bude glavni partner Srbije na putu ka Evropskoj uniji, uprkos zaoštavanju retorike prema njoj nakon priznanja nezavisnosti Kosova. Zagreb treba da bude glavni partner Beograda kada je reč o učlanjenju u EU i NATO, ali i kada je reč o povratku raseljenih u Hrvatsku i rešavanju ostalih nerešenih pitanja iz perioda ratnih sukoba iz devedesetih godina. *Tužbe koje su Međunarodnom sudu pravde uputile obe države, treba u slučaju nemogućnosti vansudskog rešenja spora, prepustiti Sudu, čiju presudu Srbija mora da poštuje.* Istovremeno, pogranični spor Srbije i Hrvatske oko granice na Dunavu, treba, što je pre moguće, rešavati kroz bilateralne razgovore sa hrvatskom vladom, kako bi se sprečilo da ovo pitanje postane nepremostiva prepreka u trenutku pristupanja Srbije Evropskoj uniji.

U slučaju Bosne i Hercegovine, Srbija bi, kao garant Dejtonskog sporazuma, trebalo da podržava sve napore međunarodne zajednice da se BiH ustavnim reformom redefiniše i učini funkcionalnom državom sa jasno određenim institucijama i efikasnom strukturom umesto fragmentirane države sa desetinama međusobno suprotstavljenih vlada. Bez ustavne reforme u BiH neće biti njene unutrašnje stabilnosti, a ni stabilnosti

u regionu koja je neophodna za brzu evropsku integraciju svih država Zapadnog Balkana.

Srbija može da utiče na poboljšanje situacije u Bosni i Hercegovini i time zaštititi i svoje legitime interese samo ukoliko prestane da izigrava rezervnu otadžbinu za Srbe izvan Srbije. Ta pozicija bi mogla najviše pomoći bosanskim narodima, pa i Srbima, da pronađu aranžman u kojem će sistem funkcionisati, a da pri tom nijedna zajednica nema osećaj prikraćenosti, nepravde i ugroženosti.

Zakruženje saradnje sa Haškim tribunalom

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i Prelazni trgovinski sporazum sa Evropskom unijom ratifikovani su u parlamentu Srbije 9. septembra 2008. Zbog protivljenja holandske vlade ratifikacija ovih sporazuma još uvek nije počela u EU, a razlog je izostanak pune saradnje Srbije sa Haškim tribunalom. *Evropska unija bi od Srbije trebalo da zahteva hapšenje Ratka Mladića i Gorana Hadžića ili substantivni dokaz da to ne može da uradi i time pokaže da ostvaruje punu saradnju sa Haškim tribunalom.* Ispunjenjem tog uslova Srbija bi pokazala sposobnost da realizuje svoje međunarodne obaveze, pre svega one utvrđene presudom Međunarodnog suda pravde u sporu Bosne i Hercegovine protiv Srbije, ali i usmerenost ka istinskom opredeljenju za osnovne vrednosti ujedinjene Evrope - poštovanje ljudskog dostojanstva, slobode, demokratije i vladavine prava.

Ustavna reforma

Na putu ka Evropskoj uniji, Srbija će morati da promeni pojedine odredbe Ustava, kao što su to činile i druge države u okruženju, poput Slovenije, koja je svoj ustav menjala čak dva puta pre ulaska u Uniju. U Ustavu Srbije koji je usvojen 2006. godine postoje dve ključne prepreke na putu ka članstvu Srbije u Evropskoj uniji:

a) odredbe o Kosovu,

b) odredbe o nadležnostima Srbije i (ne)postojanju primata međunarodnog prava nad nacionalnim.

Preambulom Ustava Srbije, kao i tekstovima zakletve koje polažu najviši državni nosioci vlasti, Kosovo je definisano kao autonomna pokrajina u sastavu Srbije. Krutim insistiranjem na unošenje ove odredbe u najviši pravni akt, smanjena je mogućnost manevarskog prostora u pregovorima sa predstavnicima kosovskih Albanaca o svim tekućim pitanjima na Kosovu. *Budući da je status Kosova definisan*

međunarodnim aktima, razumno ponašanje političke elite na vlasti u Srbiji jeste zalaganje za promenu ovih odredbi Ustava Srbije, kako bi se sprečila svaka eventualna buduća manipulacija evropskom integracijom Srbije koja bi bila povezana sa tzv. kosovskim pitanjem.

Ustav Srbije nije definisao primat međunarodnog prava nad nacionalnim. Tako je, potpuno laički predviđeno da svaki međunarodni ugovor mora biti usklađen sa Ustavom. Iako Srbija i Kosovo imaju odvojeni put integracije u Evropsku uniju, a Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju se ne odnosi na Kosovo, *ova odredba Ustava mogla bi biti iskorišćena kao formalna prepreka članstvu Srbije u EU i zato kao takva mora biti prioritarno promenjena. Istovremeno, Odeljak IV Ustava, ne predviđa prenos suverenih nadležnosti na nadnacionalnu organizaciju, tj. na Evropsku uniju, što takodje može biti veoma ozbiljna formalna prepreka ulasku Srbije u ovu organizaciju.*

Liberalizacija trgovine

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju Srbije sa EU i državama članicama predviđa postepeno, fazno ukidanje svih carina i trgovinskih barijera između Srbije i država članica Evropske unije, s tim što će stupanjem na snagu prelaznog trgovinskog sporazuma Evropska unija ukinuti sva ograničenja za uvoz robe poreklom iz Srbije, dok će Srbija isto uraditi fazno, u periodu od šest godina. Sporazumom je predviđena mogućnost da Srbija, ukoliko to dozvoli opšte privredno stanje i stanje u određenom privrednom sektoru, može brže snižavati svoje carine u trgovini sa Zajednicom (čl. 23. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju).

Među akterima u privrednom životu Srbije koji zagovaraju snažniju liberalizaciju trgovinskih odnosa sa EU postoji slaganje da je Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju predviđen predug period trgovinske liberalizacije, jer koristi od trgovinske liberalizacije mogu najpre osetiti potrošači, sniženjem cena proizvoda poreklom iz EU domaćem tržištu. *U procesu pregovaranja o ovom poglavlju, predstavnici Evropske unije bi trebalo da imaju u vidu da svako produžavanje uklanjanja carinskih barijera, odnosno iskorišćavanje punog šestogodišnjeg perioda, odlaže dostizanje konačnog cilja, a to je članstvo Srbije u EU. Primera radi, ukoliko Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju konačno stupi na snagu tokom 2010, to bi u praksi značilo da, računajući sa punim šestogodišnjim periodom za uklanjanje carina i drugih barijera, Srbija najranije može*

da računa sa punopravnim članstvom u EU do 2018. godine.

Što je još bitnije, ovako dug period ostavljen za uklanjanje carinskih barijera za proizvode poreklom iz EU imaće višestruke negativne posledice, među kojima se kao najznačajnije izdvajaju više cene proizvoda na domaćem tržištu i produžetak smanjene konkurentnosti privrede usled poslovanja pod povlašćenim uslovima. S druge strane, bržim uklanjanjem carinskih barijera - trgovinskom liberalizacijom, domaća privreda će u kraćem roku biti usmerena na jačanje konkurentnosti, kako bi mogla da izdrži tržišnu utakmicu. U tom postupku, na kraći rok, može doći do otežanih uslova poslovanja domaćih preduzeća, pa i do likvidacije određenog broja preduzeća zbog pojačane tržišne konkurencije, i gubitka dela carinskih prihoda što može uticati na likvidnost budžeta.

Usklađivanje spoljne politike Srbije sa EU

Kao jedan od ključnih zahteva tokom procesa pridruživanja postavlja se i pitanje usklađivanja i koordinacije spoljne politike Republike Srbije sa Evropskom unijom. Član 10. Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju predviđa obavezu Srbije da aktivno radi na približavanju stavova strana (EU i Srbije) o međunarodnim pitanjima, uključujući pitanja u vezi sa Zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom.

Evropska unija bi trebalo da ima u vidu da se usklađivanje spoljne politike Srbije sa spoljnom politikom EU postavlja kao jedno od važnijih pitanja tokom procesa pristupanja. U tom kontekstu sadašnja politika upornog konfrontiranja sa članicama EU u vezi sa statusom Kosova, kao i moguće strateško okretanje Srbije ka Rusiji ima suštinski antievropski karakter i predstavlja radikalni zaokret i otklon u odnosu na proklamovanu proevropsku politiku Srbije.

Evropska unija bi trebalo neprestano da ukazuje da je usklađivanje osnovnih smernica spoljne politike sa načelima spoljnopolitičke doktrine Evropske unije ne samo neophodan uslov za članstvo u ovoj organizaciji, već da je i u najboljem interesu građana Srbije. Baziranje spoljne politike na čvrstim osnovama u skladu sa proevropskom orijentacijom države je jedan od najznačajnijih koraka u evropskoj integraciji Srbije.

Neutralnost rizičan i skup poduhvat

PIŠE: IGOR NOVAKOVIĆ

Javnim pozivom 200 intelektualaca otvorena je tema referenduma o eventualnom pristupanju Srbije Severnoatlantskoj alijansi - NATO. Forma ovog apela, nažalost, nije bila poziv za javni dijalog, gde bi se odmerile i dobre i loše strane članstva u NATO. Naprotiv, sam apel i retorika koja ga prati počiva na negativnoj percepciji NATO u javnom diskursu ove zemlje, koja se svesno pojačava i usmerava na nekoliko ključnih teza: *Evropska unija (EU) i Partnerstvo za mir (PzM) su poželjna partnerstva Srbije sa zapadnim državama, a NATO nije; članstvo u NATO je skupo (godišnja budžetska odvajanja za odbranu, kao i primena NATO standarda), a vojna neutralnost nije; SAD hoće Srbiju u NATO kako bi slali nje-ne vojnike u Avganistan; ulaskom u NATO rušimo specijalnu poziciju koju imamo kod Rusije, te gubimo šansu da aktivno participiramo u stvaranju nekog novog bezbednosnog sistema (ili čak odbrambenog saveza); da li je moralno ući u NATO posle bombardovanja; da li ćemo morati da priznamo Kosovo ako hoćemo da postanemo punopravni član NATO?* Celokupan proces međusobnih odnosa se time svodi na samo jednu, negativnu, dimenziju odnosa Srbije i NATO iz prošlosti, a koja se namerno reflektuje na budućnost.

Ovim tekstom dajemo doprinos diskusiji, kritički razmatrajući te iste teze, kako bismo utvrdili da li su one validne kao osnov za rešavanje jednog ozbiljnog spoljnopolitičkog pitanja, koje će dakako, imati uticaj na razvoj ove zemlje. Istovremeno, predložićemo i argumente povezane sa njima, a koji idu u prilog daljoj i intenzivnoj saradnji Srbije sa NATO, pa čak i punopravnom članstvu u ovoj političko-vojnoj organizaciji.

Šta je NATO, a šta Evropska unija

Posle bombardovanja SR Jugoslavije 1999. godine, u našoj javnosti je stvorena slika o NATO kao o monolitnom bloku, koji je gotovo nezavisni faktor u međunarodnim odnosima. Takva percepcija,

međutim, ne odgovara realnosti. Severnoatlantska alijansa je međunarodna političko-vojna organizacija koju čini većina suverenih država Severne Amerike i Evrope. NATO predstavlja krovnu organizaciju koja organizaciono objedinjuje odbrambene snage država članica, što znači da suštinski ne raspolaže „svojom vojskom“, već organizuje zajedničko delovanje vojski zemalja članica po prethodno dogovorenoj proceduri, a u slučaju konkretne misije. Sve odluke koje donosi NATO počivaju na konsenzusu država članica, odnosno sve akcije se izvode na osnovu zajedničkog planiranja i saglasnosti. Ovaj savez dakle, funkcioniše na bazi kompromisa i usklađivanja mišljenja, koje se zasniva pre svega na poverenju partnerskih zemalja, te ne postoji formalna mogućnost namećanja mišljenja ili volje. To je bilo više puta potvrđeno tokom postojanja Alijanse, kada su pojedine države članice samostalno preduzimale vojne akcije, van okvira NATO (Suecka kriza 1956, Avganistan 2001, Irak 2003). Čak u slučaju napada na jednu ili više država članica, ostale države članice nisu dužne da automatski vojno reaguju. Svaka zemlja posebno, a na osnovu zajedničkog usklađivanja mišljenja, odlučuje o vrsti, načinu i veličini pomoći koju će pružiti napadnutoj državi.¹

Sve prethodno navedeno sugerise da su za celokupno funkcionisanje NATO odgovorne sve države članice, koje se rukovode pre svega svojim sopstvenim interesima, ali i prioritetima koji proizilaze iz kolektivne bezbednosti i solidarnosti. Upravo solidarnost i postojanje zajedničkih spoljnopolitičkih ciljeva apostrofiraju da je NATO pre svega, politički savez država čije uređenje počiva na istim civilizacijskim principima i koji dele veliki broj istovetnih spoljnopolitičkih ciljeva. Ova organizacija osnovana na osnovu Povelje Ujedinjenih nacija, a prema rešenjima kolektivne bezbednosti koji su predviđeni

1 Član 5. Vašingtonskog sporazuma (Osnivački ugovor NATO).

u samoj povelji (Član 51. i cela Glava VIII Povelje koja se odnosi na osnivanje regionalnih bezbednosnih organizacija), kao savez država članica koje baštine uređenje zasnovano na liberalno-demokratskim principima, individualnim slobodama i vladavini prava.² Ono što je ključno, a što treba stalno naglašavati je da NATO predstavlja *par-exelance* političku organizaciju - jedinu koja je okupljala većinu zapadnih zemalja tokom hladnog rada. Ta politička dimenzija je posebno naglašena posle raspada Varšavskog pakta i Sovjetskog Saveza, čime se promenila i priroda bezbednosnih i spoljnopolitičkih prioriteta zemalja NATO. Već Rimskom deklaracijom iz 1990. godine, a potom i Strateškim konceptima iz 1991. i 1999. godine NATO je uputio na jačanju saradnje po Članu 2. Vašingtonskog sporazuma, odnosno ka jačanju ekonomske i političke saradnje među državama članicama. Time je Alijansa dobila i ulogu aktivnog političkog i ekonomskog foruma gde se zajednički usaglašavaju pitanja od značaja za sve partnere. Članstvo u NATO time daje mogućnost i malim državama članicama da donekle učestvuju u kreiranju šire politike koja prevazilazi njihov matični region ili čak kontinent. Novim strateškim konceptom koji je u pripremi verovatno će dodatno biti dat akcenat nevojne dimenzije Alijanse.

Ako pogledamo strukturu članstva Alijanse, videćemo da nju čine većina članova Evropske unije, kandidati ili potencijalni kandidati za članstvo u EU (Island, Turska, Hrvatska i Albanija) i dve severnoameričke države (SAD i Kanada). Dakle, velika većina članova NATO je istovremeno i velika većina država članica EU, nadnacionalnog entiteta čiji Srbija želi da postane član. Iako je članstvo u NATO i EU razdvojeno, u mnogim segmentima oni se nadopunjuju, te se sami interesi država članica EU neumitno prelivaju i u sektor transatlantske saradnje i bezbednosti koji je dominantno poveren Severnoatlantskoj alijansi. Temelji i EU i NATO postavljeni su Briselskim paktom potpisanim 1948. godine. SAD su bile veoma aktivne u izgradnji evropskog nadnacionalnog identiteta, a njihov uticaj i u unutrašnjim odnosima između zemalja članica EU je i dalje veliki. Takodje, današnjoj EU, SAD su najvažniji partner na međunarodnoj političkoj sceni.

Iako postoje očigledne razlike, na neki način članstvo u EU je komplementarno NATO, što je praktično uočljivo u samom toku dosadašnjeg proširenja EU. Sve zemlje Istočne Evrope su došli do članstva u EU preko članstva u NATO. Ulaskom u NATO zemlje Istočne Evrope potvrdile su svoju prozapadnu orijentaciju, pokazale se kao pouzdani partneri i doprinele stabilnosti i bezbednosti vlastitih zemalja. Posrednim putem možemo da uočimo da su države članice najveće efekte ulaska svoje zemlje u NATO upravo osetile na polju ekonomije. Kao repere za ovu tvrdnju možemo uzeti primere Rumunije i Bugarske, prve dve zemlje Jugoistočne Evrope, koje su postale članice NATO 2004. godine. Obe zemlje su imale dramatičan porast stranih direktnih investicija od 2000. do 2004. godine, odnosno u periodu od momenta kada je postalo izvesno da će postati članice NATO do godine samog pristupanja³. Samo u Rumuniji u godini pristupanja ukupne strane direktne investicije su porasle za 141 posto u odnosu na prethodnu godinu.⁴

Što se tiče političke i bezbednosne stabilizacije, dovoljno je spomenuti da je tokom 1995. godine NATO izdao *Studiju proširenja NATO* kao uputstvo za buduće aspirante ka članstvu. U ovom dokumentu je izneta teza koja je praktično postala pravilo, da nije poželjno da država kandidat postane član NATO ukoliko postoje međuetnički sukobi na njenoj teritoriji i ukoliko postoje spoljni (izvan granica države) teritorijalni problemi. Država članica mora da ih reši u skladu sa principima OEBS, pre nego što stupi u punopravno članstvo.⁵ U tom smislu NATO postaje garant kako teritorijalnog integriteta i suvereniteta države članice, tako i daljeg razvoja države u mirnom okruženju, bez sukoba sa susedima. Konačno, sama orijentacija ka Alijansi, a zatim i punopravno članstvo daju rani signal za većinsku ili čak potpunu istovetnost u spoljnopolitičkoj orijentaciji sa (pre svega) evropskim državama, što je bilo veoma bitno za države koje u prethodnom periodu takvu orijentaciju nisu pokazivale. Srbija bi svoju evropsku putanju zacementirala ulaskom u NATO.

3 Više informacija o tome na <http://www.investbg.government.bg/?sid=24&ssid=121&c=255>, <http://www.romania-central.com/economy-of-romania/the-economy-of-romania/35-foreign-direct-investment-in-romania/>.

4 R. Vukadinović, *NATO. Eruatlantska integracija*, Topical, Zagreb, 2007, str. 316.

5 Više o tome na <http://www.nato.int/docu/handbook/2001/hb030101.htm>.

2 Preambula Vašingtonskog sporazuma.

Sve prethodno rečeno potvrđuje da je do sada NATO imao i ulogu bezbednosnog, ekonomskog i političkog stabilizatora i predvorja za ulazak u EU. Pred nama su dakle, dve organizacije država, koje su zasnovane na istim principima i čije većinsko članstvo čine iste države. Ipak, naša javnost prema jednoj gaji apsolutni entuzijazam i naklonost, dok se prema drugoj odnosi veoma negativno. Nažalost, kao što se stav javnosti prema EU pozitivno „spinuje“, isti taj proces se odvija u suprotnom smeru za NATO, bez dubinske analize šta ove integracije u stvari znače.

Šta je Partnerstvo za mir, a šta NATO?

Pitanje učestvovanja u misijama

Sem binarne opozicije EU-NATO, u našoj javnosti takodje se stvara nešto slično u odnosu na Partnerstva za mir. Po toj poziciji PzM je poželjan, ali i maksimalno dovoljan vid saradnje Srbije sa NATO. Nažalost, u javnom diskursu se ne pojavljuju objašnjenja šta je to PzM, kako funkcioniše, koji su programi saradnje i koliko su dubinski orijentisani.

PzM je partnerski program koji je NATO lansirao 1994. godine, kako bi pomogao bezbednosnu i političku stabilizaciju zemalja Istočne Evrope i postsovjetskog prostora. Članstvo u PzM upućuje na bolju saradnju sa NATO u brojnim oblastima i na različitim nivoima. Srbija je svoje namere predstavila u Prezentionom dokumentu iz jula 2007. godine izrazila želju za kooperacijom sa NATO u okviru PzM u 18 različitih oblasti.⁶ Međutim, niti jednom nije bilo potpuno objašnjeno zbog čega Srbija pristupa programu saradnje sa Alijansom, kad je već sam ulazak u članstvo nepoželjan. Ako nam je jedino opravdanje za članstvo u PzM i saradnju to što su zemlje regiona i Rusija, kao i neke zemlje EU takodje članovi, ne treba da previdamo činjenicu da su sve one postavile saradnju takodje i na drugom nivou. Neutralne države članice EU se računaju u „napredne partnere“ u PzM, čiji doprinos aktivnostima prevazilazi čak i doprinos pojedinih članica NATO.⁷ Države regiona su sve postavile za svoj cilj članstvo u NATO, i jedine preostale su Crna Gora i BiH koje ubrzano idu ka članstvu, i Makedonija koja je već trebala postati članica, ali joj je pristupanje trenutno uskraćeno zbog spora sa Grčkom oko imena. Rusija svoje odnose sa NATO reguliše preko Stalnog saveta Rusija - NATO.

6 Republic of Serbia, *Partnership for Peace - Presentation document*, Beograd, 2007, str. 7 - 12

7 Vodič kroz Partnerstvo za mir, ISAC fund, Beograd, 2007, str. 44.

Za Srbiju je nužno da se spoljnopolitički opredeli i da osmisli pravu suštinu svoje participacije u PzM ako želi da zbilja bude prihvaćena kao pouzdan partner od strane evropskih država.

Tema koja se naslanja na pitanje PzM i NATO je učestvovanje u mirovnim i multilateralnim operacijama koje se sprovode pod rukovodstvom NATO, a u kontekstu slanja srpskih vojnika u iste misije. Mirovne i multilateralne operacije NATO, u kojima učestvuju partnerske zemlje preko programa PzM regulišu se uglavnom na dva pravna osnova: ili na osnovu odluka Saveta bezbednosti UN, ili pozivom partnerske države ili organizacije.⁸ Samo je jedan slučaj, a koji je na nesreću vezan za našu državu, iskače iz obrasca koji je postavljen, i na neki način se može tretirati kao presedan. U misiji „Allied Force“ kojom je izvedeno bombardovanje SR Jugoslavije nisu učestvovala partnerske države, već samo države članice. Takodje, u našoj javnosti se često mešaju akcije tzv. koalicija voljnih i operacije NATO. Akcije protiv talibanskog režima u Avganistanu i režima Sadama Huseina nisu izvedene pod okriljem NATO, mada su neke od država članica predvodile ove akcije. Alijansa od 2003. godine jeste glavni instrument očuvanja mira u Avganistanu (ISAF), ali je njeno prisustvo utemeljeno u rezolucijama SB UN (1386, 1413, 1444, 1510, 1563, 1623, 1707, 1776 i 1833). Srbija u ovom trenutku učestvuju u 5 mirovnih operacija koje vode UN (Čad i Centralnoafrička Republika, Obala Slonovače, Liberija, Haiti i Demokratska Republika Kongo). Koji je onda razlog da Republika Srbija ne da svoj doprinos i drugim misijama UN, između ostalih, možda i onoj u Avganistanu? Pošto će nam vojska biti uskoro profesionalizovana, nema mesta tvrdnjama da bi na te misije išli redovni regruti, već samo oni koji su za to zainteresovani i za šta bi bili adekvatno plaćeni. Ako se pogleda sadašnji sastav snaga u Avganistanu, vidi se da većinu snaga daju SAD, kao i velike evropske zemlje. Kontigenti manjih zemalja su mnogo manji, i variraju od slučaja do slučaja.⁹ Kad već stremimo ka članstvu u EU i ako smo već članica PzM, veoma je važno da pokažemo solidarnost i sa spoljnopolitičkim ciljevima naših partnerskih država.

8 Na primer, Makedonija - na molbu predsednika Borisa Trajkoskog za pomoć, Afrička unija - zahtev za pomoć u mirovnim misijama u Sudanu i Somaliji.

9 Pogledaj više <http://www.nato.int/isaf/docu/epub/pdf/placemat.pdf>.

Vojna neutralnost ili članstvo u NATO - ekonomski aspekt

Samoproglašena vojna neutralnost Republike Srbije je uspostavljena *Rezolucijom o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka* koju je Skupština Srbije usvojila u decembru 2007. godine. Time je formalno prekinut proces približavanja NATO. Osim što koncept naše neutralnosti nije dovoljno razrađen i počiva na jednoj rečenici iz pomenute rezolucije, nameću se logična pitanja, da li je samoproglašena neutralnost primerena spoljnopolitičkoj i bezbednosnoj situaciji u kojoj se nalazi i da li je ekonomski opravdan? Što se tiče ekonomske opravdanosti, postoje analize u kojima se tvrdi da je praktično održanje koncepta neutralnosti u suštini, mnogo skuplje od stupanja u NATO.¹⁰ Međutim, ne postoji niti jedna analiza koja bi precizno uporedila ekonomske strane oba koncepta u Srbiji, i da bismo efektivno raspravljali o tome nužno je da se takva analiza napravi.

Možemo izneti neke podatke vezane za analize učinjene za zemlje regiona. Preporuka NATO je (od samita u Pragu 2002. godine) da zemlje članice izdvajaju za odbranu najmanje 2 posto bruto društvenog proizvoda (BDP), a saglasno sa mogućnostima i ekonomskom situacijom zemlje. Što u praksi znači da će veća izdvajanja i doprinose Alijansi davati one zemlje koje su ekonomski stabilnije i jače, a ostale čak i manje od predviđenih 2 posto.¹¹ Istina je da po ulasku u NATO rastu troškovi za odbranu. Ako konsultujemo podatke vezane za Mađarsku, Češku i Poljsku videćemo da su povećanja izdataka u prvi mah značajno veća nego ranije, ali procentualno ti izdaci su isti ili čak i niži udeo u domaćim rashodima (procentualno, a u odnosu na BDP).¹² U kalkulacijama domaćih protivnika NATO

10 One se pre svega pozivaju na analize koje je sproveo hrvatsko Ministarstva obrane iz 2007. godine, gde se kaže da bi u njihovom slučaju izdaci za modernizaciju vojske bili tri puta veći u slučaju neulaska u NATO. Vidi - Filip Ejodus, Jeftinije je ući u NATO, http://www.ccmr.bg.org/Analize/2826/Jeftinije+je+uci+u+NATO*.shtml, „Prikaz ekonomskog učinka hrvatskog članstva u NATO-u, u R.Vukadinović, opt.cit, str. 312-318.

11 Mada u praksi samo nekoliko država ispunjava ovu preporuku, tako da ukupna izdvajanja uglavnom čine manje od 2% BDP. U proseku, zemlje koje su bile članice NATO troše oko 2,1% GDP na odbranu, dok nove zemlje članice troše u proseku oko 1,75%. Dok nisu ušle u NATO prosečno investiranje u odbranu je bilo oko 1,7%. Vidi Denis Hadžović, *The Costs and Benefits of Bosnia and Herzegovina joining NATO alliance*, Center for Security Studies - BH, Sarajevo, 2009, str 40.

12 Denis Hadžović, opt.cit., str39.

integracija, često se zaboravlja da su sve nove članice NATO beležile značajna uvećanja bruto društvenog proizvoda posle prijema u članstvo, što smo već ilustrovali primerima Rumunije i Bugarske.

Jedna od ozbiljnijih kritika sa ekonomskog aspekta se odnosi upravo na usaglašavanje standarda oružja i ostale vojne opreme, odnosno da nove članice treba da ulože mnogo sredstava za novu opremu u skladu sa NATO standardima. Ali ovo usaglašavanje traje relativno kratko, i na duži rok je jeftinije, pošto članstvo rasterećuje samu zemlju od obaveze da ima razvijene odbrambene sposobnosti za svaki segment ponaosob. Ne treba zaboraviti da je Srbija još svojim pristupanjem u PzM, odnosno Presentacionim dokumentom tražila i počela proces interoperabilnosti, tj. usaglašavanja svoje opreme sa NATO standardima,¹³ tako da već u ovom trenutku veliki deo tehnike Vojske Srbije zadovoljava standarde NATO. U skladu sa time naša vojska će svakako i dalje svu novu opremu uzimati prema istim standardima, čime je dat odgovor na ovo pitanje.

Dalje, u slučaju neulaska u NATO, ili zaostajanja u saradnji u okviru programa PzM, snage za odbranu od konvencionalnih napada bi morale biti daleko veće od sadašnjeg proračuna, kako bi samostalno pokrili sve segmente odbrane. Naravno, Republika Srbija je u Strategiji odbrane i Strategiji nacionalne bezbednosti definisala nove izazove bezbednosti koji spadaju u domen meke bezbednosti (low security issues) koji su „nepredvidivi, asimetrični i imaju transnacionalni karakter” - da li se bez članstva u NATO ili bar što veće saradnje u PzM Srbija može osigurati od ovih izazova? Vojna neutralnost na duži rok predstavlja prilično rizičan i skup poduhvat.

Odnos Srbije i Rusije

Način na koji se insistira na vojnoj neutralnosti od proglašenja nezavisnosti Kosova, a pogotovo od posete predsednika Medvedeva Republici Srbiji u oktobru 2009. godine navodi da razmislimo i o drugim motivima za zastoj u evroatlantskim integracijama, sem odbrane teritorijalnog integriteta i suvereniteta. Određene strukture se očigledno nadaju stvaranju nekog novog bloka, kojim bi bila i praktično uspostavljena multipolarnost u globalnim odnosima, i gde bi vojno neutralna Srbija igrala ulogu medijatora između Istoka i Zapada. S

13 Vidi Republic of Serbia, *Partnership for Peace - Presentation document*, Beograd, 2007, str. 9-10.

druge strane, u viziji ekstremnih nacionalista i dalje odzvanja stara radikalska rečenica „izdržati dok Rusija ne ojača“, pa zatim im se priključiti i ostvariti svoje ciljeve. No, prilično je vidljivo da su oba statusa, i medijacija i priključenje novom bloku neostvarljivi i na duži rok. Geostrateški NATO je zatvorio prilaz celokupnom Balkanskom poluostrvu ulaskom Bugarske i Rumunije, zatim i Albanije i Hrvatske.

No i Rusija ima svoje interese sa Srbijom. Ruska Federacija se oštro protivi bilo kakvom daljem širenju Alijanse, naročito u blizini sopstvenih granica, pošto već nije uspela da spreči prva dva proširenja koja su joj se odigrala „u dvorištu“. Još od vremena Gorbačova stalno pokreće inicijative za formiranje drugačijeg evropskog sistema bezbednosti koji ne bi bio zasnovan na NATO. U tom smislu, neutralna Srbija ima nesumnjiv značaj u geopolitičkom potkusurivanju Rusije sa NATO, koje ona kasnije može da iskoristi za ostvarivanje nekih svojih ciljeva. Pošto zbog svoje slabosti u prošlosti nije uspela da obezbedi strateški uticaj na Balkanskom poluostrvu, Rusija uz pomoć neutralne Srbije zabada trn u oko Alijansi u njenom dvorištu, čime uspeva da se bolje pozicionira na globalnoj sceni. Dovoljan je primer priznavanja nezavisnosti Abhazije i Južne Osetije samo godinu dana nakon proglašenja nezavisnosti Kosova.¹⁴

Bugarska koja je članica NATO i EU se izborila za jednako vlasništvo nad gasovodom na njenoj teritoriji bez dodatnih uslova. Iako je geostrateški položaj kao dobre teritorije za ulazak celokupnog gasovoda na Balkan omogućio Bugarskoj bolju pregovaračku poziciju, ne treba zaboraviti da je određenu težinu njenim argumentima dala i činjenica da je članica i NATO i EU. S druge strane, za prolazak trase Južnog toka Srbija dala svoju strateški važnu kompaniju za veoma mali iznos kao ispunjenje dodatnog uslova u pregovorima, i dalje kupuje gas preko „domaćeg“ posrednika za znatno veći novac i ima manjinski udeo u vlasništvu nad gasovodom. Što se tiče samog gasnog sporazuma, ISAC Fond i njihovi saradnici utvrdili su da su obaveze prema partnerskim

državama, zakoni i sam ustav ove zemlje prekršeni više puta njegovim stupanjem na snagu.¹⁵

U našoj javnosti je prisutan i mit o gubitku specijalnog trgovinskog statusa koji Srbija ima sa Rusijom preko *Bilateralnog sporazuma o slobodnoj trgovini* potpisanim avgusta 2000. godine. Naravno da je rusko tržište veoma značajno za Srbiju, ali činjenica da taj sporazum ne koristimo u dovoljnom meri, ili nismo u mogućnosti da ga iskoristimo. Treba podsetiti da su iz tog proizvoda izuzeti neki proizvodi od strateške važnosti za industriju Srbije, kao što su automobili ili nameštaj.¹⁶

Konačno, treba podsetiti i na odnose Rusije i NATO. Iako dolazi do povremenih trvenja koja su se manifestovala tokom krize u Gruziji, i pokušaja proširenja NATO na ovu zemlju i na Ukrajinu, Ruska Federacija i Alijansa imaju veoma intenzivnu saradnju koja kao da je nevidljiva našoj javnosti. Rusija je jedan od najvećih partnera UN misiji pod rukovodstvom NATO u Avganistanu - ISAF. Posebno treba spomenuti i participaciju Rusije u operaciji „Active Endavour“ (kontrola sumnjivih plovila, a u cilju borbe protiv terorizma) u Sredozemnom moru, koja se sprovodi na osnovu Člana 5. Vašingtonskog sporazuma, gde je Rusija pružala podršku NATO svojim brodovima.¹⁷ Van onoga što smatraju svojom interesnom sferom, Rusija i NATO imaju izvrsnu saradnju, ali sasvim drugačija je postavka stvari u slučaju vlastitih „dvorišta“. Srbija je pre svega dvorište NATO i EU, i bilo bi veoma značajno da se konačno sa Srbije skine hipoteka „ruskog trojanskog konja“. Da je to učinjeno ranije, verovatno bi i pozicija Srbije, kao i srpskog naroda u okolnim republikama bila znatno pozitivnija, i konstruktivnije prihvatana, a pozicija Rusije bi verovatno bila više partnerski nastrojena.

15 Vidi ISAC Fund, Pravna Analiza Aranzmana Rusije i Srbije u oblasti Naftne i Gasne Privrede, <http://www.isac-fund.org/download/Pravna%20Analiza%20Aranzmana%20Rusije%20i%20Srbije%20u%20oblasti%20Naftne%20i%20Gasne%20Privrede-FINAL.pdf>.

16 <http://www.spk-belgrade.eu/view.php?id=116>.

17 Rusija je učestvovala sa dve fregate u dva različita vremenska perioda - 2006 i 2007 godine. Bilo je najavljeno da će Rusija nastaviti učešće u leto 2008 godine ali je zbog dešavanja u Gruziji 2008. godine zamrzla ovu, kao i sve ostale aktivnosti vezane za saradnju sa NATO. Od „otopljanja“ odnosa najavljen je nastavak učešća.

14 Pogledaj analizu Žarka Petrovića, *Ruska vizija bezbednosti u Evropi i Srbija* o najnovijim ruskim kritikama pozicije Zapada u vezi sa Kosovom na <http://www.isac-fund.org/download/Pravna%20Analiza%20Aranzmana%20Rusije%20i%20Srbije%20u%20oblasti%20Naftne%20i%20Gasne%20Privrede-FINAL.pdf>.

Bombardovanje i Kosovo

Činjenice kojima pobornici inicijative neulaska u NATO istu potkrepljuju uglavnom se odnose na moralne razloge (zbog NATO bombardovanja) koji nas sprečavaju da pristupimo programu pridruživanja. Moral i, na čijoj je strani pravda, vrlo često su pitanja na koje se odgovori ne mogu dati jednoznačno. Ako je nemoralno i neljudski ući u NATO, zašto je moralno tražiti pristupanje EU, kad su vojske sedam njenih članica učestvovala u bombardovanju SR Jugoslavije, ili biti član PzM koji je program partnerstva sa NATO? Pitanje morala bismo mogli da postavimo i sebi, jer su predstavnici naše države i teritorija naseljenih Srbima tokom devedesetih nebrojeno više puta prekršili međunarodne norme, potpisane i dogovorene ugovore. Spoljnopolitička orijentacija i participacija bi trebala biti **isključivo** stvar realnog interesa.

Pitanje Kosova je daleko intrigantnije, pošto nije pitanje da li Srbija može u NATO bez Kosova, nego da li može da pristupi bez prethodnog priznavanja ove teritorije za nezavisnu državu. Sama Srbija sebe ograničava da tako nešto uradi *Rezolucijom* iz decembra 2007. godine, ali i samim Ustavom. Takođe, prethodno spomenuta *Studija proširenja NATO* pokazuje da nije poželjno pristupanje za državu koja ima međuetničke sukobe ili spoljne teritorijalne probleme. Pitanje je na koji način bi se Srbija tretirala, pošto je u slučaju proširenja EU Kosovo se tretira kao teritorija koja je pod patronatom UN do konačnog rešenja statusa. Moguće je da bi neke članice uslovile ulazak Srbije priznavanjem Kosova, poput, na primer, Albanije ili SAD. Ali, to ne sprečava Srbiju da se pokaže kao pouzdan saveznik „do konačnog rešavanja statusa“ time što će uraditi sve što je moguće u evroatlantskim integracijama.

Dilema ili veštačka dilema

U dosadašnjem razmatranju videli smo da su suštinski jedina dva (tri) razloga za neulazak u NATO - odnos sa Rusijom, bombardovanje SRJ i proglašenje nezavisnosti Kosova. Preuranjenim pozivom za izjašnjavanje o pristupanju NATO, određeni deo političke i kulturne elita želi da eliminiše čak i mogućnost rasprave o prednostima i manama pristupanja, i trajno otkloni mogućnost pristupanja NATO po mehanizmu predviđenim u *Rezolucijom o zaštiti suvereniteta, teritorijalnog integriteta i ustavnog poretka*. Forsirajući mitologizaciju

negativnih percepcija NATO (odricanje od suverenosti, slanje srpskih vojnika u inostranstvo da budu topovsko meso itd) u javnosti, onemogućavaju da građani ove zemlje i njihovi izabrani predstavnici racionalno pristupe rešavanju ovog pitanja. Pobornici preuranjenog referenduma forsiraju binarne opozicije: NATO - ne, EU - da; PzM - da, NATO - ne, čime se stvara utisak da mi u ta dva (tri) procesa pregovaramo sa različitim saveznicima. U stvari, oni ostavljaju prostor za sebe, izjašnjavajući se za jednu stranu integracija, a odbijajući drugu, stvarajući lažnu metu na kojoj oni mogu da ispolje svoja „patriotska nastojanja“.

Opredeljenjem za neutralnost kao da čekamo promenu u transatlantskim odnosima, i nekakvu prurisku orijentaciju EU, u kojoj bi Srbija profitirala. Malo je verovatno da bi se naša pozicija značajno promenila čak i u tom slučaju. Navodi se da je moguće biti neutralan, pošto ima još država članica EU koje su u tom statusu. Međutim, njihov status, kako smo to predložili ranije u tekstu, ne može se porediti sa statusom Srbije. Ne treba zaboraviti da su sve nama susedne zemlje ili države članice, ili u intenzivnom dijalogu za članstvo u NATO. Na koji način će se ostvariti ideja koju promovišu mnogi domaći političari o Srbiji kao „lideru na Balkanu“ ako ne participira u jedinom forumu u kojem su sve države Balkana uključene, ili će to ubrzo biti? Razmatranja o moralu i prošlosti i o učešću naše zemlje u globalnim kretanjima više ne odgovaraju realnosti. Njima je možda bilo mesta za vreme hladnog rata, kada je Jugoslavija (zajedno sa nesvrstanim) igrala ulogu tampon zone između Istoka i Zapada.

I konačno, pitanje ulaska u NATO spada u širi kontekst reformi i promena, kojima će se konačno izvesti preobražaj društva i stabilizacija regiona. Samo članstvo u NATO nije jedini cilj, već svi oni efekti koji ga prate i koji će se osetiti u gotovo svim segmentima društva. Da bi se pravilno opredelili, građani ove države treba da čuju i drugu stranu, koja je zamagljena pozivima na moralne vrednosti i na očuvanje Kosova. U pozivu 200 intelektualaca ponajmanje ima demokratije na koju se stalno pozivaju. Umesto trenutnog referenduma, u Srbiji treba da se pokrene uutrašnji, demokratski dijalog o pristupanju NATO, u kom bi se baratalo činjenicama, a ne parolama i negativnim emocionalnim nabojem, i koji bi bio baziran na dugoročnim i realnim interesima građana ove zemlje.

Referendum bez referenduma

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

Zakon o referendumu koji je donela Republika Srpska Bosne i Hercegovine u načelu ne bi trebalo da bude sporan. Ali je sadržaj odluke o njemu, kao političke poruke, dobio svoje određenje u negiranju mogućnosti budućih međunacionalnih integracija, i jasno je određenje srpskog liderstva da se neće odustajati od opšteg kursa koji je doprineo nasilnom raspadu druge jugoslovenske zajednice. Referendum u RS se odigrao i u kontekstu pogoršanja odnosa Srbije sa Crnom Gorom i Hrvatskom. Poslednjih meseci, političke partije u sprezi sa tajnom policijom i finansijskom oligarhijom ulagale su izuzetne napore da disciplinuju medije, postavljaju lojalne tužioce i sudije, i izaberu politički podobnog patrijarha SPC. Svojim separatizmom u odnosu na BiH, i oštrom šovinističkom retorikom, koja kreira većinsko raspoloženje, RS je postala zgodna kulisa, nekad i izgovor za takvu politiku. Srbija je nastavila da razvija memorandusku politiku aktivnom kampanjom protiv vlade Mila Đukanovića u Crnoj Gori, u koju su upregnuti svi mejnstrim mediji, i osporavanjem napora odlazećeg hrvatskog predsednika Stjepana Mesića da unapredi odnose sa Srbijom. Ovdvašnja javnost je u potpunosti lišena uvida u stvarnu osnovu takvih opredeljenja predsednika Borisa Tadića i njegove vlade, ukoliko se isključe zvanični povodi, koji su nedovoljno uverljivi, a svode se na državni status Kosova i mreže organizovanog kriminala. Gotovo da je očigledno distanciranje od svih ličnosti koje su, u zemlji i u susedstvu, suštinski zaslužne za rušenje Miloševićevog mita i namera zločinačke politike čiji je on bio izvršni direktor. U tom smislu je za Beograd postala sporna i uloga Đukanovića i Mesića u demokratizaciji Srbije, budući da se ona u zvaničnoj retorici, i njenim medijskim odjecima, uopšte ne pominje.

Regionalna, tj. jugoslovenska, ili postjugoslovenska politika gotovo obavezno se prelama u Bosni i Hercegovini. Verovatno je BiH paradigma jugoslovenskog pitanja. Osnove identiteta dobila je određivanjem granica Bosanskog pašaluka Osmanskog carstva mirovnim ugovorom u Karlovcima 1699. Tada je Dubrovačka Republika, kako bi se zaštitila od Venecije i njene naoružane klijentele u zaleđu (srpske i

hrvatske), u potpunosti zaokružena osmanskom teritorijom, tako da je pašaluku obezbeđen izlaz na more na severu kod Kleka, i na jugu na ušću reke Sutorine. Karlovački ugovor bio je jedan od prvih dokumenata kojima se, u modernom sistemu međunarodnih odnosa, konstituisalo međunarodno pravo. Na osnovu takvog subjektiviteta BiH je postala predmet austro-ugarske okupacije, potom i pripajanja, 1878. i 1908. U sastav prve jugoslovenske zajednice BiH je ušla nacionalno, klasno i regionalno raslojena, unoseći i arhaične feudalne odnose, podrazumevajući nepodudarnost statusa i potreba osnovnih slojeva i begovata. Predmet srpske i hrvatske nacionalne politike, BiH je, istovremeno, ostala prožeta krizama identiteta i zastarelim feudalnim i klerikalnim strukturama. BiH je takodje, poslužila obnovi hrvatske državnosti u Kraljevini Jugoslaviji, osnivanjem Banovine Hrvatske 1939 (ostvarena je spajanjem dotadašnje Savske i Primorske banovine, uz dodatak većinskih hrvatskih okruga iz ostalih banovina). BiH je ušla 1941, u sastav NDH. U Drugom svetskom ratu bila je poprište organizovanih progona i ubijanja Srba i Jevreja, i političkih obračuna komunističkih partizana i lojalista (monarhista). Sve zaraćene strane počinile su pojedinačne ili masovne zločine protiv ratnih zarobljenika i civila. Na teritoriji BiH su konstituisani prvi zajednički organi vlasti buduće federalne komunističke Jugoslavije, 1942. i 1943. Ustavom iz 1946. BiH je postala jedna od šest federalnih republika.

Dominacija bošnjačkih i hrvatskih političara bila je razlog srpskog nezadovoljstva i iseljavanja. Smatrali su se etnički i politički obespravljenim, dok je BiH uživala relativno povoljan ekonomski i politički položaj u jugoslovenskoj zajednici, koristeći, kao nerazvijena republika, zajednička sredstva za ulaganja u industrijski razvoj i infrastrukturu. Manipulacije kosovskim mitom i otvaranje nacionalnog pitanja u BiH, postala su dva najvažnija polazišta srpske nacionalističke platforme. Preuzimajući vlast u SK Srbije i JNA, nova srpska elita je postavljanjem oružanih snaga pokušala da izvuče nove entičke i državne granice. Jedno od sredstava takvih ciljeva bili su ratna

agresija, urbicid i smišljeni zločini. Bošnjačka i hrvatska većina je nakon referenduma početkom 1992. proglasila nezavisnost BiH, nakon čega su usledili oružani sukobi, koji su eskalirali incidentima u Sarajevu. Tajni razgovori predsednika Srbije i Hrvatske Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana o podeli BiH počeli su godinu dana ranije u Karađorđevu, gde je postignut nezvaničan dogovor. Vojska samoproglašene Republike Srpske zaposela je više od polovine teritorije, držeći prestonicu pod opsadom, da bi raspad hrvatsko-bošnjačke ratne koalicije otvorio prostor etničkom čišćenju, na svim stranama. Srpski masakr nad bošnjačkim civilima i vojnicima u Srebrenici je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju proglasio genocidom. NATO kampanja iz vazduha protiv RS koja je usledila u avgustu 1995, doprirela je opštem političkom kompromisu. Uz pritiske na Miloševića i Tuđmana, mir je ozvaničen Dejtonskim sporazumom iz Ohaja 21. novembra 1995 (The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina). Mir su u Parizu 14. decembra 1995, potpisali Milošević, Tuđman i Izetbegović, predsednik SAD Bil Klinton, i premijeri Britanije, Francuske, Nemačke i Rusije (sa SAD, „velike pregovaračke petorke“).

Dejtonski sporazum je uvažio međunarodni suverenitet BiH, ali nije jasno potvrdio njenu državnu celovitost. U velikoj meri je priznao faktičko stanje, dok se na pitanje etničkog čišćenja odgovorilo obavezama oba entiteta da rade na povratku izbeglica. Time je BiH prepuštena dugotrajnom političkom i institucionalnom procesu. Podela na dva entiteta, Republiku Srpsku i Federaciju BiH očuvala je etnički obrazac koji je doprineo nasilnom raspadu Jugoslavije i same BiH. Uvodjenje mreže kantona, umesto demokratske i celovite decentralizacije, upravu je učinilo skupljom i složenijom.

Dejtonski obrazac ohrabrio je očekivanja u dominantnoj srpskoj politici da će srpski nacionalni projekat ipak biti ostvaren: nacionalnom mobilizacijom, održanjem etnocentrizma, etničke i rasne netrpeljivosti, medijskom propagandom, školskim

sistemom, podrivanjem centralnih institucija, ukazivanjem na kosovski presedan, osloncem na novu autoritarnu Rusiju, ukazivanjem na islamističku pretanju, itd. Takva politika se, bez obzira na ideološki i moralni sunovrat - presude suda u Hagu, pokušaji demokratizacije u Srbiji i osamostaljenje Crne Gore čime se ona, između ostalog, dodatno distancirala od politike Beograda koja se nakon atentata 12. marta 2003. ubrzano vraćala na svoja polazišta iz prethodnog vremena - pokazala efikasnijom od međunarodne uprave u BiH. U poslednjih 15 godina su iz Srbije i Hrvatske, dopirale nedovoljno jasne poruke o potrebi da se BiH rekonstruiše, da postane samostalna politička i ekonomska zajednica, da se napusti etnički koncept političkih i ljudskih podela, da državna uprava postane jednostavnija, delotvornija i bliža građanstvu, a spoljna politika nedvismisleno vodjena idejom o pripadnosti demokratskoj civilizaciji i vladavini prava. Zakon o referendumu RS je jedan od uspeha opšte, dominantne srpske politike, kao poruka neprihvatanja BiH kao državne celine, time i neprihvatanja koncepta evropske integracije čitavog prostora bivše Jugoslavije koja podrazumeva brisanje etničkih, kulturnih i ekonomskih barijera i monopola.

Nedavna prošlost BiH i trenutna politička klima u srpskoj politici ukazuju na nekoliko osnovnih činjenica. Proces koji su nastupili nakon 1995, postepeno su otvarali evropsku perspektivu BiH, uporedo sa Srbijom i Hrvatskom. Opiranje evropeizaciji ukazivalo je na pretpostavku da "ujedinjenje srpskog naroda" zapravo nije stvarni proglašeni smisao dominantne srpske politike, budući da bi se to moglo ostvariti evropskom integracijom prostora bivše Jugoslavije. Upravo suprotno, ta politika se sve očiglednije svodila na nastojanja da se očuva njen autarhični, autoritarni model, koji podrazumeva manipulacije kolektivističkim osećanjima nacije, vere i časti. Zatim, metodologija nastanka RS dovela je gotovo do uništenja dve najznačajnije srpske zajednice u BiH, u Sarajevu i Mostaru. Dalje, RS se smatra ratnim plenom čije se najspornije pretpostavke odbijaju priznati: etničko

čišćenje, i nepodudarnost teritorije i statusa RS s prostornim, političkim, ekonomskim i kulturnim identitetom srpskog naroda u BiH. Deceniju i po nakon Dejtona, održava se etnička distance u odnosu na Bošnjake i Hrvate. I u RS i u Srbiji je nacionalna politika paravan neograničene političke moći, korupcije i pljačke.

Zakonom o referendumu je liderstvo RS očigledno prenelo važne teme odlučivanja s politike na društvo, time delegirajući sopstvenu odgovornost. Namenjena navodnoj zaštiti načela Dejtonskog sporazuma i srpskog entiteta, odluka otvara politički prostor mogućem osamostaljenju RS, i u sebi sadrži jasnu poruku Beogradu. Najava referenduma ukazuje na nezadovoljstvo vlade RS stepenom ovlašćenja u odnosu na centralnu vlast, i uplitanjem međunarodnih institucija. Odluka o nezavisnosti zasad je politička pretnja, koja računa na podršku Beograda i Moskve, i, istovremeno, uvažava izvesnost da bi takvo kršenje Dejtonskog sporazuma izazvalo snažnu reakciju SAD, EU, Federacije BiH i Hrvatske, izolaciju i RS i Srbije i, dugoročno, dezintegraciju same RS. Banjalučka regija ostala bi odsečena koridorom kod Brčkog od istočnog dela RS koji je najsiromašniji i ekonomski neodrživ, dok bi južni deo ostao prinuđen da saraduje sa susedima, Crnom Gorom, Hrvatskom, verovatno i drugim, bošnjačko-hrvatskim delom BiH. Osamostaljenje RS prepustilo bi dodatani proctor političkom islamu u BiH. Itd. Referendumska politika RS zapravo se odvija na osnovu istog, naizgled iracionalnog modela inačenja, tj. vezivanja celokupne zajednice za neostvarive i nekorisne ciljeve, kakva je aktuelna kosovska politika Srbije.

Dejton je privremeno ostavio BiH podeljenu na osnovu ishoda etničkih podela i etničkog čišćenja. Domaći lideri su BiH, u skladu sa sopstvenim oligarhijskim i korupcionaškim interesima, održali u stanju nedovršene, skupe i neefikasne države. Veće naroda isključuje nacionalne manjine i konstitutivno osporava ljudska i demokratska prava. Dejtonski sporazum je prihvatio etničku matricu, tako da je dezintegraciji postavljena ona polazna osnova koja nalikuje jednopartijskom, nedemokratskom federalizmu druge Jugoslavije, u onoj meri u kojoj je jugoslovenska federalizacija takodje uvažavala etnička načela. Izostavljanjem Jevreja kao konstitutivnog naroda BiH priznate su neke od posledica holokausta. Verovatno je neuspeh BiH kao građanske zajednice nastao pre svega iz dezintegracije i etničkih podela u dva najveća grada, Sarajevu i Mostaru. Ispostavilo se da mir i

upliv međunarodne uprave nisu doprineli poverenju, niti je u tim gradovima, stoga ni u BiH u celini, bilo moguće ponovo uspostaviti model multikulturalnosti. Sporazum je doprineo uspehu etničkog i verskog ekskluzivizma, a posleratni lideri nisu dopustili da faktički svi građani, time i sve nacionalne zajednice, steknu pravo na čitavu BiH, i da ta nova stvarnost, i to novo osećanje, postanu politička platforma evropske integracije.

Dejtonski sporazum, sudbina krajinskih Srba, i kosovska drama Srbije proizveli su osećanja nacionalne ozlojeđenosti i osujećenosti. Ta osećanja uporno neguju mediji i dominantna kultura Srbije, RS i srpske zajednice u Crnoj Gori. Mir se, nakon Dejtona, nije tumačio dovoljno u svetlu nove prilike za nacionalno pomirenje i nadnacionalnu integraciju, procese koji se ne bi odvijali samo u BiH, i koji bi upravo BiH dopustili, u tom smislu, leadersku ulogu. Nepostojanje opšte političke rešenosti da se na BiH, umesto etničke i religiozne, primene jugoslovenska, nadnacionalna i integrativna paradigma, ostavilo je prostor novim političkim manipulacijama, na svim sukobljenim stranama. Rat je u BiH nastavljen mirnim sredstvima. Kolektivni identiteti, prepušteni samoviktimizaciji, samosažaljenju i političkom ekstremizmu, vratili su se, u poslednjih deceniju i po, u predpolitičko, fundamentalističko stanje. U politici, religiji, kulturi i mentalitetu. Ispostavilo se i to, da ni BiH kao celina, niti njena dva entiteta, zapravo nisu države, a države su, na suprostavljenim stranama različito tumačene, bile ratni cilj svih činilaca koji su pokretali ratni sukob, ili mu se na bilo koji način prepuštali, pre svega kršenjem ratnog i humanitarnog prava. Politička šizofrenija ogleda se i u sklonosti srpske zajednice u BiH da sopstvenom državom zapravo smatra Srbiju, i priželjkuje ono nacionalno ujedinjenje, dok se evropska integracija intimno odbacuje. Upravo zato stanje ljudskih prava i sloboda ukazuje na stvarne domete demokratizacije na čitavom prostoru bivše Jugoslavije. U tom domenu je kretanje bilo obično lišeno sopstvene inicijative i dobre volje.

Činioci prošlosti i budućnosti BiH, SAD i EU imaju priliku da novo razdoblje razvoja i integracija otvore

odlukama kojima će lokalne lidere ubediti da ustavnim promenama i reformama državne uprave obezbede efikasnije uređenje koje bi se konkretno usaglašavalo sa evropskih standardima i iskustvima. Jedino bi evropska integracija BiH mogla da smiri etnička nezadovoljstva, budući da bi značila okupljanje svih etničkih zajednica sa njihovim istonarodnicima izvan granica BiH, dok će se načela vladavine prava, tolerancije i opšteg građanstva zadovoljiti evropskom integracijom samom po sebi. Evropeizacija BiH je izazov etničkim i verskim liderima i svim njihovim monopolima. Nemogućnost secesije za RS, odustajanje Hrvatske od teritorijalnih pretenzija na BiH, i brisanje balkanskih granica koje su fragmentisale bošnjačku naciju, zapravo su šansa za BiH i post-Jugoslaviju u celini. Za budućnost Jugoistočne Evrope, možda i najrazvijenijih evropskih društava od izuzetne je važnosti ubrzanje evropske integracije Turske, čiji su istorijski tragovi u BiH neizbrisivi, i kad se nastoje izbrisati. Evropska integracija Turske pre svega bi doprinela popuštanju napetosti između hrišćana i muslimana, koje su u BiH bile ishod manipulacija uvek kad je nedostajalo stvarnog povoda, i kad su spontane, ljudske veze, činile BiH kao državu i ljudsku zajednicu sekularnom i gotovo tolerantnom. Neuspeh evropske integracije BiH podrazumevaće snaženje funkcije OHR (Visokog predstavnika), i doprineće daljem zaoštavanju politike i statusa RS. Evropeizacija je doduše, proces koji zahteva trud, vreme i strpljenje. Bezbednosne garancije podrazumevaju i pritisak SAD i EU na Srbiju da napusti zvaničnu ratobornu, šovinističku retoriku koju raspiruju mediji pod vladinom kontrolom, da racionalizuje svoju kosovsku politiku, da obustavi koketiranje s Moskvom i putinovsku propagandu, da konkretnim pritiscima na konkretne političare i centre moći obezbede procese demonopolizacije, denacifikacije, decentralizacije i denacionalizacije, kao puteve, istovremeno, suočavanja s prošlostuću, i izgradnje demokratske i integrativne budućnosti. Prvenstveno, postaje neprihvatljiva tiha podrška Beograda blokadi centralnih institucija, koja BiH održava u stanju izolacije i zamrznutog sukoba. Važno je i da BiH napusti stanje međunarodnog protektorata, i da novi lideri preuzmu odgovornost u potpunosti. Ako je princip spojenih sudova za BiH u jednom trenutku bio koban, isti princip bi, u svetlosti napretka Srbije, Hrvatske i Crne Gore, mogao postati i dodatni podsticaj. Zapravo je taj podsticaj uslov koji se ne može zameniti, niti nadoknaditi, međunarodnom upravom i pritiscima.

NATO i Bosna i Hercegovina

Multilateralna diplomacija na ispitu

PIŠE: EDINA BEĆIREVIĆ

Odbijanje aplikacije koju je Bosna i Hercegovina podnijela za MAP (Akcioni plan za članstvo) bilo je poslednje u nizu razočarenja za bosanskohercegovačke građane kojima su završili 2009. godinu. Ali zajedno sa uskraćivanjem liberalizacije viznog režima, ovo je odluka koja najbolje ilustrira koliko određeni donosioci odluka u međunarodnoj zajednici ne razumiju suštinu dezintegrativnih procesa u BiH, niti način na koji se boriti protiv toga.

Odluka Evropske komisije koja je donesena u julu 2009., da Bosnu i Hercegovinu, Kosovo i Albaniju izostavi sa liste zemalja kojima će ukinuti vize, a liberalizaciju viznog režima dozvoli za Makedoniju, Srbiju i Crnu Goru, dala je argumentaciju onima koji svoju retoriku naslanjaju na navodni evropski antiislamizam. Naime, dok se standardi u slučaju Bosne i Hercegovine nisu spuštali, Evropa je Srbiji kroz prste progledala dugu listu neispunjenih uvjeta, uključujući i činjenicu da se najtraženiji ratni zločinac još uvijek krije pod skutima jednog dijela srbijanskih obavještajnih struktura.

Ugledni časopis „Oxford Analytica“ navodi da je bezvizni režim bio avansna nagrada biračima koji su glasali za prozapadnog srbijanskog predsjednika Borisa Tadića.¹ Ova ocjena daje za pravo građanima BiH koji su to interpretirali kao „dupli standard“.²

Isticanje paradoksa da Ratku Mladiću, tehnički gledano, ne treba više viza za EU, dok su oni koji su bili njegove žrtve i dalje osuđeni na geto, od strane evropskih krugova ocijenjeno je kao razvijanje neutemeljenog osjećaja viktimizacije kod bh. građana, kojom obilato manipuliraju posebno bošnjačke političke elite.

Tako je Olli Rehn, komesar za proširenje Evropske unije, na novinarsku sarkastičnu kostataciju o

1 Analiza EU BALKANS: Commission plans to lift visas for some, objavljena 20. 07. 2009., dostupna je na <http://www.oxan.com/display.aspx?ItemID=DB152745> (pristupljeno 25.02. 2010)

2 Dnevni Avaz, „Otvoreni forum“, 21.5.2009. (<http://www.dnevniavaz.ba/forum/viewtopic.php?f=2&t=47836&start=20>, pristupljeno 19.02.2010)

liberalizaciji viznog režima i za Ratka Mladića, hladno odgovorio: „Bosna i Hercegovina je izgubila isuviše vremena na nacionalistički diskurs umjesto da se fokusira na ispunjavanje uslova za uključivanje u evropske integracije.“³

Zbog ovakve odluke trijumfovao je zapravo dominantni nacionalistički diskurs ali su Ollie Rehn i evropski zvaničnici to potpuno zanemarili. Tradicionalni diplomatski pristup „mrkve i štapa“ ovaj put nije ispunio svoju svrhu. Smisao nagrade i kazne izgubljen je zbog toga što je primijenjen na osnovu generalizacije u ocjenama „nacionalističke retorike“ i osude „nacionalističkih lidera“, a bez imenovanja onih koji su bili stvarni uzrok blokade. Priznanje je stiglo u izvještaju Evropske komisije, u kojem je navedeno da je upravo zlupotreba „entitetskog glasanja“ od strane većine parlamentaraca iz Republike Srpske dovela do blokade u usvajanju zakona koji su bili neophodan uvjet za liberalizaciju viznog režima.⁴

Po istom uzorku kao i odluka o viznom režimu - a to je nerazumijevanje suštine mrkve i štapa u bosanskohercegovačkom kontekstu, donesena je i odluka da BiH ne dobije MAP u decembru 2009. Bilo je to svojevrsno iznenađenje, jer je BiH odlučila aplicirati za MAP tek nakon vrlo ohrabrujućih signala iz Brisela da će odgovor na aplikaciju biti pozitivan. Naime, BiH već dvije godine pravi korake prema MAP članstvu ali je vrlo precizno ohrabrenje iz Brisela - prije svega od strane američkih diplomata, počelo stizati tek sredinom 2009. Željko Komšić, predsjedavajući Predsjedništva BiH, 2. oktobra 2009. zvanično predaje aplikaciju.

No paralelno sa aplikacijom za MAP započinje i prvo ozbiljno testiranje multilateralne diplomatske doktrine novog američkog predsjednika Baracka Obame u vidu američko-evropske inicijative da organ-

iziraju razgovore o ustavnim promjenama u bazi Butmir.

Ova inicijativa je bila zamišljena i kao pokušaj da se u praksi materijalizira retorika iz posjete potpredsjednika SAD-a Josepha Bidena koja je sredinom maja 2009. na velika zvona najavljivala podršku američke politike za integraciji Zapadnog Balkana u euroatlantsku zajednicu.⁵

Nema sumnje da je interese bosanskohercegovačkih političkih elita veoma teško usaglasiti, ali su dvojica pregovarača, zamjenik američkog državnog sekretara, James Steinberg i švedski ministar vanjskih poslova, Carl Bildt, doživjeli i lični profesionalni fijasko - prije svega, zbog loše pripreme pregovora. Dva propala razgovora u Butmiru koja su dodatno udaljila ionako razjedinjene političke lidere, pokazala su da pregovarači ovakvoj vrsti multilateralnih diplomatskih napora moraju mnogo ozbiljnije pristupati.

Nakon najave pregovora, očekivanja u javnosti bila su toliko velika da se u diplomatskim kuloarima Stainberg poredio sa Richardom Holbrookom, a baza Butmir sa bazom u Daytonu. Međutim, tok pregovora je vrlo brzo pokazao da ovakva poređenja nisu imala neutemeljenje u stvarnosti. Richardu Holbrook se u retrospektivi ima mnogo toga zamjeriti, ali ne i to da je zanemario svoju domaću zadaću neophodnu za pripremu pregovora. Posebno ne da se u pripremi pregovora oslanjao na Carla Bildta. Refleksije dva butmirska fijaska direktno su se reflektirale na promjenu američkog raspoloženja u vezi sa BiH aplikacijom za MAP. Zapravo, diplomatski izvori tvrde da je priča oko propale MAP aplikacije najdirektnije povezana sa sujetom Jamesa Steinberga.

Sastanak koji je 3. i 4. decembra održan u Briselu i na kojem se o sudbini Bosne i Hercegovine

3 Eldin Hadžović, „Ratku Mladiću ne treba viza za EU!“, Dani, br. 632, 24.7.2009., Sarajevo

4 Navedeno prema, Senad Pećanin, „Grči dobrovoljac“, Dani, br. 644, 16.10.2009.

5 Vice President Joe Biden, „Address to the Parliament of Bosnia and Herzegovina“, May 19, 2009. (http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Prepared-Remarks-Vice-President-Joe-Biden-Addresses-Parliament-of-Bosnia-and-Herzegovina/, pristupljeno 20.2.2010)

raspravljalo mnogo burnije nego što se očekivalo, bio je kontraverzan iz više uglova. Amerikanci koji su uvijek do sada zagovarali proširenje NATO-a, ovaj put su se našli na strani protiv proširenja, zajedno sa Holandijom, Francuskom, Njemačkom i Belgijom. Tzv. „prijateljske zemlje“, Norveška, Španija, Albanija, Italija, Rumunija, Slovenija, Hrvatska, Grčka, Luksembur, Mađarska, Bugarska, Češka i Turska, zagovarale su da BiH bezrezervno dobije MAP i da se ne uslovljava ustavnim promjenama.⁶

Naime, ulazak u MAP nije i ulazak u NATO, već njegovo predvorje gdje se državama daje vremena za finalne pripreme. Stoga je tvrdoglavo američko insistiranje na ustavnim reformama zvučalo krajnje neuvjerljivo, jer niti jedna država u povijesti NATO-a nije imala tako dugu listu zahtjeva u ovoj fazi. Zanimljivo je i to da je dio srbijanske pro-NATO vojne diplomacije lobirao za ubrzanje bosanskohercegovačkog euroatlantskog puta. Američkoj delegaciji su objasnili da je to zbog toga što bi približavanje Bosne i Hercegovine ovome savezu svakako poboljšalo odnose Srbija - NATO.

Jedna od posljedica neulaska BiH u MAP je produženje nestabilnosti na Zapadnom Balkanu. Pored ostalih negativnih efekata, spekulacije da će za BiH vrata NATO-a biti zatvorena, pružile su premijeru Republike Srpske, Miloradu Dodiku, priliku za uvođenje teme o entitetskom referendumu za NATO u predizbornu kampanju.

Oružane snage Bosne i Hercegovine prošle su reformu koja je ocijenjena kao značajan doprinos integraciji zemlje. „Reforma odbrane po svim svojim bitnim elementima je s krajem prošle godine praktično završena. Završena je, po svim relevantnim ocjenama, vrlo uspješno. To je zvanična ocjena NATO-a.“, kaže dr. Selmo Cikotić, ministar odbrane BiH.⁷

Poznato je da države koje nemaju razvijenu vanjsku politiku te kapacitete pokušavaju da kompenziraju kroz aktivnosti u međunarodnim organizacijama.⁸ Čini se da je to slučaj i sa BiH. Reforma odbrane preko NATO-a pokazala je da vanjska politika može biti ključni faktor u izgradnji države. Rezultati bosanskohercegovačke vojne diplomacije su, usprkos unutrašnjim političkim previranjima, vrijedni pohvale i priznanja. BiH je redovni kontributor međunarodnim mirovnim operacijama, a iskustva vojnika različitih nacionalnosti - koji su se prije samo 14 godina gledali iz suprotnih rovova, pokazuje kako se van granica BiH razvija grupna solidarnost. Ovakva vrsta solidarnosti, koja nadilazi uže nacionalno definirane pripadnosti ključna je razvitak Bosne i Hercegovine.

Šteta je što američki donosioci odluka nisu shvatili da bi dodjeljivanje MAP-a za BiH bio simbolički vjetar u krila svima onima koji poput Oružanih snaga BiH rade na integraciji države, a razočarenje svima onima koji se raduju otvorenim mogućnostima za dezintegraciju. Odluka se može preinačiti na sljedećem sastanku šefova diplomatija NATO -a, koji se održava u aprilu ove godine u Talinu. No sudeći prema signalima koji dolaze iz diplomatskih krugova, za prevladavanje uvrijeđenosti Amerikanaca trebaće malo više vremena i neki „častan izlaz“ - u kontekstu kojeg neće morati baš javno priznati da je decembarska odluka u Briselu bila pogrešna.

(Autorica je docentica Univerziteta u Sarajevu, i predsjednica nevladine organizacije Atlantska inicijativa, <http://atlantskainicijativa.org/>)

6 Radio Sarajevo, „Ko se protivi ulasku BiH u NATO“, (<http://www.radiosarajevo.ba/content/view/21389/203/>, pristupljeno, 26.2.2010.)

7 Mirza Čubro, „Selmo Cikotić: Nije zaustavljena reforma odbrane“, Nezavisne novine, 19.3.2009.

8 CSS and Urban Institute, 'Evaluation of the Structure, Standards and Efficiency of the Ministry of Foreign Affairs of Bosnia and Herzegovina' (<http://www.css.ba/docs/mvp%20final%20pdf.pdf>, pristupljeno, 21. 2. 2010.)

Srbija

Izaći iz „jaruge“

PIŠE BOJAN AL PINTO BRKIĆ

Srbija je obeležila 206-godišnjicu Prog srpskog ustanka, 175-godišnjicu donošenja Sretenjskog ustava i treću godišnjicu svog aktuelnog Ustava na prilično čudan način. Predsednik Republike, premijer, predsednica parlamenta, članovi Vlade, predstavnici diplomatskog kora i odabrane zvanice okupili su se uveče u zgradi Narodnog pozorišta u Beogradu. Za glavnog govornika, na iznenađenje prisutnih, promovisan je premijer Mirko Cvetković, čiji govor o ekonomskim reformama i pregovorima sa Međunarodnim monetarnim fondom, kao da je bio pripremljen za savetovanje u Privrednoj komori. Predsednik Boris Tadić govorio je na mini-smotri povodom Dana Vojske Srbije, koji, slučajno, pada istog dana u kalendaru. Tema njegovog obraćanja bila je borba protiv organizovanog kriminala i to kako on kao predsednik ne primećuje da Evropska unija i SAD poklanjaju dovoljno pažnje zalaganju svih pojedinačnih država regije, na šta će on u direktnim kontaktima sa šefovima država i vlada ukazati i zatražiti da u bilateralnim kontaktima nevaljale države - znamo i koje - budu ukorene.

Centralnoj proslavi u Orašcu, mestu u kojem je Karađorđe Petrović podigao Prvi srpski ustanak, u ime Vlade prisustvovao je ministar vera Bogoljub Šijaković. Dan je bio izuzetno hladan i padao je sneg. Ipak, zapanjujuće je da jedna evropska država tako obeležava svoj praznik. Službeni spiker, koji je prenosio događaj na državnoj televiziji, mučio se da objasni važnost prisutne grupe ljudi pored spomenika u Marićevića jaruzi. Da je prenos kojim slučajem trajao duže, gledalanci bi saznali vrline Šijakovićevog vozača. Pri tome, Orašac je udaljen od Beograda 70 kilometara. Koloni pod pratnjom ne treba više od sat vremena da stigne. Kad je već za kolevku državnosti Srbije izabrana jaruga, bio je red da se članovi vlade, koji nemaju pametnija posla, pojave na centralnoj proslavi Dana državnosti, umesto što su dopustili da se to pretvori u cirkus u kojem seljaci izvikuju Aleksandra Karađorđevića za kralja, a on im, sav srećan, odmahuje.

Prisutni ministar Šijaković je čak rekao: „Treba da smo narod među svim svetskim narodima, država među evropskim državama uvažena, a ne prokazana, i to je odgovornost svih nas“. Nakon toga je čestitao

Dan državnosti svima koji rade za dobrobit Srbije i predano i posvećeno o njoj brinu, državnim zvaničnicima, sveštenstvu i, posebno, pripadnicima vojske i građanima - tim redosledom i tim rečima.

Epizoda u kojoj ministar Šijaković predstavlja državu u Orašcu pokazatelj je stvarnog stanja u Srbiji, čija je kandidatura za članstvo u Evropskoj uniji donela brojne pohvale komentatora. Neke od njih sasvim nezasluženo. Zahvaljujući improvizaciji predstavnika zvaničnih struktura, sve što je važno postalo je nevažno, a sve što je apsolutno trivijalno, postalo je glavna tema u javnosti.

Jedan karikaturista primetio je da politička scena u Srbiji podseća na pozorište lutaka. Cilj je da se građani zabave ili bar da se njihova pažnja zaozakupi dovoljno dugo, dok odluke o njihovoj budućnosti ne budu donete bez njihovog učešća. Srbija kao da još uvek ne može prevazići traumu raspada Jugoslavije. Ako pogledate u prošlost, građani Srbije su više puta propustili priliku da se izjane u kakvoj zemlji žele da žive. Posledica toga je da je Srbija ponovo konstituisana kao nezavisna država u proleće 2006. godine, ne voljom svojih građana, nego voljom građana Crne Gore, koji su na referendumu rekli da im je dosta zajedništva sa Srbijom. Od tada, to jest od proleća 2006. godine, vlada neka magla oko pozicioniranja Srbije, i na unutrašnjem i na spoljnom planu.

Sećate se, prvo je Vuk Drašković, tadašnji ministar spoljnih poslova, imao izletanja sa različitim modelima za rešenje statusa Kosova, koja su nas trebala približiti Švedskoj, Italiji, Španiji i Kini. Nekako u to vreme, bezbednosne službe su izgubile svaki kontakt sa mrežom koja je učestvovala u skrivanju Ratka Mladića, optuženog za ratne zločine pred Haaškim tribunalom. Pojavile su se razne ideje o tome kako možemo bez Evrope. Možemo bez Evrope je preraslo u možemo sa Rusijom. Naši stručnjaci opšte praksi dosetili su se da, gde je Rusija, tu je sigurno i Kina, pa smo imali istočni iskorak. Još nije utvrđeno koliko nas je istočni iskorak koštao.

Krug oko predsednika Tadića, koji je preuzeo da se bavi pozicioniranjem Srbije, poverovao je u magičnu formulu kombinovanja okrenutosti ka Rusiji i ka

Evropskoj Uniji. Usledila je priča o vojnoj neutralnosti. I, za njom odmah, vraćanje tradicijama nesvrstanosti. Drugu polovinu 2009. godine obeležila su tri navodna prioriteta spoljne politike (od kojih je onaj o saradnji sa susedima volšebno otpao) i četiri stuba.

Na veliko iznenađenje zvaničnih struktura, stvarni položaj Srbije se drastično promenio. Bugarska i Rumunija postale su članice EU. Kosovo je proglasilo nezavisnost. Hrvatska i Albanija postale su članice NATO. Makedoniji je obećan prijem u NATO čim razreši spor oko imena sa Grčkom. Crna Gora je krenula krupnim koracima ka NATO i EU. Susedne zemlje priznale su nezavisnost Kosova (s izuzetkom Rumunije i BiH) i započele razvijati odnose sa Prištinom, često izbegavajući Beograd, koji je status Kosova postavio kao merilo dobrosusedskih veza u regionu, uglavnom na svoju štetu.

Ako se privremeno zanemari proglašenje ambasadora Crne Gore i Makedonije nepoželjnim osobama u Srbiji, zategnutost u odnosima sa Hrvatskom i neracionalno petljanje u unutrašnje odnose u BiH, zaključno sa povlačenjem ambasadora iz Podgorice na konsultacije, politika Beograda mogla bi se opisati kao neizražajna. No, upravo zbog pomenutih poteza, koji nisu nevažni, stvorena je slika nekadašnjeg hegemonu koji ne može više upravljati balkanskim prilikama, što ga ne sprečava da agresivno nastupa prema manjim susedima.

Magla oko pozicioniranja Srbije koristila je i na unutrašnjem planu. Zemlja je danas van glavnih svetskih ekonomskih i političkih tokova. Teme poput zaštite životne sredine i energetske efikasnosti u Srbiji služe za maskiranje partikularnih interesa. Na početku 2010. godine, koja u tranzicionom kalendaru Centralne i Istočne Evrope označava završetak druge decenije i, u pojedinim zemljama, čitavog procesa, Srbija nije sigurna da li je postala tržišna ili ostala planska ekonomija. Pitanje vlasništva dodatno je zamućeno, a ne prodje dan da se neko od predstavnika vlasti ne pojavi u ulozu arbitra i učesnika u tržišnoj utakmici. Eurostat je sa sigurnošću utvrdio da je životni standard u Srbiji, na osnovu kupovne moći po maloprodajnim cenama, najniži u regionu. Među liderima smo u kategorijama monopola i korupcije na globalnom nivou.

Državnost Srbije su, pre dva veka, obnovljali Karađorđe Petrović i Miloš Obrenović, ljudi skromnog obrazovanja, uz pomoć hajduka i seoskih knezova. Izazovi sa kojima su oni bili suočeni nemerljivi su u današnjem vremenu. I, grešili su, ne

malo. Svi pokušaji da se nacionalni pokret Srbije XIX veka glorifikuje unapred su osuđeni na propast. Ipak, uz velike žrtve, uspeali su u nameri da uspostave Srbiju kao subjekat u međunarodnim odnosima, što je bio priličan podvig u datim okolnostima. Kako su uspeali? Otomansko carstvo bilo je u procesu raspada. Austrija, kasnije Austro-Ugarska, imala je unutrašnjih problema koji su takodje doveli do raspada. Dakle, nešto što se može okarakterisati kao pozitivne istorijske okolnosti. Osim toga, čini se da su imali intuiciju ili talenat da prepoznaju partnere i faktore u ostvarivanju interesa svog naroda. Nešto što današnjim vlastima očigledno nedostaje.

Srbija verovatno nije na pogrešnom putu, ali u ovom trenutku ne napreduje optimalnom brzinom. Trebalo bi da imamo dovoljno snage da razmislimo o svojim postupcima i unesemo neophodne promene, kako nas za godinu -dve ne bi mučile iste brige. U procesu evroatlantskih integracija imamo i iskustvo susednih država, koje je veoma korisno. Ne moramo po svaku cenu biti originalni da bismo bili ponosna nacija.

PRVAK SRBIJA

PIŠE: TAMARA KALITERNA

“Srbija je po mnogo čemu lider Zapadnog Balkana”, počastio se krajem januara

predsednik Srbije Boris Tadić. Njegov posilni Vuk Jeremić čestitao je *urbi et orbi* novu 2010. “Nema sumnje da je Srbija lider regiona”, razglasio je šef njene diplomatije. Trećeg dana 2010, rekao je da je to udesio komedijant slučaj: “Srbija je prirodni lider regiona i mnogi nam na tome zavide”, izjavio je Pressu.

“Posle Hrvatske, Crna Gora će biti prva država koja će postati punopravni član EU”, čestitao je Srbiji Dan državnosti potpredsednik vlade sićušnog Luksemburga Žan Aselborn.

Istog dana je u glavnom gradu Turske, kandidatkinje za EU, Srbija, možebitni kandidat, tokom prvog ovovekovnog poklonjenja Vuka Jeremića otomanskoj Porti, popustila i dala agremen ambasadoru BiH u Beogradu Boriši Arnautu. To se desilo nakon tri godine i pet sastanaka šefova diplomatije BiH, Srbije i Turske, koje je uporno aranžirala Ankara.

Srbija

Iluziji nikad kraja

PIŠE: IVAN TOROV

Optimizam je, po pravilu, jako koristan po zdravlje. Ali, optimizam koji počiva na lepim željama bez pokrića, nerealnim očekivanjima i pogrešnim procenama, čak i svesnom podgrevanju i produbljivanju antagonizama, sve sa namerom da i sami sebe uverimo da „nismo izgubili to što jesmo“, postaje ozbiljna ograničavajuća činjenica. Reklo bi se, uvod u još dublje kolektivno razočarenje, rezignaciju i depresiju.

Dve godine od (samo)proglašenja nezavisnosti Kosova glavni urednik „najstarijeg dnevnog lista na Balkanu“ u svom uvodniku „Kosmet“, manicom kojim se svojski trudi da ne zanemari ulogu vernog pratioca i tumača zvanične državne politike, gotovo da je apsolutno uveren da je samo pitanje dana ko će reći - „pregovori“ ! Neko bi, piše glodur, trebalo to da izgovori posle odluke Međunarodnog suda

Savet za promociju Srbije se zbog švorc države nije sastao godinu dana. Osnovala ga je vlada Vojislava Koštunice, a predložilo Ministarstvo trgovine i usluga, nedostojno tako uzvišenih poduhvata. Propagandni spot prosleđen CNN je koštao pola miliona eura, crkva u Rumuniji je lažno predstavljena kao srpska, a muzička pratnja je umesto iz Guče, bila iz Kazahstana sa instrumentima dombra, sakpan, tas, azatajak, duduga, konjrau, muiz...

Zagledana u svoj pupak s pirsingom Kosova, Srbija ne vidi pola miliona nezaposlenih patriota, koji umaću hleb u miris sa uličnih roštilja gde pljeskavice naručuju oni koji rade. Imaju prosečno 343 eura i čeznutljivo gledaju preko Drine gde je u RS prosečna plata 403 eura. Srbija „među javom i međ snom“.

Inflacija u Srbiji je 10,1 odsto, čestitao je građanstvu 2010, Republički zavod za statistiku. Stopa inflacije u Hrvatskoj je 2,8 odsto, u Sloveniji je nema.

Novi Zeland, na kome Srbi čine tek 4,3 odsto stanovništva je najmiroljubivija i najmirnija zemlja na svetu, dok je Irak na poslednjem mestu, rangirao je Globalni indeks mira (GPI). Srbija je 78. na listi 144 zemlje. Slovenija je 9. Na lepšem mestu od Srbije su Albanija, Bosna, Hrvatska...

pravde. Dve su poruke iz ovoga jasne: kako, najpre, nema nikakve sumnje da će haški sud pravde presuditi u korist Beograda, a potom i da neće biti druge nego da „glavni arhitekta nove tvorvine na tlu Srbije“, Sjedinjene Američke Države, izgovore to presudno „da, pregovori“. I pritisnu svoje miljenike u Prištini da prihvate „pruženu ruku Beograda“. Tako su kreatori dominantne države (spoljnopolitičke) mantre da se „diplomatskim sredstvima postigne ono što Miloševiću ratom nije pošlo za rukom“, predsednik Srbije Boris Tadić i njegov mlađani i raspojasani pulen, šef diplomatije Vuk Jeremić, dobili značajno, medijsko, pojačanje, uslovno rečeno, u samom finišu kampanje, koja se u zvaničnoj interpretaciji naziva „bitkom za povratak Kosova“, a u onoj drugoj, neslužbenoj, ujedno i priličnoj raširenoj, cementiranjem kolektivne iluzije (iz koštuničevsko-tadićevske ustavne preambule), kako je, uprkos svemu, „Kosovo u Srbiji“.

Čuda su, naravno, moguća, pa i ono da će Obama, u skladu sa svojim (američkim) interesima, jednom, „kad se stvore uslovi za to“, preokrenuti

GPI rangira na osnovu 24 kriterijuma, među kojima su odnosi sa susednim zemljama, nepoverenje u sunarodnike, broj izbeglica, politička nestabilnost, poštovanje ljudskih prava, zemlja kao meta terorista, broj ubistava, uključujući ubistva dece, broj zatvorenika, izdaci za vojsku, dostupnost lakog naoružanja građanima, učešće u mirovnim misijama UN...

Na rang Srbije nije uticala majka koja je 21. januara bacila živo novorođenče na travnjak, stotinak metara od pirotske bolnice. Bebu su rastrgli psi, tako da se ne može ustanoviti njen pol.

Prema istraživanju Svetske banke o uslovima za poslovanje, Srbija je dopuzala do 88. mesta na listi 183 zemlje; zbog monopolista je na pretposlednjem mestu među 133 države; na 122. je mestu po kvalitetu infrastrukture, po efikasnom rešavanju sporova 124. u svetu.

U okruženju Srbije, rangirane na 88. mestu, lakši uslovi za biznis su u Makedoniji (32), Bugarskoj (44), Mađarskoj (47), Rumuniji (55), Crnoj Gori (71) i Albaniji. Slične su i ocene magazina Forbes čiji je moto „Kapitalističko oruđe“.

Srbija zauzima 91. mesto po konkurentnosti privrede na listi 131 zemlje sveta, koju je objavio Svetski ekonomski forum. Ustaljeno, prvo mesto drže SAD.

kosovsku priču. Bar u meri u kojoj je izvodljivo da i Rusija, poštujući neke svoje ambicije i želje, pod određenim okolnostima, okrene čurak. Međutim, politika jedne države, koja se u dužem vremenskom intervalu pretežno oslanja na pretpostavljenom i priželjkivanom čudu, što će reći, da se svako, osim nje-ne političke elite, u međuvremeno radikalno promeni, zapravo manifestuje svoju osnovnu slabost - izostanak smisla za realnost (što za Srbiju poslednjih dvadesetak godina nije nimalo neuobičajeno), odnosno opstajanje na još poodavno prevaziđenoj, po mnogo čemu, rigidnoj platformi, koja kroz papagajsko ponavljanje parola „Kosovo je Srbija“ i „Srbija nikad neće priznati nezavisno Kosovo“, ne nudi ništa više od poruke da su „pravda i istina na strani Srbije“ i da, prema tome, „svi moraju da se njoj prilagode“.

Ipak, političke garniture - i ona (Koštuničina), koja je osmislila i lansirala iluziju da se Kosovo može vratiti pod okrilje Srbije, do najnovije „dokle god je Kosovo u ustavnoj preambuli, ono je i u Srbiji“, i ova sadašnja (tandema Tadić-Dačić), koja je tu iluziju uzdigla do nivoa vrhunske političke, nacionalne i državne manipulacije - postigle su cilj: koliko se

u međuvremenu, od proglašenja nove države, Kosovo dodatno (po opštem uverenju, nepovratno) udaljilo od Srbije, u još većoj meri je vlast u Beogradu uspela da i sopstvenu javnost gurne u svojevrzni paradoks, koji mnogima, zapravo, liči, s jedne strane, na svesno obmanjivanje da je „moguće postići i nemoguće“, a, s druge, na alibi u slučaju da istrajavanje na koncepciji ignorisanja realnosti ostavi poražavajuće reperkusije za evropske (atlantske ionako moraju da pričekaju) integracije Srbije. Na trećoj strani, pak, i kao paravan kako bi se „ispod žita“ povlačili potezi koji baš i nisu usklađeni sa zvaničnom državnom (kosovskom) politikom, a i da bi se građani permanentno držali što dalje od stvarnih problema Srbije, enormne nezaposlenosti, drastičnog pada kvaliteta života, poraznih rezultata privatizacije, korupcije i kriminala, neraskinute sprege politike i tajkuna. Samo zbunjeno i konfuzno (a i politički nedozrelo) javno mnjenje će, po najnovijem istraživanju Stratežik marketinga i CeSID, pokazati apsolutno protivrečan i iracionalan stav, po kome gotovo identičan procenat građana veruje da je Kosovo zauvek izgubljeno, tj. da se nikad neće vratiti u okvire Srbije, ali i da borba

Najbolje plasirana postkomunistička zemlja je Estonija (27. mesto). Na Balkanu vodi Hrvatska koja je na 57. Bolje od Srbije su Rumunija, Bugarska i Crna Gora. Srbija gleda u leđa Gvatemali, Libiji, Namibiji...

Srbija i dalje štrči po korumpiranosti, ocenjuje Transparency International (TI). Baškari se na 83. mestu od 180 analizirane zemlje. Na Zapadnom Balkanu iza Srbije je samo BiH. Teško nasleđe sadašnja država deli sa bivšim trostrukim predsednikom Slobodanom Miloševićem koji je, prema nalazu iste TI bio peti po podmitljivosti u svetu.

Od 179 zemlje sveta, Srbija je, prema istraživanju američke fondacije Heritage na 109. mestu po ekonomskim slobodama, a na 37. mestu među 43 evropske zemlje. Od tranzicionih zemalja iz okruženja od Srbije je lošije rangirana jedino BiH koja joj dahće za vratom. Srbiju su Reporteri bez granica udomili na 62. mesto prema kriterijumu slobode medija. Na listi sa ukupno 175 mesta Srbija, deli čast sa Bocvanom, Liberijom, Malavijem, Tanzanijom i Togom. Najbolje rangirana država iz jugoistočne Evrope je Makedonija, koja je zauzela 34. mesto, a BiH je 39.

Srbija je na 13. mestu po broju samoubistava u svetu, a na prvom mestu u Evropi po broju abortusa. Svaki

drugi par u Srbiji koristi kontracepciju, dok je na kontinentu procenat onih koji se štite 70 odsto. Srpska pravoslavna crkva ne odobrava ni jedno ni drugo, pa nije jasno kako crkvenu zapovest poštuje onih rekordnih 85 odsto ortodoksnih u Srbiji.

Nacija će za 500 godina i biološki izumreti, jer je prema stopi nataliteta Srbija na poslednjem mestu u Evropi, a njeno stanovništvo je na četvrtom mestu liste najstarijih populacija u svetu. Mutiraće i naslov knjige Olge Luković-Pjanović: „Srbi... narod najstariji“. Mutant je i informacija u knjizi da je otkopana najstarija kineska mumija te da je „plava Kineskinja mogla biti samo Srpkinja“.

Srbija je na prvom mestu u svetu po broju zaraženih računara - deset odsto. Sledi Turska sa 3,2 odsto viroznih kompjutera. Srbija je na poraznom, 75. mestu u svetu po brzini *downloada*, a na još gore - 107. mestu po brzini *uploada*. Rumuni i Bugari se odlično snalaze na obe liste.

To nije omelo Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije da se predstavlja na *Youtubeu*, *Facebooku* i *Twitteru*. „Za nepunih devet meseci policija Srbije zauzela je prvo mesto u svetu po broju poseta i video priloga na Jutjubu... Građanima su najzanimljiviji video prilozima

za očuvanje teritorijalnog integriteta i suverenite-
ta mora biti prioritet srpske vlade. Taj paradoks
će možda pripomoći Tadiću i Jeremiću da dodatno
pojačaju diplomatsku ofanzivu i agresivnu retori-
ku oko Kosova, ali će krajnji ishod „nove faze“ reša-
vanja „kosovskog pitanja“, koji, uprkos očekivanji-
ma Beograda, neće, ipak, zavisiti od savetodav-
nog mišljenja MSP u Hagu (ma kakvo bilo), svaka-
ko biti bumerang koji će se Srbiji i njenoj vladajućoj
nomenklaturi vratiti produblivanjem gubitničkog
sindroma, novim jačanjem pritiska nacionalistič-
kog korpusa i daljim komplikovanjem evropskog
puta Srbije. Pad popularnosti vladajuće garniture i
eventualni gubitak vlasti biće još ponajmanja cena
prekomernog forsiranja te dugotrajne (kosovske)
iluzije.

Pod naletom novog „nacionalnog optimizma“
da će haške sudije uskoro (u toku ove godine) svo-
jom odlukom stvoriti „novu političku realnost“ - u
kojoj ni SAD, ni vodeće evropske države, a, bogme,
ni kosovski Albanci, neće imati kud osim da „jedni“
(međunarodna zajednica) narede, a „drugi“ (Prišti-
na) prihvate nastavak srpsko-albanskih statusnih

pregovora, u kojima će, kako stvari trenutno stoje,
opet dominirati geslo „više od autonomije, manje
od nezavisnosti“ (ili neka modifikovana varijan-
ta) - jeste samo produžavanje važenja iskonstru-
isane manipulacije kojom Srbija nastoji da se po
svaku cenu održi u sedlu, čak da poveća svoju
cenu, proglašavajući sebe regionalnim liderom i
„nezaobilaznim faktorom mira i stabilnosti.“ U toj
i takvoj tadićevsko-jeremićevskoj propagandno-
diplomatskoj opsesiji, naravno, prošlost (i ona naj-
bliža, poražavajuća) se lako zaboravlja ili izvrće
njeno značenje, na delu je vaskrs stare memoran-
dumske ideologije koja prema susedima u regio-
nu nastavlja rat iz devedesetih „drugim sredstvi-
ma“, sve u nadi da će Evropa to svesno proguta-
ti bar do trenutka dok se ne shvati da se u suštini
srpska nacionalna politika na balkanskim prostori-
ma nije baš mnogo izmenila. Odnos prema Koso-
vu je mera odnosa Srbije prema susedima. Dru-
gim rečima, Srbija je, upravo kada se iz Brisela
šalju signali i podsticaji koji podupiru njen evrop-
ski put, kada se svesno žmuri na jedno, pone-
kad i na oba oka, radikalno zaoštrila diplomatsku

sprovedenim policijskim akcijama i specijalnim jedi-
nicama SAJ, PTJ i Žandarmerija... Iako je Fejsbuk pro-
fil Ministarstva na srpskom jeziku, ono ima više pri-
jatelja nego filadelfijska, njujorška i policija Čikaga“,
zaključeno je u saopštenju MUP.

Nema više ni aktivnog ni pasivnog borbenog duha.
Fudbalska reprezentacija Srbije je na 19. mestu rang
liste FIFA. Egipat je na 10. Ista selekcija najboljih
je na 28. mestu po podršci navijača. Međunarodno
udruženje za fudbalsku istoriju i statistiku je objavilo
rang listu najuspešnijih svetskih klubova od 1991. do
2009. godine. Crveno-beli su istrčali na 71. mesto, dok
su crno-beli na 206. Iza njih su samo dve ekipe.

Sportisti Srbije su na Univerzijadi 2009, uzeli 19
medalja. Najuspešnija je bila Rusija sa 76 odličja. Naj-
bolje sportske rezultate Srbija postiže u pecanju na
plovak i u izrađivanju modela jedrilica.

Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) je
na osnovu rezultata testova pismenosti i znanja sred-
njoškolaca Srbiju postavila na 41. mesto, koje “znatno
zaostaje za prosekom OECD”. Od zemalja bivše Jugo-
slavije Slovenija je na 12, a Hrvatska na 26. mestu. Ni
deci u Srbiji nije bolje: na takmičenju za Dečju pesmu

Evrovizije 2009, srpski predstavnici su spali na 10.
od 13 mesta.

Pijemontstvo Srbije je milenijumska prošlost. Pokra-
jina Pijemont je prva na listi izvoznika vina u Nemač-
ku. Celokupna Srbija je na 21. mestu nemačke vinske
karte.

Proizilazi da su samo batina i Srbija iz tadićevsko-
jeremićevskog raja izašle. Prema podacima iz Ber-
lina, državljani Srbije su na osmom mestu tražitelja
azila u Nemačkoj. Polovina onih koji traže azil u Hrvat-
skoj su iz Srbije, a ostali su iz Pakistana, sa Kosova,
iz Irana, BiH i Avganistana.

Šumadija je bila “srce Srbije”, dok srce nije tran-
splantirano Kosovu. Iz napuštenog srca Srbije zah-
telev za političkim azilom na novokomponovanom srcu
Srbije podnela su četvorica Srba iz Rekovca, Srbin
iz Vojvodine, dve osobe nepoznatog porekla, a zbog
“teške privredne situacije i psihičkog pritiska”. Nije
im pomoglo ni onih 30 miliona kutija sedativa koliko
godišnje probavi 7,5 miliona građana svih uzrasta.

“Lider” o kome su bajali Tadić i Jeremić je akronim
neprofitne organizacije Latinski institut za razvoj,
vaspitanje i odgovornost. “Lider” je i lanac čileanskih
hipermarketa koji je lane rasprodat Amerikancima.

komunikaciju sa svim svojim komšijama. Svađalačka, najčešće arogantno-agresivna retorika šefa srpske diplomatije, međutim, postaje predmet sve ozbiljnijih analiza i zasad doziranog (opreznog) preispitivanja: šta, zapravo, Srbija želi, čemu služi njeno nastojanje da krivicu za gubitak Kosova neprestano prebacuje na druge i koliko je srpsko rukovodstvo svesno činjenice da je svojom platformom bez pravog sadržaja, ustvari, građane Srbije razapelo između „razumnog i nerazumnog rasuđivanja“ (Svetlana Logar, Stratedžik marketing).

Iako beogradski zvaničnici, uz obilatu asistenciju nekih njima naklonjenih evropskih zemalja, kojima je kosovski slučaj trn u oku zbog sličnih domaćih situacija, nameću utisak kako nema više nikakvih prepreka (čak je i Ratko Mladić „tehničko“, a ne suštinsko pitanje) na putu Srbije ka Evropi, čini se da je to račun bez krčmara. Jeremićevo uporno provociranje vodećih zapadnih zemalja, koje su priznale Kosovo,

opsežna antinativovska kampanja u režiji srpske nacionalističke desnice, uz nevoljnu podršku nekih krugova u vladajućoj koaliciji, kao i forsiranje teze da je Evropskoj uniji Srbija (sa Kosovom u svom sastavu, dabome) potrebna („radi balkanskog mira“) nego Srbiji Unija, u briselskim krugovima se tumači kao guranje prsta u oči, testiranje granica tolerantnosti i reakcije evropske diplomatije na izazove iz Beograda, ali i njegovo (srpsko) poigravanje sa perspektivom države i naroda. Možda Brisel još neko vreme neće parirati Jeremićevom (ne)diplomatskom verbalnom egzibicionizmu, ali će Beogradu jasno staviti do znanja da je „kooperativnost“ Srbije u zaustavljanju trenda narušavanja regionalne stabilnosti (odnosi sa Hrvatskom, BiH, Crnom Gorom i Makedonijom), ali i u prihvatanju realnosti da je Kosovo nezavisno, nešto što se podrazumeva. U tom kontekstu, kako se najavljuje, od Srbije će se, uprkos njenom protivljenju, tražiti da pokaže punu fleksibilnost (kao u slučaju prihvatanja misije EULEKS) prema sprovođenju plana Međunarodne upravljačke grupe o integraciji severnog Kosova sa kosovskim institucijama.

Uprkos „natčovečanskim“ naporima srpske diplomatije da samoj sebi pripisuje natprirodna svojstva, pa i ono kako je čitav svet uverila u moć svojih argumenata, stvari „na terenu“ - bar kad je reč o relaciji Srbija (sa Kosovom) - Evropska unija - izgledaju drugačije i, nema sumnje, kudikamo nepovoljnije nego što ih Tadić i Jeremić predstavljaju. Doduše, niko danas od Srbije ne traži (i

verovatno neće tražiti) da službeno prizna Kosovo kao novu nezavisnu državu da bi se kvalifikovala za dalje faze ulaska u EU, ali je već sada izvesno da od ovdašnje želje da nas Evropa prigriđutire sa Kosovom „kao neodvojivim delom teritorije Srbije“ neće biti ništa. Ni sada, kada je na putu da stekne status kandidata, ni za, recimo, desetak godina, za kada se procenjuje da bi mogla postati članica Unije. Neke novije izjave evropskih zvaničnika naprosto sugerišu zaključak da će Kosovo i te kako biti problem (uslov) koji Srbija mora da u nekom obliku prethodno apsolvira. Kako? Kreator srpske spoljne politike je ovih dana veoma neprijatno iznenadila izjava ambasadora Španije u Beogradu Injiga de Palasija Espanja, dakle, zemlje koja trenutno predsedava Unijom, a smatra se jednim od najvećih prijatelja Srbije. On, doduše, podržava ideju da se posle mišljenja MSP otvori srpsko-albanski dijalog, ali je termin „statusni“ izostao. Uz to, španski diplomata upozorava da se pitanje punopravnog članstva Kosova u međunarodnoj zajednici mora rešiti i dodaje: „Iako rešenje kosovskog pitanja Srbiji nije uslov za sticanje statusa kandidata za članstvo u EU, ono bi ipak moglo da se otvori u nekoj od kasnijih faza tokom pregovora o članstvu“. Iako nezvanično, sličan stav stiže i iz Nemačke, koja, doduše, ostaje pri tome da Srbija ne mora da službeno prizna Kosovo, ali će morati u međuvremenu da „reguliše“ svoje odnose sa tom „susednom državom“. Još se i upozorava da ukoliko Srbija nastavi da ponavlja da je Kosovo deo nje, a zna se da je, na primer, Nemačka priznala nezavisno Kosovo, onda je logično da Berlin neće želeći da ratifikuje sporazum o pristupanju Srbije Evropskoj uniji. Srpski političari, naime, jako greše kad tvrde da proces pristupanja EU i pitanje Kosova nemaju veze jedni s drugim, a tu poruku će Njemu uskoro i zvanično preneti Borisu Tadiću kada (uskoro) bude posetio Nemačku.

Neprijatno iznenađenje stiglo je i od, nema sumnje, najuspešnijeg komesara za proširenje EU (iz vremena prijem deset novih članica 2004) Gintera Fergojgena, koji beogradske zvaničnike opominje da Srbija nije u poziciji Kipra već Turske. Turska, kaže on, neće moći da uđe u EU bez priznavanja Kipra, a isti princip će, manje-više, važiti i za Srbiju. Uslovi za članstvo su, kaže on, vrlo jasni: ne možeš da postaneš član EU ako imaš nerešene probleme sa svojim susedima. To za balkanske zemlje znači da konflikti u međuvremenu moraju biti rešeni. Kipar je ušao u EU, jer je Grčka

Neprijatno iznenađenje stiglo je i od, nema sumnje, najuspešnijeg komesara za proširenje EU (iz vremena prijem deset novih članica 2004) Gintera Fergojgena, koji beogradske zvaničnike opominje da Srbija nije u poziciji Kipra već Turske. Turska, kaže on, neće moći da uđe u EU bez priznavanja Kipra, a isti princip će, manje-više, važiti i za Srbiju. Uslovi za članstvo su, kaže on, vrlo jasni: ne možeš da postaneš član EU ako imaš nerešene probleme sa svojim susedima. To za balkanske zemlje znači da konflikti u međuvremenu moraju biti rešeni. Kipar je ušao u EU, jer je Grčka

jasno stavila do znanja da neće ratifikovati pristupni sporazum ni sa jednom od drugih devet zemalja ako u tom paketu ne bude Kipar. S druge strane, nismo mogli dozvoliti da Turska na bilo koji način može da utiče na to ko će biti primljen u EU, a ko ne. Drugim rečima, tako nešto se neće dozvoliti ni Beogradu.

Srbija će, barem po najavama, morati da bira: hoće li ostati pri sadašnjem stavu „I Kosovo i EU“,

Sever Kosova

Skidanje velova

PIŠE: MIROSLAV FILIPOVIĆ

Srbija je oštro kritikovala nameru Prištine i Brisela da i sever Kosova stavi pod kontrolu Prištine, ali je sasvim sigurno da je Beograd dao neku vrstu pristanka, uz saglasnost Zapada da Beograd javno kritikuje ukidanje paralelnih institucija.

Država Srbija je, za vreme vlade Zorana Đinđića smatrala da je kosovsko pitanje rešeno veoma povoljno za Srbiju i srpski narod i zvanično nije preduzimala ništa u smislu njegovog rešavanja. Čak se govorilo da je Đinđić imao neku vrstu tajnog dogovora sa tadašnjim administratorom Kosova Mihailom Štajnerom da svako na svojoj teritoriji radi svoj posao bez mešanja onog drugog. Đinđić je ubijen u martu 2003, tako da još uvek nema valjanog objašnjenja za njegovo skretanje ka mešanju u poslove na Kosovu do koga je došlo početkom te godine.

Vojislav Koštunica je u početku delovao veoma zbunjeno a propos Kosova, ali je pod uticajem nekoćine savetnika, počeo da vodi veoma smelu i agresivnu politiku, maksimalno koristeći sporost, slabost i sve ostale mane međunarodne zajednice. Koštunićina vlada je pošla od ustavnog određenja Kosova kao dela teritorije Srbije i primenila postojeću teritorijalnu organizaciju države, potpuno ignorišući činjenicu da na najvećem delu teritorije Kosova srpske vlasti nisu suverene.

Nastojeći da obezbedi najpovoljnije rešenje kosovskog pitanja, Republika Srbija je tada preduzela niz aktivnosti na severnom Kosovu i u enklavama

čime bi se sama diskvalifikovala iz procesa učlanjenja u EU, a Kosovo ne bi vratila, ili će se u kasnijem periodu prilagoditi novim realnostima i pokušati da sa Kosovom uspostavi „korisnu regionalnu saradnju“, pre svega zbog samih Srba koji još žive na Kosovu, ali i zbog ambicije da postane član evropske porodice naroda i država. Zapravo, taj izbor će biti najbolji test jesu li i koliko evropske ambicije srpske političke elite iskrene.

naseljenim Srbima sa ciljem da ojača svoj položaj, prisustvo i uticaj na Kosovu. Te aktivnosti izvođe manje-više četiri grupe ljudi koje mogu da se identifikuju kao: paralelna vlast ili surogati države (1), paravojska (2), parapolicijske snage (3) i „čuvari mosta“ i ostale skupine kriminalaca, avanurista i drugih otpadnika (4).

U to vreme je ozbiljno razmatrana i vojna opcija koja bi se primenila ukoliko rešenje kosovskog problema bude nepovoljno za Srbiju. Beograd je po tim planovima trebalo da preduzme niz nasilnih aktivnosti sa ciljem da onemogući sprovođenje odluke o statusu Kosova. U opticaju su bile dve varijante aktivnosti. Jedna je zaposedanje severnog Kosova sa nekoliko hiljada solidno naoružanih dobrovoljaca (čak i do pet hiljada). Oni bi bili naoružani teškim pešadijskim naoružanjem, minobacačima (82 i 120 mm), bestrzajnim topovima, protivavionskim portabl raketama, itd, imali bi prijateljsko okruženje i bili bi teško savladiva gerila naslonjena na dugu granicu sa Srbijom.

Druga, agresivnija varijanta bilo je preduzimanje nečega što bi ličilo na ustanak u Kosovskom pomoravlju, gde takodje postoji dugačka granica sa Srbijom. Okruženje tamo nije tako prijateljsko, ali su na jugu Srbije stacionirane jake srpske snage koje su mogle da dejstvuju ne prelazeći granicu Kosova.

Srbiju i hiljade naših mladića je spasao - strah. Ne mudrost, ne državničko promišljanje i normalno ljudsko razmišljanje, ne sive moždane ćelije kojima je tvorac obdario ljude, nego elemntarni strah, sporost i verovanje da će dobri Bog spasiti Srbiju. Iako je imao podršku, pa čak i ohrabivanje i nagovaranje jedne velike sile, Koštunica zbog straha nije učinio ništa.

Umesto Prištine, razlupali smo Beograd. Ali, nije to jedini primer u istoriji da je strah bio vredniji i korisniji od najveće mudrosti.

Odlaskom Vojislava Koštunice, mnogo toga se promenilo. Naravno, ne dovoljno, ali evidentno. Najvažnije je to što je paravojnim i parapolicijskim snagama uskraćen novac, ali se i dalje ogromne svote novca troše na izdržavanje paralelne vlasti. Srbija je koristeći slabosti i popustljivost međunarodne zajednice formirala veliku upravnu mrežu ljudi koji čine stvarnu vlast u srpskim enklavama. Gotovo svako ministarstvo nesmetano deluje na Kosovu. Pretpostavlja se da država Srbija finansira najmanje 50.000 ljudi u paralelnim institucijama Kosova i da za to koristi i novac koji od međunarodne zajednice dobija za drugu namenu. Nešto slično kao što je međunarodna pomoć korišćena za finansiranje Vojske Republike Srpske. Pri tome, značajan broj tih ljudi prima dvostruk, pa čak i trostruk plat. Najveći deo intervencija države ide preko načelnika okruga. Oni vode kompletnu državnu administraciju i raspodeljuju novac. Načelnici okruga su neka vrsta guvernera u svojim okruzima. Oni su i spona između različitih resora vlasti. Rekao bih da su oni duša srpske vlasti na Kosovu, tamo gde srpska vlast postoji.

Međunarodna zajednica je dugo tolerisala ponašanje Beograda i postojanje srpskih paralelnih institucija. Sada je očigledno tome došao kraj. Posle nekoliko incidenata sa zaustavljenjem i privodjenjem srpskih zvaničnika na Kosovu, šef Međunarodne civilne kancelarije Piter Fejt je naglasio više puta ponovljen stav da paralelne strukture na severnom Kosovu koje uživaju podršku Beograda moraju da budu raspuštene. Komandant Združene savezničke komande NATO u Napulju je takođe, potvrdio podršku NATO strategiji za raspuštanje paralelnih struktura Beograda, rekavši da one predstavljaju bezbednosnu pretnju. I ostali zvaničnici na Kosovu zvuče veoma odlučno u nastojanju da na severu naprave napredak i da postignu suverenitet Prištine na celom Kosovu.

KFOR će se u još nekoliko navrata smanjivati, ali će još dugo ostati u relativno ozbiljnom broju. Iako ostanak KFOR na Kosovu Beograd proglašava svojom pobedom, slaveći po petparačkim srpskim novinama činjenicu da su sprečili Brisel i Vašington da izbace OUN sa Kosova, istina je upravo suprotna, sramotna i porazna po Srbiju i Srbe. KFOR ostaje na Kosovu samo zato što su to „plavi šlemovi“, mirovne snage u mirovnoj misiji pa čak

ni suludi srpski klerofašisti ne smeju da ih vojnički napadnu.

Srbija je oštro kritikovala nameru Prištine i Brisela da i sever Kosova stavi pod kontrolu Prištine, ali je sasvim sigurno da je Beograd dao neku vrstu pristanka, uz saglasnost Zapada da Beograd javno na sva usta kritikuje ukidanje paralelnih institucija. Sigurno je i još nešto. Odlučnost Zapada i lakoća kojom Priština represivno deluje protiv srpskih zvaničnika koji pokušavaju da uđu i borave na Kosovu „kao u svojoj kući“ znači da je Rusija dala neku vrstu saglasnosti Zapadu da ignoriše zahteve i kritike Srbije.

To su neverovatno dobre vesti i ako se aktuelna Vlada održi do kraja mandata, a svi su izgledi da hoće, Srbija bi mogla da izvuče lepu korist. Ne samo da bi sa vrata skinula kamen zvani Kosovo, nego bi mogla, kao umiljato jagnje da „sisa“, ne dve, nego nekoliko majki istovremeno. Ruska ljubav bi mogla da se ohladi, a medvedi i nikome koristan ruski zagrljaj da popusti; mogli bismo brže da krenemo ka evropskim vrednostima i fondovima; fašizam i kleronacionalizam bi mogli da se svedu na tridesetak stolica u skupštini... Žalosno je što ni to neće biti rezultat državničke mudrosti o kojoj smo već govorili, nego neodlučnosti, lenjosti i ostalih sličnih karakternih osobina.

Kosovska saga pokazuje da neće biti prvi put da se Srbima istorija ponovi. Beograd je svojevremeno naoružao Srbe u krajinama i ohrabrio ih da ratuju, a onda povukao vojsku i odobrio Tuđmanu da ih satire. Ožiljci od „Bleska“ i „Oluje“ još su vidljivi. Ukoliko Beograd ne urazumi kosovskomitrovačke tajkune i njihove beogradske sponzore, ka Kraljevu bi uskoro mogle da krenu nove kolone traktora.

Hoće li severno od Ibra nadvladati razum...? Da li sam optimist...? Mislim da nisam. Jer, u vreme „Oluje“ je u Beogradu stanovao strašni pametni tigar. Jeste on kao stari Kron jeo svoju decu, ali je bio tigar koga su poštovali i prijatelji i neprijatelji. Sada se u njegovom kavezu igra tek nekoliko neinteligentnih medvedića kojima je lepo, koji se svojom igrom verovatno dobro zabavljaju, ali koje niko u svetu ne poštuje i koji svojom trapavom medvedom igrom Srbima prave silnu i nepopravljivu štetu.

Pesnica u svilenjoj rukavici

PIŠE: DR ALEKSANDAR SEKULOVIĆ

Kada su svojevremeno sa evropske levice savetovali Jaseru Arafatu da se - ako ne može da postigne dogovor sa Likudom, koji želi da palestinsko pitanje reši gvozdenom pesnicom - okrene Peresu i laburistima, Arafat je odgovarao da je Peres takodje gvozdена pesnica, ali u svilenjoj rukavici.

Ova metafora vrlo dobro odražava promene koje su se u strategiji i taktici srpskog nacionalizma dogodile u poslednjih desetak godina, zapravo nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma, a naročito nakon NATO intervencije 1999. godine. Te promene su plod saznanja da je ostvarivanje postavljenih nacionalnih ciljeva gvozdenom pesnicom dovelo do niza poraza i neuspeha i da sada treba preći na njihovo ostvarivanje gvozdenom pesnicom, ali u svilenjoj rukavici.

Dejtonski sporazum se može uslovno uzeti kao granični događaj procesa preispitivanja strategije i taktike, jer je doživljen kao težak poraz u ostvarivanju „vekovnih“ težnji srpskog naroda za stvaranjem jedinstvene države na prostoru od Đevđelije do linije Karlobag-Ogulin-Karlovac-Virovitica. Po tom sporazumu, „izgubljen“ je veći deo Bosne i Hercegovine što je, uz gubitak tzv. Republike Srpske Krajine i prethodno osamostaljenje Republike Makedonije, šokantno delovalo na srpski nacionalizam i na njegovo gvozdeno uverenje s početka devedesetih godina da je došao trenutak za konačno rešenje tzv. srpskog nacionalnog pitanja¹. Ali, ovo nije bio kraj drame srpskog nacionalizma, jer je ono najgore tek usledilo kao logična posledica njegove prepotentnosti,

1 Na tribini u Kruševcu Dobrica Ćosić, koga nacionalistički korpus doživljava kao „najumnijeg“ Srbina i kao „oca nacije“, definisao je srpski nacionalni cilj na sledeći način (Politika, 20. januar 1991): „Srbija je imala još u 19. veku jasan nacionalni cilj - ujedinjenje svih Srba u jednu državu... U čemu je, dakle, bit srpskog pitanja u jugoslovenskim okvirima danas?... U stvari, to je pitanje slobode i prava bivstvovanja srpskog etnosa u celini svog duhovnog, kulturnog i istorijskog identiteta bez obzira na sadašnje republičke granice i konstituciju Jugoslavije. Ako se ta sloboda i to pravo ne uvažavaju, onda nije ostvaren istorijski cilj srpskog naroda - ujedinjenje svih Srba u jednu državu.“

nespremnosti na dijalog i kompromis, jednom reči, kao posledica njegove nespremnosti da odstane od ideje Velike Srbije. Najdramatičniji trenutak i najveće poniženje Srbije u njenoj istoriji bila je NATO intervencija 1999. godine u kojoj je učestvovalo 19 moćnih država Zapada na čelu sa SAD i koju su faktički odobrile ili prećutno podržale sve članice međunarodne zajednice među kojima, što je najgore, sve države i narodi sa kojima se Srbija graniči. Naravno, kao logična posledica ovog dramatičnog događaja došlo je faktičko otcepljenje Kosova i osamostaljenje Crne Gore, kao definitivni dokazi da je politika srpskog nacionalizma doživela potpuni krah.

Normalno bi bilo očekivati da posle takvog kraha dodje do svenarodne pobune protiv politike koja je do njega dovela i onih snaga koje su tu politiku promovisale i vodile. Ali, u Srbiji, zapravo u srpskom narodu, to se nije dogodilo a razlozi za to su sledeći:

Pre svega, prošlo je suviše malo vremena od kada je srpski narod, krajem osamdesetih godina, odbacio pokret i ideologiju koje je do tada zdušno podržavao i okrenuo se, sa još većom strašću, nacionalizmu. Čak i za nestalan balkanski mentalitet bilo bi previše napraviti dva radikalna zaokreta u razmaku od nepunih deset godina. Drugi razlog je to što je ogromna većina srpskog naroda, naročito njegovih delova van Srbije, prihvatila ideje srpskog nacionalizma sa oduševljenjem kakvo se retko viđa. Osnovne poruke srpskog nacionalizma - o tome da je došao istorijski trenutak da se definitivno reši srpsko nacionalno pitanje i stvori država svih Srba, o tome da treba ukinuti autonomiju Vojvodine i Kosova, da treba srušiti komunističku iluziju o bratstvu i jedinstvu i definitivno se odvojiti od drugih naroda, da se sve to ne može rešiti bez rata, jer Srbi u miru gube a u ratu dobijaju, da su Hrvati iskonski neprijatelji Srba i da treba sprovesti osvetu nad njima za stradanje Srba u NDH, da nacionalne manjine, pre svega Albanci na Kosovu, treba da budu poslušne ili da se sele u svoje matične države, i druge slične poruke - naišle su

na euforično odobravanje, a diskusija o njima na javnim istupanjima viđenijih nacionalista, na stranačkim skupovima, u tv-debatama i drugim javnim manifestacijama dovodili su posmatrače do suza i kolektivnog transa, koji su se zatim pretvarali u ratničko raspoloženje i gvozdenu odlučnost da se učini kraj „vekovnim patnjama“ srpskog naroda i kazne njegovi zli neprijatelji. Borbeno raspoloženje do vrhunca je dovela nacionalistička ikonografija koja je preplavila celu zemlju (četničke kape i kokarde, barjaci i zastave, fotografije Miloševića i sl), a naročito brojne patriotske i ratnohuškačke pesme, neprekidno emitovane sa televizije i radija i pevane na svim javnim okupljanjima, među kojima je najpopularnija bila pesma „Ko to kaže, ko to laže, Srbija je mala. Nije mala, nije mala, triput ratovala. I opet će, i opet će, ako bude sreće“.

Onome ko nije živeo u Srbiji u periodu od 1987. do 1991. godine teško je dočarati atmosferu koja je obuzela zemlju, atmosferu kolektivne žudnje za ratom i užurbanih priprema za definitivni obračun sa neprijateljima srpskog naroda. I kada se nije eksplicitno govorilo ko su ti neprijatelji, svakome je bilo jasno da su to Hrvati.² Svi akteri srpskog nacionalizma i celokupna propagandna mašinerija bili su angažovani na tumačenju suštine i istorije odnosa između Srba i Hrvata koji su, po tom tumačenju, izgledali ovako: srpski narod je dobar i plemenit, ali naivan; on je u raznim situacijama nesebično pomagao Hrvatima, koji su, međutim, na sve to uzvraćali neprijateljskim ponašanjem i mržnjom prema Srbima; uprkos tom neprijateljstvu, Srbi su 1918. godine oslobodili Hrvate vekovnog ropstva i primili ih u novu državu Jugoslaviju; na takvu velikodušnost Hrvati su, u skladu sa svojom podlom prirodom, uzvratili genocidom nad Srbima tokom Drugog svetskog rata kada su pobili više od milion Srba samo u Jasenovcu; došlo je vreme da srpski narod prestane da bude naivan i da Hrvatima vrati istom merom, da im se osveti za sva zla koja su mu naneli i da se od njih definitivno razdvoji kako više nikada ne bi živeli zajedno.³

2 Na tribini u Sarajevu januara 1991, Vuk Drašković kaže: „Priče o krnjoj Jugoslaviji u slučaju odlaska Slovenije i Hrvatske, obična su stupidarija. Dodje li do raspada Jugoslavije – ostatak države biće srpska država... Žao mi je hrvatskog naroda i onoga što će se desiti ude li u rat sa Srbima, jer Srbi se mole Bogu da, ako bude rata, to bude rat sa Hrvatima“ (dugotrajan aplauz).

3 Sintezu ovog vulgarnog šovinizma predstavlja pamflet Vasilija Kreštića „Znameniti Srbi o Hrvatima“, izd. Prometej, Novi Sad 1999.

Ova interpretacija, smišljena da generira mržnju i da dovede do ratnog sukoba sa Hrvatima i izdvajanja tzv. srpskih zemalja iz Hrvatske radi stvaranja Velike Srbije, u potpunosti je uspela u svojoj nameri i sve ono što se kasnije događalo u periodu 1991-99 bilo je njena logična i neizbežna posledica.

Intenzitet emotivne mobilizacije ostvaren na ovom projektu srpskog nacionalizma objašnjava zbog čega nije došlo do pobune naroda protiv aktera srpskog nacionalizma i zbog čega je, šta više, srpski nacionalizam i dalje (2010) i uprkos svemu vladajuća ideološka i politička snaga u Srbiji. Treba znati da je nacionalističko ludilo zahvatilo sve segmente srpskog društva i prodrlo u svaku njegovu ćeliju. Samo retki pojedinci i neke malobrojne grupe, takozvani „mondijalisti“, što na jeziku srpskog nacionalizma znači izdajnici, odupirali su se ovom ludilu. Njihova je zasluga i, naravno, zasluga nacionalnih manjina u Srbiji, kojih se nacionalistička retorika nije doticala, što Srbija nije potpuno potonula u mrak nacionalističkog fundamentalizma i što je došlo do nekakve, makar slabe i nedovoljne, distance od srpskog nacionalizma. Zapravo, do distance je došlo na racionalnom, ali ne i na emotivnom planu. Emocije su u prethodnoj deceniji bile toliko angažovane da ih nije bilo moguće promeniti. A, s druge strane, realnost je očito pokazala da sa nacionalističkim projektom nešto nije u redu. Tako je prosečan Srbin bio spreman da prizna da je projekat Velike Srbije neostvariv, uopšte ili za neko vreme, ali nije bio spreman da prizna da taj projekat nije dobar. Drugim rečima, ostao je veran toj ideji, makar ona bila i neostvariva. Zbog toga nije mogao da se pobuni protiv autora te ideje, u najboljem slučaju, bio je spreman samo na traženje žrtvenog jagnjeta za neuspeh u praktičnoj realizaciji.

Treći razlog što nije došlo do odbacivanja srpskog nacionalizma nakon katastrofalnih poraza koje je naneo srpskom narodu, jeste to što su ideolozi nacionalizma vrlo brzo smislili prihvatljiv izgovor za te poraze. Po njima, projekat stvaranja Velike Srbije nije uspeo zbog odnosa snaga u svetu nakon pada tzv. komunizma. Na

međunarodnoj sceni bila je očigledna premoć onih koji su bili neprijateljski raspoloženi prema Srbiji - SAD, Nemačka, Vatikan, NATO, jednom reči, Zapad u celini. Prijatelji Srbije bili su suviše slabi da joj pomognu i da se suprotstave Zapadu. Ako je srpski narod u bilo čemu pogrešio, onda je to što nije dobro procenio odnose snaga u svetu i što je naivno verovao da će Zapad, kome su Srbi bili saveznici u dva svetska rata, kao i u znak priznanja što Srbi ruše komunističku Jugoslaviju, podržati „pravedne“ težnje srpskog naroda. Ali, tu grešku u proceni nije učinio srpski nacionalizam i njegovi lideri, već Slobodan Milošević, pa se pokazalo kao tačno upozorenje jedne struje srpskog nacionalizma da Srbija, predvođena „komunistom“ Miloševićem, neće dobiti podršku Zapada. No, bilo kako bilo, izgubljena je jedna bitka, ali ne i rat. Odnosi snaga u svetu nisu dati jednom zauvek i doći će vreme kada će se oni radikalno promeniti. Prijatelji Srbije - Rusija, Kina i Indija - nalaze se u snažnom usponu i vrlo brzo će preuzeti ekonomsku i političku dominaciju u svetu od dekadentnog Zapada. Tada će nastupiti trenutak da Srbija ostvari svoj istorijski san i pripoji sebi sve „srpske zemlje“.

Ova racionalizacija lukavog srpskog nacionalizma delovala je umirujuće i utešno. Prosečan Srbin mogao je mirno da kaže: ja nisam uspeo u tome, ali naši sinovi ili unuci sigurno hoće i srpski san će se kad-tad ostvariti. To uverenje bilo je osnova na kojoj je srpski nacionalizam mogao spokojno da produži duhovnu i političku hegemoniju u srpskom društvu.

Budući da je jedno od svojstava srpskog nacionalizma mimikrija, pa čak i negiranje da postoji kao organizovana snaga i da ima dominaciju u društvu, te da su, naprotiv, u srpskom društvu dominirajuće snage i ideje demokratije, slobode, socijalne pravde, ravnopravnosti i sl., neophodno je razmotriti ko su akteri srpskog nacionalizma i kako se manifestuje njihova hegemonija u društvu.

Notorna je činjenica da je Srpska pravoslavna crkva (SPC) bastion srpskog nacionalizma. Iako notorne činjenice ne treba dokazivati, ipak treba podsetiti na neke manifestacije klerikalnog nacionalizma. SPC je, primera radi, naslanjajući se na averziju prema katoličanstvu, bila promotor antihrvatske kampanje putem osveštavanja stvarnih ili izmišljenih masovnih grobnica, prenošenja moštiju, misa i drugih ceremonija ispunjenih velikim emocionalnim nabojem, a posebno uporabom tvrdnjom o navodnom milionu Srba stradalih u Jasenovcu i još milionu nasilno prevedenih u katoličanstvo. SPC je bila aktivni učesnik ratova u Hrvatskoj, Bosni i na Kosovu, ne samo sa svojom ratno-huškačkom propagandom i ne samo blagosiljanjem vojnih, paravojnih, pa i običnih zločinačkih formacija koje su odlazile u rat, već i sa pružanjem izdašne logističke podrške i direktnim učestvovanjem pojedinih sveštenika u političkim i vojnim akcijama pobunjeničkih snaga. Crkva je ta koja, nepriznavanjem autokefalnosti Makedonske pravoslavne crkve, ima zadatak da održava u životu mit o Makedoniji kao „srpskoj zemlji“, tzv. „Južnoj Srbiji“, koja mora da uđe u sastav Velike Srbije. Isto to, ali mnogo militantnije, SPC radi i sa Crnom Gorom, a poznato je i njeno nepriznavanje Bošnjaka kao nacionalne skupine. Jednom reči, SPC je sebi stavila u zadatak da, nepriznavanjem etničkih i političkih realnosti na prostoru bivše SFRJ, održava u životu mit o navodnom pravu srpskog naroda na stvaranje jedinstvene države, Velike Srbije.

Drugi ključni akter srpskog nacionalizma je Srpska akademija nauka i umetnosti, odnosno jedan njen deo koji u njoj vodi glavnu reč i koji se mahom pojavljuje u javnosti. U nomenklaturi srpskog nacionalizma SANU ima ulogu centra za strateške studije koji treba da razrađuje strategiju i taktiku za realizaciju misli o istorijskim ciljevima srpskog naroda formulisanih u SPC.

Zatim dolaze delovi univerzitetskih struktura od kojih su neki, kao Pravni fakultet u Beogradu, postali pravi rasadnici srpskog nacionalizma. Njihov zadatak je da sa fakulteta eliminišu tzv. mondijalističke profesore i da u nastavni proces unose nacionalističke stavove. Nadalje, Udruženje kniževnika Srbije, nekada glavna javna tribina srpskog nacionalizma, Udruženje novinara i neka druga cehovska udruženja u kojima glavnu reč vode ličnosti jasne nacionalističke orijentacije. Za dnevno-političku operacionalizaciju ideja srpskog nacionalizma zadužene su političke

stranke, kako one koje se javno deklariraju kao nacionalističke (Srpska radikalna stranka i druge), tako i one koje koriste eufemistički termin „patriotske“. Za njima dolaze brojne ekstremne nacionalističke i profašističke organizacije kao što su Obraz, Nacionalni stroj, Naši, Pokret 1389 i druge, čija je uloga dvojaka: s jedne strane, njihov je zadatak da okupljaju pre svega omladinu, budući da praktično više ne postoje specifične omladinske organizacije i akcije u kojima bi mladi mogli politički da se angažuju; s druge strane, njihov je zadatak da, sa pozicija ekstremne desnice i fundamentalističkog nacionalizma, vrše stalni pritisak na aktere autentičnog nacionalizma da ne odstupe od proklamovane politike, što onda autentičnom nacionalizmu pruža mogućnost da se i domaćoj i međunarodnoj javnosti predstavi kao neka „umerena“ opcija, kao srednje i najbolje rešenje između mondijalizma i ekstremnog nacionalizma.

I konačno, svi naponi srpskog nacionalizma bili bi uzaludni da ne postoji kontrola nad medijima. Zato je poslednjih godina uložio ogroman napor da ovlada medijskom scenom, u čemu je u velikoj meri uspeo. Preko ljudi spremnih da služe onome ko je najjači (što samo po sebi dokazuje dominantnu poziciju srpskog nacionalizma) uspeo je da uspostavi kontrolu nad najvažnijim medijem, tj. nad RTS, a zatim čitav niz sopstvenih medija, tzv. tabloide, tipa Pravda, Kurir, Glas, Press i slični, razne lokalne radio i tv stanice i druga sredstva masovnog komuniciranja kojima pokriva ubedljivo najveći deo medijskog prostora Srbije.

Dakle, ako se ima u vidu ova sveprisutnost srpskog nacionalizma, onda tvrdnja o njegovoj duhovnoj i političkoj hegemoniji u srpskom društvu ne može biti osporena. Uostalom, rezultati istraživanja javnog mnjenja o tome u koju instituciju građani imaju najviše poverenja, pokazuju da je na prvom mestu Srpska pravoslavna crkva, što znači da je ona i najuticajniji društveni faktor. To je očigledno i po brojnim drugim činjenicama: praktično, nema početka izgradnje ili otvaranja nekog objekta a da se to ne čini uz „osveštenje“ crkve; gotovo sve političke stranke imaju svoju „slavu“ koja se obeležava uz odgovarajući verski obred; za podizanje hrama

Svetog Save propisan je obavezan doprinos građanstva u vidu posebnih poštanskih marki; poslednjih godina podignuto je na stotine novih crkava i mnoštvo kapela u državnim i javnim ustanovama (u vojsci, bolnicama, zatvorima i sl); država je „vratila“ crkvi ogromne površine obradivog zemljišta, šuma i drugih nepokretnosti, čime crkva postaje jedan od najmoćnijih ekonomskih faktora, a neki crkveni velikodostojnici i veliki biznismeni; država, u godinama teške ekonomske krize, finansira SPC sa 35 miliona eura godišnje; država, povodom smrti poglavara crkve proglašava nacionalnu žalost u trajanju od četiri dana, predsednik Republike prisustvuje zasedanju arhijerejskog sinoda itd. Svi ovi podaci pokazuju da je Srbija postala klerikalna država u kojoj sve strateške odluke bivaju donošene uz saglasnost crkve. A u budućnosti će ona to biti još više, jer je crkva uspeła da uvođenjem veronauke u školsku nastavu obezbedi dominantan uticaj na formiranje svesti novih generacija.

Osim duhovne hegemonije, srpski nacionalizam ima presudan uticaj i na vođenje politike preko političkih stranaka zastupljenih u Skupštini Srbije. Notorno je da se na pozicijama srpskog nacionalizma nalaze Srpska radikalna stranka, Srpska napredna stranka, Demokratska stranka Srbije i Nova Srbija, koje zajedno imaju većinu u Skupštini. Ovde se može postaviti logično pitanje – ako je to tako, zbog čega onda ove stranke ne formiraju vladu, nego je to prepušteno Demokratskoj stranci i SPS? Ako ostavimo po strani sporove oko leaderske pozicije među nacionalističkim strankama, glavni razlog, o čemu će kasnije biti više reči, je to što su i Demokratska stranka i SPS sa svojim koalicionim partnerima takodje nacionalističke stranke pod eufemističkim terminom „patriotske“. Praktično, od parlamentarnih stranaka jedino LDP nije na pozicijama srpskog nacionalizma, zbog čega su ona i njeni predstavnici često objekat prljave propagande. Naravno, ovde se izuzimaju stranke nacionalnih manjina koje, po definiciji, ne mogu biti na pozicijama srpskog nacionalizma.

Dakle, hegemonija srpskog nacionalizma u današnjem srpskom društvu jeste neupitna činjenica, uprkos tome što je period njegove euforične

hegemonije od 1990, do 1999, godine istovremeno i period najvećeg stradanja srpskog naroda u njegovoj istoriji. Ta njegova hegemonija nije ni od koga u srpskom društvu dovedena u pitanje, tako da srpski nacionalizam može da računa na još mnogo decenija lagodnog vladanja srpskim društvom.

Očigledno je da je srpski nacionalizam uspeo da prevaziđe kritičan period kada je sve veće socijalno i političko nezadovoljstvo u društvu, gomilano tokom cele decenije 1990-2000, moglo lako da se okrene protiv njega i dovede u pitanje njegovu dominantnu poziciju. U procesu prevazilaženja tog kritičnog perioda i izlaska društva iz duboke krize u koju je zapalo, srpski nacionalizam je došao do tri važna zaključka:

Prvo, da se mora naći neki ventil za naraslo nezadovoljstvo naroda i naći neko na koga će se svaliti krivica za pretrpljene neuspehe. Naravno, prvi kandidat za to je bio Milošević prema kome je deo nacionalista od početka osećao averziju kao „komunisti“, a onda su se tome priklonili i oni nacionalisti koji su Miloševića podržavali.

Drugi zaključak je bio da se mora hitno popraviti ekonomsko stanje u zemlji i podići životni standard stanovništva, kako bi se sprečila dalja eskalacija narodnog nezadovoljstva.

I konačno, treći zaključak je bio da treba izvršiti neke korekcije u strategiji i taktici i otkloniti uočene greške, ne odustajući od istorijskog cilja stvaranja Velike Srbije.

Prva dva cilja bilo je nemoguće ostvariti bez saradnje sa „mondijalistima“ predvođenih omraženim Zoranom Đinđićem. S druge strane, kada se radi o rušenju Miloševića, to ni mondijalisti nisu mogli sami da izvedu i njima je bila potrebna pomoć bar onog dela nacionalista koji nije direktno saradivao sa Miloševićem. Tako je došlo do koalicije ove dve struje i do rušenja Miloševića oktobra 2000. godine. Taktički planovi srpskog nacionalizma u vezi sa ovim brakom iz računa bili su sledeći: da njegov čovek bude glavna figura u toj koaliciji i tako obezbedi njegov dominantan uticaj u njoj; da se taj uticaj iskoristi kako bi se sprečile neke ozbiljnije promene u unutrašnjoj i spoljnoj politici koje bi mondijalisti nameravali da izvedu, a naročito da se spreči radikalan raskid sa prošlošću, kritika ponašanja Srbije u prethodnom periodu, pozivanje na odgovornost ličnosti iz Miloševićeve nomenklature i saradnja sa Haškim tribunalom, tj. izručenje „srpskih heroja“ Tribunalu; da se iskoriste veze mondijalista sa Zapadom radi

dobijanja finansijske pomoći, ukidanja međunarodne izolacije Srbije, privlačenja stranog kapitala, ubrzanja privatizacije i bržeg privrednog oporavka zemlje; da se, nakon što ostvarivanje ovih ciljeva dobije zamah, raskine savez sa mondijalistima i oni ponovo vrate na marginu političkog života.

Svi ovi planovi u potpunosti su ostvareni. Jedini problem koji se pri tom pojavio bio je Zoran Đinđić čija je popularnost i u zemlji i u inostranstvu počela naglo da raste i koji je ozbiljno pretio da ugrozi hegemoniju srpskog nacionalizma. Zato je pokrenuta opsežna kampanja diskreditovanja Đinđića i njegovih najbližih saradnika sa ciljem da se pripremi teren za njegovu fizičku likvidaciju. Kada je doneta odluka o tome da Đinđić bude ubijen, teško je reći, ali događaj koji je presudno uticao na njeno donošenje bilo je izručenje Slobodana Miloševića Haškom tribunalu. Nakon toga je javnosti Srbije, preko telala srpskog fašizma i promotera prljavog i nečasnog novinarstva, upućena poruka: „Ako Đinđić preživi, Srbija neće“.

Izvršenje ove poruke bilo je zatim samo tehničko pitanje, jer je svaki građanin Srbije, sa najvišeg mesta, bio pozvan i ovlašćen da ubije Đinđića. Što se tiče trećeg zadatka, korekcija u strategiji i taktici u ostvarivanju nacionalnog programa, tu je srpski nacionalizam izvukao jasne pouke iz prethodnog perioda, a naročito iz dramatične lekcije kakva je bila NATO intervencija. Dve najvažnije pouke bile su: da se do Velike Srbije ne može doći silom i ratom, jer je takav pokušaj već pretrpeo neuspeh, a nema nikakvih izgleda da bi Srbija, u nekoj doglednoj budućnosti, bila u stanju da ponovo krene tim putem; da se ideja Velike Srbije ne može ostvariti protiv volje Zapada, već samo u saradnji sa njim, jer se pokazalo da podrška Rusije ne samo što nije dovoljna, nego i da Rusija nije voljna da kvari svoje odnose sa Zapadom zarad Srbije.

U definisanju ovih pouka srpski nacionalizam je izvršio upoređenje između svoje neuspešne strategije i uspešne strategije albanskog nacionalizma i iz tog upoređenja došao do važnih zaključaka o potrebi korekcije sopstvene strategije i taktike.

Iskustvo albanskog nacionalizma, a naročito njegovo oslanjanje na Zapad, dobro je proučeno od srpskog nacionalizma. Zaključeno je da treba potpuno promeniti priču i da, umesto ratničkog optimizma i prepotentnosti sa kojima se krenulo u rat za stvaranje Velike Srbije, praćenih uveravanjem da Zapad voli pobednike i da će teritorijalno osvajanje prihvatiti kao *fait accompli*, sada treba igrati ulogu žrtve i nekoga ko je nepravedno i neprimereno kažnjen. Zapadu, kod koga je već postojalo izvesno osećanje nelagodnosti zbog NATO intervencije, treba stalno ponavljati tezu da Srbi nisu krivi za raspad Jugoslavije i za ratove, da su to bili građanski ratovi u kojima su svi podjednako učestvovali, naročito Srbija i Hrvatska, te da nema osnova da samo Srbija bude kažnjavana i samo njeni predstavnici izvodjeni pred Haški tribunal, a Hrvatska, koja je jednako ili više kriva od Srbije, da bude nagrađivana.

Nova taktika srpskog nacionalizma imala je prilično uspeha u Evropskoj uniji, naročito u onim krugovima koji su u procesu raspada Jugoslavije i tokom ratnih zbivanja tesno saradivali sa srpskim nacionalizmom. Naime, u tom vremenu, inače vremenu dramatičnog osiromašenja srpskog naroda, srpski nacionalizam je uložio ogromna finansijska sredstva za stvaranje lobija u zemljama Zapada, pri čemu je najviše uspeha imao u Italiji. Ironijom sudbine, na pozicijama podrške srpskom nacionalizmu u Italiji našli su se zajedno ljuti protivnici: neofašisti i ortodoksni komunisti. Komunisti su bili zavedeni pričom Miloševića i SPS, da su oni autentična levica koja brani socijalizam u Jugoslaviju i koja je zato u sukobu sa ustaškom Hrvatskom koja ruši i socijalizam u Jugoslaviju. Neofašisti su, osim idejne podudarnosti sa srpskim nacionalizmom, bili privučeni i njegovim obećanjem da će, stvaranjem Velike Srbije, Italiji biti vraćeni Zadar, Istra i Rijeka, jer, kako je govorio Milan Martić, „Zadar je suviše lep grad da bi pripao Hrvatskoj“. Naravno, u ovoj lobističkoj aktivnosti posebno mesto je imala Slovenija jer je između nje i Srbije postignut dogovor o razgradnji Jugoslavije, po kome je Srbija priznala Sloveniji pravo na otcepljenje, a Slovenija je priznala pravo srpskom narodu da živi u jednoj državi, koja bi, po logici stvari, nakon otcepljenja Slovenije, bila Velika Srbija.⁴ S obzirom da je za srpski nacionalizam od vitalne važnosti da Hrvatsku i Hrvate prati loš imidž, bez čega srpski nacionalizam potpuno

gubi tlo pod nogama, lobistička aktivnost Slovenije treba da se ispolji upravo na tom planu. Jednom reči, zadatak prosrpskih lobija na Zapadu bio je da se uspostavi neka vrsta spojenih sudova između Srbije i Hrvatske, tako da i kazne i nagrade sa Zapada budu deljene na ravne delove.

U sklopu ovog strateškog prestrojavanja postavilo se i pitanje svih pitanja - odnos Srbije prema Evropskoj uniji. Već smo imali prilike da ukažemo⁵ da je oko ovog pitanja došlo do ozbiljnih razlika unutar srpskog nacionalizma između ortodoksnih i pragmatičnih nacionalista. Ortodoksni nacionalisti gaje otvoreno neprijateljstvo prema EU, smatraju da bi Srbija u njoj izgubila svoj nacionalni i pravoslavni identitet, da je EU prolazna tvorevina, da će se odnosi snaga u svetu brzo promeniti i omogućiti Srbiji da ostvari svoje istorijske ciljeve, te da stoga ne treba da u Evropu „bezglavo hrlimo“ (Amfilohije Radović), tj. ne treba hrliti u taj „košmar“ (vladika Artemije).

Pragmatska struja srpskog nacionalizma ne zagovara ulazak u EU zato što misli da je to dobro, već zato što je nužno, a može biti i korisno. I ona o Evropi misli isto što i ortodoksni nacionalisti, i ona bi radije u savez sa Rusijom i drugim pravoslavnim zemljama, i ona takodje smatra da je ujedinjenje svih Srba i stvaranje Velike Srbije sveti zavet koji se mora ispuniti. Ali, baš zbog toga pragmatska struje postavlja sledeća pitanja: šta će se dogoditi kada u EU uđu Hrvatska, Bosna, Makedonija, Crna Gora, a možda i Kosovo, a Srbija ostane izvan EU? Zar neće na taj način „srpske zemlje“ biti definitivno odvojene od Srbije sa opasnošću da se više nikada ne ujedine? Zar nije onda bolje zajedno sa njima ući u Evropsku uniju, sačuvati veze sa njima i, kada dodje do promene odnosa snaga u svetu, samo proglasiti Veliku Srbiju? U međuvremenu, zašto ne ući u Evropsku uniju i koristiti ekonomske pogodnosti koje ona pruža, uz zadržavanje duhovne i vrednosne distance u odnosu na nju. A da je tako nešto moguće pokazuje primer Grčke,

⁴ Saopštenje za javnost o razgovorima predsednika Slovenije i Srbije Milana Kučana i Slobodana Miloševića, Politika, 25. januara 1991.

⁵ Živan Berisavljević, Eksterna i interna izvorišta neofašizma kao jednog od vidova desnog ekstremizma, u: „Fašizam u savremenosti“, izdavači: Fakultet političkih nauka u Beogradu i Savez antifašista Srbije, Beograd 2009, str. 83.

pa spoljnopolitički savetnik pragmatske struje srpskog nacionalizma Svetozar Stojanović poziva Srbiju da se u svemu ugleda na Grčku, koja je već gotovo 30 godine u EU, a ništa nije izgubila od svog pravoslavnog i etničkog identiteta. Zaista, za srpski nacionalizam Grčka je izvanredan primer kako se može biti u EU i koristiti obilato njena finansijska sredstva, a istovremeno voditi sopstvena anti-evropska politika (dominantan uticaj crkve u društvenom životu, nepriznavanje nacionalnih manjina, stalno izazivanje sukoba sa susedima i sl).

Dakle, između dve struje nacionalizma nema spora oko cilja, sporno je kako do njega stići. Svi su izgledi da je pragmatska struja srpskog nacionalizma odnela prevagu i da je doneta odluka da Srbija uđe u EU. Da je to tako vidi se i po rascepu koji se dogodio u Srpskoj radikalnoj stranci do koga je došlo upravo na pitanju „za ili protiv EU“.

Kada je jednom prevladalo opredeljenje za EU, osnovni problem koji je trebalo rešiti bio je taj da se nađu adekvatni realizatori te odluke. To, naravno, nisu mogli biti ortodoksni nacionalisti, dobro poznati po svom antievropskom stavu, pa je to bio razlog što Koštuničina vlada nije dobila novi mandat, iako je nacionalistički blok u Skupštini imao većinu. Potreban je bio neko ko će čvrsto da stoji na nacionalističkim pozicijama i istovremeno umeti da glumi evropsko opredeljenje, dakle, neko ko će umeti da svoj nacionalizam prikrije, neko ko će, ako je potrebno, znati da se deklarira kao snaga levece, a da u suštini, stoji na pozicijama nacionalističke desnice; jednom reči, neko ko će umeti vešto da prikriva nacionalističke ciljeve, ali da ih ostvaruje, ko će jedno pričati a drugo raditi, ko će uključiti levi žmigavac a skretati u desno.

Idealni izvođači ovakve politike u sadašnjem trenutku nađeni su u Demokratskoj stranci i Socijalističkoj partiji Srbije i njihovim čelnicima. Demokratska stranka, za koju se s pravom kaže da je „nacionalistička partija desnog centra“⁶, od samog nastanka u doba sveopšte nacionalističke euforije bila je, kao i sve druge stranke tada osnovane, duboko prožeta nacionalizmom i njoj su pristupili ili bili njeni osnivači mnogi ekstremni nacionalisti kao što su Kosta Čavoški, Vojislav Koštunica, Gojko Đogo, Rajko Nogo i drugi. Kratkotrajni pokušaj Zorana Đinđića da ovu

6 „Sadašnje tzv. srpsko višestranačje uglavnom je prividno. Gotovo sve stranke su, bez obzira na retoriku i simboliku, stranke nekakvog „nacionalnog spasa“. Milenko Marković, Srpsko pitanje između mita i stvarnosti, izd. Beogradski krug, Beograd 1997, str. 87.

stranku prevede na socijaldemokratske pozicije praktično nije imao efekta, osim što je doveo do izlaska iz stranke nekih ortodoksnih nacionalista. To je ovoj stranci omogućilo da se, u post-Đinđićevom periodu, prikaže kao stranka levog centra patriotske orijentacije, odnosno kao najbolji kandidat za sprovođenje politike „da, u Evropu, ali ne po cenu žrtvovanja nacionalnih interesa“. To praktično znači, da strateški nacionalni cilj - ujedinjenje svih Srba - ostaje prioritetan, a u Evropu će se ići samo ukoliko to doprinosi ostvarenju tog cilja. Da je nacionalizam dominantno obeležje Demokratske stranke vidi se ne samo po nefleksibilnom stavu u odnosu na Kosovo, kojem čak i deo Srba na Kosovu počinje da okreće leđa, već pre svega po obnovljenom neprijateljstvu prema Hrvatskoj i naročito po sistematskom delovanju na rastakanju Bosne i Hercegovine. Srpski nacionalizam je svestan da je Kosovo definitivno izgubljeno i želi da po svaku cenu taj gubitak nadoknadi pripajanjem Srbiji genocidne tvorevine tzv. Republike Srpske. Za ostvarenje tog zadatka konačno je pronađena prava ličnost u Miloradu Dodiku. Zapravo, Dodik i Tadić nastavljaju politiku gvozdene pesnice svojih prethodnika, ali u svilenom rukavici. Da je to ista politika vidi se i po licemernim izjavama Tadića i Jeremića da će Srbija prihvatiti sve ono oko čega se dogovore tri naroda u BIH. Istu formulu neprestano je ponavljao i Slobodan Milošević, apelujući na međunarodnu zajednicu da se ne meša u bosanski sukob već da pusti tri naroda da se sami dogovore. Naravno, za razliku od prethodnog perioda, taj se cilj neće ostvarivati ratom i gvozdеноm pesnicom, već će ta gvozdена pesnica biti sakrivena u svilenom rukavici: verbalno će se, po ugledu na albanski nacionalizam, poricati da se želi pripajanje tog entiteta, a praktično će se činiti sve da funkcioniše kao sastavni deo Srbije. Kako će Evropska unija reagovati na ovakve zamisli srpskog nacionalizma, ostaje da se vidi.

Generalu ima ko da piše

PIŠE: SLOBODANKA AST

Golgotom generala Vladimira Trifunovića, njegovim ratnim i poratnim stradanjima koja liče na antičku dramu, bavili su se sudovi, pojedini mediji, za jedne je bio heroj koji je spasao iz "termopilskog klanca" u varaždinskoj kasarni 220 mlađanih regruta i 37 oficira, po drugima general je "izdajnik" koga je vojni sud s pravom osudio. General JNA Života Panić tada je otvoreno poručio: "Niste nam bili potrebni živi, nego mrtvi!"

Vrhovni sud Srbije je nedavno ukinuo pravosnažnu presudu kojom se pre 14 godina bivši general JNA osuđuje na sedam godina zatvora. Naloženo je novo suđenje. U međuvremenu, general Trifunović je ostao bez porodice, bez stana, bez zdravlja. U očekivanju pravde već godinama živi u sobici od desetak kvadrata u beogradskom hotelu "Bristol".

Ko su patriote

Nedavno je list Danas otkrio da o "slučaju generala Trifunovića" Jasmina Borić, profesorica građanskog vaspitanja u Srednjoj ekonomskoj školi u Somboru već nekoliko godina razgovara na svojim časovima kada na časovima građanskog vaspitanja po planu i programu dodje na red čas pod nazivom "lista vrednosti"

Na "listi vrednosti" obavezno se nađe i "patriotizam". Profesorica Borić je još 2003, kada počela da predaje građansko vaspitanje primetila da u glavama šesnaestogodišnjaka nije sasvim jasan ni pojam patriotizma. Pokušala je da im objasni, a onda je na pitanje ko su patriote u našem društvu, počela da dobija, za nju, kako kaže, razočaravajuće odgovore: Mladić, Karadžić, Arkan, Šešelj, Draža Mihajlović, poneko bi u to društvo "patriota" uvrstio i Karađorđa, Miloša Obrenovića, Vuka Karadžića... Profesorica je zapazila da je ova standardna lista "patriota" 2004. godine upotpunjena još jednim imenom - Legija.

"Smatrala sam da učenici koji idu u drugi razred srednje škole i imaju 16 godina treba pred sobom da imaju i neke druge primere patriotizma, pa sam ih pitala da li žele da čuju i priču o jednom generalu koji je, smatrajući da postupa kao patriota,

PIŠE: SLOBODANKA AST

proglašen za izdajnika", objasnila je Danasu profesorica Borić.

Posle ove važne lekcije iz istorije i života đaci su gotovo horski odgovarali da je general Trifunović heroj i patriota. Neki učenici su čak pisali generalu Trifunoviću, poručujući mu, da je za njih on heroj.

Sasvim su drugačije reagovala kolege profesorice Borić: neki su bili šokirani temom njenog predavanja, a o ovom nesvakidašnjem potezu profesorice građanskog vaspitanja, 2007, raspravljalo je Nastavniko veće njene škole!? Profesorica kaže da je dobila "mnoge kritike, i od kolega, i od rukovodstva škole". Od sedamdesetak profesora samo troje je pokušalo da je brani i opravda. Ostali su jedva čekali da se sednica završi. Posle, kada je zvanični školski ritual bio okončan, neke kolege su joj prilazile i čestitale na hrabrosti.

Vladimir Trifunović, general koji nije hteo da njegovi vojnici, kako je rekao, budu glineni golubovi i da ostave kosti u Zagorju, ipak je danas za mnoge mlade heroj. Uprkos političkih poruka i vlasti i opozicije, kao i main stream čitanja nove istorije, u kojoj nema ni genocida u Srebrenici, ni Vukovara, Dubrovnika, ni drugih zločina "naših" prema drugim narodima i narodnostima bivše nam zajedničke domovine. I za deo Facebook generacije general je heroj.

Veronuaka, državna tajna

Priča o profesorici Borić, podstiče na pitanje koliko uopšte znamo šta se dešava u našim školama na časovima građanskog vaspitanja, a možda još više, na časovima veronauke? Ove važne promene u okamenjenom školskom kurikulumu, uvedene na brzinu posle 5. oktobra, kao da ne interesuju ama baš nikoga od prosvetnih vlasti, a o široj javnosti i da ne govorimo.

U međuvremenu, i na ovoj tački su reformatori ućutkani, a pompezno najavljuvan Nacionalni prosvetni savet, kao da je organizacija u najvećoj ilegali. Šira javnost zaokupljena egzistencijalnim problemima ili "velikom politikom", školska zbivanja prati širom zatvorenih očiju. Istina s vremena na vreme, javnost se uzburka, na kratko, kada dodje

TEST NA KOME JE PALA SRBIJA

Na tradicionalnim PISA testovima koje godinama sprovodi OECD (Evropska organizacija za ekonomsku saradnju) srednjoškolci iz Srbije pokazuju vrlo loše, čak i nadležni priznaju, poražavajuće rezultate. Na ovom jedinstvenom testu koji proverava razumevanje pročitano, matematičku i naučnu pismenost 15-godišnjih učenika iz 57 zemalja, na poslednjem testiranju srednjoškolci iz Srbije su se našli pri dnu, na 41 mestu. Poređenja radi, đaci iz Slovenije su pri samom vrhu, na 12. mestu, a njihovi vršnjaci iz Hrvatske su iznad „zlatne sredine“ – 26.

Stručnjaci OECD-a ocenjuju da se naši đaci izuzetno dobro snalaze kada treba da reprodukuju gradivo, ali problemi nastaju kada to treba da primene u konkretnoj životnoj situaciji.

Tim ministra prosvete profesora Gaše Kneževića sa mnogo entuzijzma je krenuo u reformisanje obrazovnog sistema, ali je onda došlo do gotovo neverovatnih

i kapricioznih poteza nove ministarke Ljiljane Čolić. Sve je zaustavljeno, pa čak i usavršavanje nastavnika i prekopotrebna međunarodna saradnja.

„Na PISA testovima đaci iz Finske su uvek najbolji. Naše Ministarstvo prosvete je 2003. godine pozvalo Fince koji su bili spremni da pomognu Srbiji u sprovođenju reforme obrazovanja, ali onda je došao tim ministarke Čolić i sve je zaustavljeno. Treba li naglašavati da se efekti reformi u obrazovanju mogu sagledati tek za desetak godina, da je to ulaganje u budućnost zemlje? Kao da nadležne političare, pa i takozvanu intelektualnu elitu, interesuju samo sledeći izbori. Mnogima su usta puna patriotizma i zemlje, dostojanstva i očuvanja integriteta, ali odnos prema obrazovanju pokazuje da im zapravo nije stalo do budućnosti ove zemlje“, izjavila je tom prilikom profesorka Srbijanka Turajlić, svojevremeno pomoćnica ministra prosvete Kneževića.

Nisu naši intelektualci samo neuspešni reformisti, oni su i uporni ponavljači: kao da iz teških lecija prošlosti ništa nisu naučili.

do velikih afera: kada, maltene pred školom vršnjaci na smrt prebiju Nikolu Kovačevića, učenika Treće beogradske gimnazije, kad među srednjoškolcima dodje do krvave tuče noževima, kao nedavno ispred Trgovinske škole u centru Beograda ili kad đak nezadovoljan ocenom na času išamara profesorku pred penzijom... Napomenimo, da "slučaj Kovačević" ni posle četiri godine još nije okončan pred sudom!?

Iako je od brzopletog i iznenadnog ulaska veronauke u škole u našoj, bar na papiru, sekularnoj državi, prošlo devet godina, novi školski predmet očigledno ostaje možda najbolje čuvana "državna tajna". Navodno, sam vrh SPC do sada nije dozvoljavao da se o ovoj važnoj novini u našem obrazovnom sistemu iznesu čak ni elementarni statistički podaci koji bi pokazali koji se procenat dece opredeljuje za pohađanje časova veronauke. Ozbiljnije rasprave o ovoj značajnoj novini uopšte nije bilo ni u stručnim krugovima. Kao da se već godinama Ministarstvo prosvete, u celini gledano, svim silama upire da se ne meša u svoj posao!

Šta nam rade "Naši"

Javnost je bila zaprepašćena kada je saznala iz pojedinih medija da je na čelu desničarske organizacije "Naši" u Aranđelovcu veroučitelj Ivan Ivanović. Možda neki i nisu upoznati šta nam to rade naši "Naši" (kopija desničarske ruske organizacije), ali valjda su shvatili "profil" i organizacije, ali i veroučitelja, kada je Ivanović na čas veronauke doveo poznatog kriminalca Kristijana Golubovića, koji godinama ima policijski dosije (uža specijalnost krijumčarenje droge iz Novog Pazara u Beograd).

Ovaj ozloglašeni kriminalac je trenutno opet u zatvoru zbog pokušaja preprodaje droge, gle koincidencije, pred crkvom Svetog Marka u Beogradu! Veroučitelj Ivanović je pred tv-kamerama ispričao da je Golubovića doveo na časove veronauke, kao primer za uzor: "kao nekoga ko se nakon izdržane kazne okrenuo zdravom životu, sportu i borilačkim veštinama".

Kada je obznanjeno da je veroučitelj Ivan Ivanović, predsednik lokalnog udruženja „Naši“ i da predaje

veronauku u nekoliko osnovnih škola u Aranđelovcu za pojavu ove joneskovske "neobične koincidencije" zainteresovao se Blic. U razgovoru za ovaj list Ivanović je tvrdio da je "šokiran", maltene iznenađen i uvređen, što je Kristijan Golubović osumnjičen za primopredaju droge u crkvi.

Međutim, samo mesec dana ranije Ivanović je u emisiji „Insajder“ žestoko branio Golubovića: „Kristijana Golubovića smo predstavili u jednom novom svetlu, u kojem on poziva ljude da se okanu kriminala... Poruka je bila jasna: ko želi da se bavi nekakvim, da kažemo, žešćim životom - neka se uključi u boks, neka se uključi u karate, neka se uključi u ultimat fajt. To je bila jedna od najposećenijih tribina u Aranđelovcu za poslednjih pet godina”.

Inače, članovi udruženja „Naši“ gotovo uvek učestvuju na skupovima koji se često završavaju incidentima, na kojima se između ostalog peva i „Ubij, zakolji, da Šiptar ne postoji!”

Oglasili su se i nedavno, u Marićevića jaruzi, za vreme svečanosti povodom Dana državnosti. Većina elektronskih medija je "pokrila", bolje reći, prećutala njihove povike i poruke.

Krajem prošle godine mediji su obavešteni da će "država ispitati rad veroučitelja ultradesničara". Povod za ovaj zakasneli potez je konkretno "slučaj Ivana Ivanovića". Ministarstvo prosvete poručuje da će dopisom od SPC, preko Ministarstva vera, da

ispita rad Ivanovića i ukoliko je potrebno da preduzme odgovarajuće mere. Ministarstvo prosvete daje na znanje da ima sve ingerencije nad odabirom veroučitelja sa liste koju im dostavlja verska zajednica preko Ministarstva vera, od donošenja novog Zakona o obrazovanju, koji je na snazi od 11. septembra 2009. godine.

Zakon nalaže da se za sve veroučitelje raspisuje konkurs kao i za bilo kod drugog nastavnika, da mora da bude podvrgnut psihofizičkoj proveri pre stupanja u radni odnos, uz obavezna lekarska uverenja, kao i potvrdu da nisu krivično gonjeni. S druge strane, ovaj Zakon nalaže prosvetnoj inspekciji da kontroliše njihov rad.

„Sve do stupanja na snagu novog Zakona ovo Ministarstvo nije imalo veze sa izborom veroučitelja“, rečeno je u Ministarstvu prosvete.

Zar je trebalo da prodje maltene čitava decenija da bi Ministarstvo prosvete imalo uvid ko su veroučitelji, da li su doista kvalifikovani za rad u školi i konačno, šta to veroučitelji uče decu?! Šta o ovome misli ministar vera Bogoljub Šijaković ostaje za sada nepoznanica: kao i mnogo puta do sada nije bilo odgovora na važna pitanja vezana za njegovu nadležnost.

Hoće li će Ministarstvo prosvete uopšte stvarno pokušati da zaviri na časove veronauke? Ili će crkva koja je još od Miloševićevog vaktva osetila

TREĆI PROGRAM RADIJA U ZEMLJAMA TRANZICIJE

PIŠE: BORA ĆOSIĆ

Ne znam ko je prvi pokrenuo „treći program“ u nekoj radio stanici, ali taj je morao u sebi imati nešto otpadničko, disidentsko. Nekako iznebuha dolazi ovo izdvajanje, kao kada jedna pokrajina želi da se ocepi od matične zemlje; tako ovaj mali segment u rasporedu radiofonije postaje jedan Belfast njegov. Radio, sam po sebi oblast je prilično začarana, vidovito carstvo slepih, gledanje mimo očiju, silinom onog što je samo čujno. Ali, misliti „trećeprogramski“ znači imati na umu dalju, dragocenu separiranost, tankočutnu osobenost, drugojačiji način mišljenja i poimanja. Ovom ne samo što pripada klasična i klasično avangardna muzika, onamo čuje se glas filozofa i pesnika, čak i onih „izvan“, katkad autsajdera. Time se lagano stvara jedan fond auditivnog drugojaštva, tamo

moj sluh može dotaći to što druge ne.

Kako tek ovo izgleda na rahlom tlu zemalja u tranziciji, onih koje još uvek ne znaju gde su ni šta su! Tako sam proteklog avgusta u svojoj, - ionako istarskoj i rovinjskoj izdvojenosti - bio okružen ovom zvučnom kulisom, Trećeg programa Zagrebačkog radija, kao da sam usred ove Hrvatske imao jednu drugu koja mi je šaputala svoje zamisli, muziku neke sopstvene sfere. Pomišljao sam onda da prisustvujem nečemu sasvim nerealnom, neopstojnom, skoro veštačkom. Jer slušam Dariusu Milhauda, Derridu i Waltera Benjamina, u zemlji vrlo profane svakodnevnog problematike, srednje siromašnoj i još uvek prilično neurednoj, po mnogo čemu. Kao da je taj neveliki segment hrvatske radiofonije uspostavio

da dolazi njeno vreme, nastaviti po starom: naučila je naša crkva kako da od političara naplaćuje svoje usluge, a kako su izbori malo-malo, eto idealnih prilika za to.

Postoktobarski pokušaj reforme obrazovanja radikalno je presečen kada je Vojislav Koštunica imenovao za ministra obrazovanja profesorku dr Ljiljanu Čolić na mesto ministra prosvete. Uostalom, vlada Vojislava Koštunice se isključivo bavila poništavanjem, zaustavljanjem, ukidanjem svega što je uradila ili započela Đinđićeva vlada (a nakratko nastavila i Živkovićeva). Efekat mandata (doduše skraćenog) ministarke Ljiljane Čolić bio je šteta nesagledivih razmera i mogao bi se sažeti u parolu "menjamo novo za staro". Ova, po zlu upamćena ministarka je poput najbigotnijih kreacionista pokušala da iz škole izbaci Darvina, ali i strane jezike od prvog razreda osnovne, kao i kompjutere čije, valjda, sablasno dejstvo deluje na „razdetinjenje deteta i raščovenje čoveka“, a sve u cilju „evropeizacije srpskog obrazovanja“ i „na uštrb naše tradicionalne škole“ kako su poručivali oni poznati glasovi iz Francuske 7. U školstvu je usledio veliki demar, radikalni povratak u tradicionalizam, začinjen neizebežnim tranzicijskim strahovima. Naslednik gospodje Čolić, još jedan provereni kadar DSS Zoran Lončar, ostaće zapamćen po tome što se nije

mešao u svoj resor, ali je kao vergl ponavljao parole o „širenju istine o Kosovu“.

Dr Zoran Lončar, ostaće zapamćen i kao „ministar za prosvetu i Metohiju“, ali i kao jedan od onih koji su stekli ogroman kapital „rešavanjem kosovskog pitanja“: svoju imovinu je, kako tvrde mnogi mediji, uvećao 50 puta, spominju se i konflikt interesa, ali i ogromni dupleks prekoputa Gradske skupštine u Beogradu! Ne iznenađuje da se našao u prvoj ligi 11 ministara protiv kojih su nadležni podneli prekršajne prijave. U tom društvu je i sadašnji ministar prosvete.

Inače, ministar Žarko Obradović je najviše skrenuo pažnju posetom dalekoj Kubi na koju je otišao sa povećom delegacijom, ali je, na pitanje novinara šta je bila svrha putovanja odgovorio:

„Mogao bih da vam kažem, ali neću!“

Dobro bi bilo da šifra „Kosovo“ ne bude izgovor za sve vrste velikih promašaja koji se odvijaju pred našim očima.

Ključni problem Srbije je već decenijama, pa i vekovima, u njenoj neostvorenoj modernizaciji. I današnja situacija na svim nivoima obrazovanja samo je još jedna potvrda poznate teze da su srpski intelektualci neuspešni reformisti.

jedan drugostepeni prostor, nekakvu paralelnu akciju stvarnosti, koje uvek ima i ovakve i onakve. Ništa onde nije kao što inače „jeste“, ispostavlja se načinom Trećeg programa jedna artificijelna, skoro „lažna“ slika, ali kako dragoceno lažna! Jer malo šta ima čovek od jeftine, takodje izmišljene optimističke obrazine onog što ga po našim tranzicijskim zemljama okružuje. Nisu to nikakva Potemkinova sela trećeprogramska, smatram da se u ovom pre ogleda nekakav princip nade i jedan pozitivan projekat.

Mislim zatim, kako to nije nikakav posebno hrvatski slučaj, ovo svakako postoji i u Bugarskoj, Rumuniji, Ukrajini, ko zna gde sve ne. Svuda se konstruiše ta zvučna ograda koja, čini se kao nekakav azil, malo ostrvo spokoja, makar samo za blagodet uha. Jer možemo gledati oko sebe koješta lošeg, sav društveni mehanizam treperi od silne uznemirenosti i nesigurnosti, a onda onih nekoliko spokojnih glasova i ta staložena ruka muzičkog tehničara

donosi nam ovo drugo okolje i neko sasvim drugo-jačije vreme.

Tako mogu biti sretan da sam boravio u izdvojenosti koja, moguće, liči na košticu iz čije sažetosti treba da izraste drvo nekakve pametnije civilizacije. Šta ako mimo sveg pesimizma koji me obuhvata ovih godina pred mnogobrojnim ljudskim teškoćama ipak moguća je jedna preinaka, neka preobuka sveta u njegov trećeprogramske oblik, u ono što se za renesanse smatralo kvintesencijom? Ta „peta esencija“ života nije zapravo sadržala ništa od tog života, doslovnog, raspoređenog u svoje četiri četvrtine, jer ova, proglašena petom, budući sukus svih stvari, te stvari prikazivala je na jedan potpuno nov način, kakvog u stvarnosti zapravo nema. Možda je reč o nekakvoj Trećoj internacionali radiofonije, ona vrsta prevratničkog udara koji pokušava da preobrati sav postojeći ljudski postroj, ma kako neizbežno to, kao u svakoj revoluciji, neučinkovito se završilo.

Sramno licitiranje

PIŠE: VOJISLAVA VIGNJEVIĆ

U presudi Međunarodnog suda pravde iz februara 2007 (spor Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore), Srbija je proglašena krivom po dva osnova: jer nije učinila ništa da bi sprečila genocid u Srebrenici i jer nije kaznila, odnosno izručila Haškom tribunalu, optužene za taj zločin. Proglašena je odgovornom i za kontinuirano kršenje Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju genocida od 1995. godine do danas, zbog odbijanja da Tribunalu izruči optužene za genocid s Ratkom Mladićem na čelu. Ova presuda Međunarodnog suda je najteža osuda jedne države u istoriji Suda. Evropska unija je prihvatila presudu, po kojoj je u Srebrenici počinjen genocid i ustanovila Dan sećanja na žrtve ovog stravičnog zločina.

Ovde, međutim, osim deklarativnog zalaganja za evrointegracije, ne postoji iskrena spremnost da se prihvate evropske vrednosti na čijoj moralnoj i etičkoj skali Srebrenica zauzima visoko mesto. Naprotiv. Na delu je sramno cenjkanje i licitiranje vezano za Srebrenicu. U srbijanskom parlamentu želi se usvajanje rezolucije o Srebrenici, ali bez pominjanja genocida uz još jednu rezoluciju kojom bi se osudili i zločini počinjeni nad Srbima. Tako Slavica Đukić - Dejanović, predsednica parlamenta i visoka funkcionerka Socijalističke partije Srbije koja participira u vlasti, konstatuje šta je prihvatljivo za tu stranku: "Za sada je naš stav da je „zločin“ sasvim zadovoljavajući termin za Srebrenicu“(!?)

Još više zapanjuje izjava Nade Kolundžije, šefice poslaničkog kluba demokrata, stranke koja je lansirala ideju o rezoluciji u republičkom parlamentu. Ona tvrdi da, što se tiče reči - genocid - cilj rezolucije ne treba da bude pravna kvalifikacija zločina". Postoje međunarodne institucije koje su se bavile time, a smisao naše rezolucije treba da bude osuda zločina, izražavanje saosećanja sa žrtvama i potvrda našeg stava da počinioci ne smeju ostati nekažnjeni". Kolundžija ide i korak dalje u objašnjenju zašto će reč genocid biti izostavljena: "Međunarodni sud pravde u Hagu zločin u Srebrenici nije eksplicitno definisao kao genocid, već se pozvao na presudu pojedincu u kojoj ima elemenata genocida. Formu koju je upotrebio Međunarodni sud pravde mogli bismo i mi da preuzmemo, ali smatramo da cilj rezolucije nije pravna kvalifikacija, već samo osuda počinjenih zločina“(!?) Nakon ovakve ocene nameće se pitanje - zašto se Demokratska stranka još nije precizno odredila u odnosu na počinjeni genocid

u Srebrenici što je neophodno da bi se profilisao njen stav, ne samo prema Srebrenici već i u odnosu na ratove na bivšem jugoslovenskom prostoru i Miloševićevoj politici koja je do njih dovela. Ili se i dalje drži ovakvih i sličnih formulacija kako bi sačuvala glasove i udvarala se biračkom telu.

U međuvremenu se oglasio i novopečeni naprednjak Aleksandar Vučić s uveravanjem da je njegova stranka spremna za razgovore o rezoluciji i vajkanjem da, dok je bio u redovima radikala, nije smeo ni da spomene Srebrenicu. Vučić je izgleda naprasno „zaboravio“ da je svojevremeno proglašavao Skupštinu Srbije „sigurnom kućom“ za Ratka Mladića i tražio da beogradske ulice nose njegovo ime. Da se i ne pominje to što se ni on ni njegov mentor Tomislav Nikolić nisu odrekli programskih opredeljenja radikala o Velikoj Srbiji, pogubnom nacionalističkom državnom projektu koji je generirao ratove i genocid u Srebrenici.

Skupštinska rezolucija o Srebrenici ne bi imala smisla ako se zločin ne bi nazvao pravim imenom-genocid. A da postoji stvarna volja, ne bi bilo teško osuditi ovaj zločin. Takodje, neophodno je da se stožer vladajuće koalicije, Demokratska stranka, odredi prema presudi Međunarodnog suda pravde. Naime, teza da je jako bitno da se dobije široki konsenzus za rezoluciju čime se pravdaju političke kalkulacije u vezi sa tim, ne stoji - u jednom društvu koje je godinama taj zločin potiskivalo, jako je teško obezbediti podršku onih partija koje su taj zločin do juče potpuno negirale. Ne može se očekivati od nekog ko je odgovoran za politiku ratnih zločina, poput Socijalističke partije Srbije ili Srpske radikalne stranke, da sam sebe osudi. Posebno ako se ima u vidu da nije izvršena lustracija državnog aparata.

Ljudi iz Srebrenice očekuju samo malo ljudskosti i imaju pravo na istinu. Rezolucija koja bi izbegla kvalifikaciju i imenovanje zločina kao genocid bi onima koji su prošli sve strahote nanela samo nov bol. Od toga, da li će zločin u Srebrenici biti jasno i nedvosmisleno osuđen zavisi konačno distanciranje od Miloševićeve ratne politike i njegovog režima, suočavanje sa prošlošću, moralno ozdravljenje nacije i budućnost zemlje. To je ujedno i civilizacijska obaveza.

Trpati u isti koš i rezoluciju o zločinima počinjenim nad Srbima (da bi ona o Srebrenici prošla) samo je potvrda jeftine i sramne trgovine među glavnim akterima na političkoj sceni. Zločine počinjene nad Srbima treba da osude drugi narodi čiji su ih predstavnici činili. A naše je da osudimo nesumnjivi zločin, genocid u Srebrenici koji se dogodio u ime politike i ideologije koja je tada bila preovlađujuća u Srbiji.

Nesmotrenost ili iskrenost

PIŠE: SRDAN BARIŠIĆ

Izborni sabor Srpske pravoslavne crkve održan je 22. januara 2010. godine, nešto više od dva meseca nakon smrti patrijarha Pavla. Kako se i očekivalo, od 34 episkopa koji su ispunjavali uslov da budu kandidovani za patrijarha, u prvom krugu tajnog glasanja za uži izbor trojice kandidata, izabran je mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije, „mjestobljustitelj“ patrijaršijskog trona i očigledno jedan od najuticajnijih vladika Srpske pravoslavne crkve. U drugom krugu glasanja izabran je episkop niški Irinej, dok je u četvrtom krugu izabran episkop bački Irinej kao treći kandidat. Sa svetog jevanđelja izabrana je koverta sa imenom episkopa niškog Irineja, te je ovaj ishod izbornog sabora, moglo bi se reći, bio neočekivan. Mnoge je iznenadila i brzina kojom je izabran 45. patrijarh Srpske pravoslavne crkve, jer su javnosti dobro poznate brojne nesuglasice između episkopa po, opet brojnim važnim pitanjima, kako za samu crkvu, tako i za državu i društvo.

Biografija izabranog patrijarha Irineja (Miroslava Gavrilovića) nije bila poznata javnosti, verovatno zato što je skromno i predano radio na poboljšanju verskog života svoje eparhije i nije se javno povodio političkim ili ideološkim strujanjima od ustoličenja na čelo niške eparhije 1975. godine. Reputacija koja ga prati jeste da je on čovek dijaloga, svestan položaja crkve u društvu, te da ga odlikuju tolerancija i odmerena reč. Ustoličenje novoizabranog patrijarha srpskog, koje je usledilo dan nakon njegovog izbora, pratili su brojni komentari u medijima da je reč o „dostojnom nasledniku“ blaženopočivšeg patrijarha Pavla i da je reč o arhijereju koji dobro poznaje društvenu stvarnost.

Nažalost, nije prošlo ni punih pet dana od ustoličenja novog patrijarha, sve nade u moguću reformu Srpske pravoslavne crkve raspršile su se nakon njegove izjave objavljene u listu Blic, 27. januara 2010. godine. Upitan od novinara šta bi poručio Srbima na Kosovu, tek ustoličen patrijarh ukazao je na njihovo nesigurno i teško manjinsko stanje u sopstvenoj zemlji, a zatim 'ničim izazvan' izjavio da „sa druge strane, mi znamo šta je otprilike filozofija i psihologija islama. Oni kada su u manjem broju umeju da se ponašaju i da budu korektni. Kada postanu ravni

po broju, onda oni već dižu glavu, a kada postanu nadmoćni i superiorni, čine pritisak ili da se iseše ili da se priđe njima. To je filozofija islama. Zato je jako teško tim ljudima koji žive nesigurnim životom.“¹

Mešihat Islamske zajednice u Srbiji, istog dana reagovao je na „vrlo neprimjerenu, potpuno neutemeljenu i uvredljivu kvalifikaciju islama“.² Iznošeći zabrinutost zbog dovodjenja u kontekst političkih i nacionalnih aspiracija kosovskih Albanaca sa filozofijom i psihologijom islama, zvaničnici Islamske zajednice u Srbiji izjavili su da je izjava novoizabranog patrijarha apsurdna i neosnovana. U zvaničnoj osudi i odbacivanju uvredljivih i neistinitih optužbi na račun islama i muslimana, koja je usledila dan kasnije, napomenuto je da „je ova izjava nanijela ogromnu štetu odnosima Srpske pravoslavne crkve i Islamske zajednice, ali i samoj Crkvi i pravoslavlju“. U rubrici „Naše viđenja“ časopisa Glas islama, broj 183, iznete su još strože i oštrije osude izjave patrijarha srpskog.

Svoju zabrinutost zbog neprimerene i nedopustive kvalifikacije na račun islama i muslimana u izjavi novog patrijarha iznela je i Islamska zajednica Srbije. U reagovanju Islamska zajednica Srbije podsetila je patrijarha na prirodu sukoba u južnoj srpskoj pokrajini sledećim rečima: „Politička kretanja u južnoj pokrajini ne treba povezivati sa religijama i religijskim filozofijama i psihologijama. Takođe, ne treba poistovećivati nacional-političku opredeljenost sa verskom pripadnošću. Ovom izjavom se vređaju verska osećanja svih muslimana, a posebno srbijanskih. Takav govor ne vodi miru i boljim međuljudskim odnosima u Srbiji generalno, a na Kosovu i Metohiji posebno“.³

Izjava srpskog patrijarha potvrđuje tezu da etno-konfesionalna identifikacija (i dalje) predstavlja jednu od najvažnijih karakteristika sistema vrednosti većine srpskih episkopa. Projekcijom sopstvene etno-konfesionalne identifikacije, pojedini arhijereji Srpske

1 Blic, 27. januar 2010.

2 http://www.islamskazajednica.org/index.php?option=com_ezine&task=read&page=4&category=19&article=3396, 27.02.2010. izvor: islamskazajednica.org.

3 <http://www.rijaset.rs/news.php?readmore=141>.

pravoslavne crkve u velikoj meri podrivaju sve napore za prevazilaženja sukoba, kako na etničkom, tako i na verskom nivou, jer se brojne međuetničke nesuglasice projektuju na međureligijske odnose. Tako je, na primer, paljenje džamija u Beogradu i Nišu, 17. marta 2004. godine, predstavljalo verski netolerantnu reakciju na eskalaciju međuetničkih sukoba između kosovskih Albanaca i Srba na Kosovu i Metohiji u kojima je stradao veliki broj pravoslavnih hramova. Sa jedne strane, uništavaju se hramovi Srpske pravoslavne crkve na Kosovu i Metohiji kao simboli prisustva srpske zajednice, dok se sa druge strane, džamije u Beogradu i Nišu uništavaju kao simboli prisustva muslimana (pa valjda samim tim i Albanaca) u Srbiji. Ovdje treba pomenuti činjenicu da su muslimani kojima su paljene džamije u Beogradu i Nišu lojalni građani Republike Srbije, koji su, povrh svega, zvanično osudili jednostrano proglašenje nezavisnosti Kosova.

Nakon pomenute izjave patrijarha, teško je ne setiti se antiislamskog govora episkopa Atanasiya Jevtića u manastiru Čelije kod Valjeva, 7. aprila 2004. godine, kada je ističući svetost oca Justina, episkop izgovorio, između ostalog i sledeće: „Ima ljudi sa neprijatnim znojem, šta da radite, jadni muslimani pošto jedu loj ...“⁴

U 'izvinjenju' patrijarha, koje je usledilo nakon oštrih osuda u javnosti, dva dana nakon objavljivanja sporne izjave, poručeno je da „nesrećni iskaz“ ne izražava njegov stvaran stav prema islamu, te da je izjava izvučena iz veoma važnog neobjavljenog konteksta u kome je istaknuto da smo „pozvani da čovekoljubljem prevazilazimo sve postojeće razlike i da živimo u zajedništvu i međusobnoj ljubavi i poštovanju“.⁵ Ova „ograda“ koju je plasirao patrijarh ne umanjuje značaj izjave o „ponašanju muslimana“, koje je uslovljeno njihovim manjinskim ili većinskim statusom, te apelovanje na prevazilaženje svih postojećih razlika, u skladu sa spornom izjavom, može različito da se tumači.

Svakako, neodgovorna i nedopustiva izjava patrijarha Irineja ne samo da šteti odnosima na relaciji pravoslavci - muslimani, već u velikoj meri, zbog ne vođenja računa o potencijalnom reciprocitetu (re)akcije, može ugroziti i položaj Srba i/ili pravoslavaca u regionima u kojima oni predstavljaju manjinu, pa čak i na samom Kosovu i Metohiji.

DSS za Srbiju

SPASAVANJE, drugi deo

PIŠE: NASTASJA RADOVIĆ

Oni koji su se nadali da će, nakon pobede Vojislava Koštunice nad Slobodanom Miloševićem, Demokratska stranka Srbije postati stožer nekakve građanske desnice i apsorbovati onu radikalnu, brzo su odustali od te zgodne ideje. Koštunica je ubrzo pokazao do tada za njega neverovatan potencijal, ali za najgoru i najštetnije oblike populizma. Umesto da svojom tadašnjom harizmom principijelnog za vlast slabo zainteresovanog desničara (iako salonskog) kome je popularnost vrtoglavo rasla u nekoliko meseci nakon 5. oktobra 2000, u istoriju otera srpsku varijantu nacional socijalizma, on je odmah pao na njene prve komplimente.

„Doslednost“

I zaista, nije bilo veće simpatije nego između dojučerašnjih najljućih neprijatelja, nije bilo većeg poverenja, razumevanja i mnogo više od svake „miroljubive koegzistencije“. Mnogo više one „aktivne“.

Paraleleno, sa sukobima unutar pobedničkog DOS, a posebno DS i tadašnje srpske vlade. Koštunica nije štediti dobru volju, razumevanje i samilost za Miloševića lično i njegove najbliže, pa i u zločinu, najodanije saradnike. Mnoge „levičare“, nekadašnje članove i funkcionere SKJ zbog kojih Koštunica navodno, nije hteo da se krajem osamdesetih vrati na beogradski Pravni fakultet.

Ne znamo, naravno, da li ga je na to motivisao imperativ hrišćanskog milosrđa, udvorištvo i strah poraženih ili vlastito pobedničko samoljublje. Kada ga svi vole, u zemlji i svetu, zašto da mu sreću kvare socijalisti i radikali, kad je i crnogorski SNP okrenuo ćurak? A Rusi, naravno, iz sve snage podržavaju pomirenje?

Koštunica zauvek

Zašto kada govorimo o DSS, uglavnom govorimo jedino o Koštunici? Pa, sigurno ne zato što je to danas jedina značajna partija koja na izborima za predsednika ima jednog kandidata. Jer je to

4 Vreme, br. 693, 15. april 2004.

5 http://www.spc.rs/sr/izjava_patrijarha_srpskog_g_irineja.

pojava gotovo endemska i kod manjih i kod većih stranka, sa retkim i samo povremenim izuzecima. A ni samo zbog toga što je on jedini predsednik „značajne“ stranke koji je to već 18 godina. Ostatak Šešeljevog SRS ne računamo, jer je ta stranka pokazala upravo suprotno: pocepala se zaista radikalno a večiti drugoplasirani, postao je lider jedne od dve najveće partije u Srbiji.

„Večitom“ lideru SRS ostalo je liderstvo ali ne i stranka.

Vojislav Koštunica alijas DSS je nešto drugo. Nekako mu veličina partije, iako je i ona prilično uvećana nakon 2000, nikada nije bila važna. Kada se pokazalo da je harizmatičnost 2000, stekao više zahvaljujući onome koga je pobedio nego samo sebi, Koštunica je odustao od toga da bude ljubazan sa svima. Valjda je shvatio da se preforsirao, te da se iza krupnih reči očekuju i krupna dela. A on nije bio za to. Ne samo zato što je hteo da primeni svoje razumevanje patriotizma, već i što ga je, i on je to znao, čekao veliki posao. Zato se zadovoljio time da opstruira saradnju sa Haškim tribunalom i da se fokusira na vladu Zorana Đinđića. Jer „ko radi taj i greši“. Zato mu je Đinđić, videlo se, išao toliko na živce. Isporučujući u Hag gubitnika jedne od prvorođenih ideja srpskog nacionalizma - svi Srbi u jednoj državi, ali i tempom koji je nametao, ambicijom koja je, naravno, jednog dana morala doneti nekog rezultata.

Posebno je nezgodno što Đinđić nije nimalo mario za Koštuničinu ulogu novog svesrpskog lidera - političkog patrijarha koji bdi i strepi. Što se pravio da ne oseća sveprisutni resantiman...

Ne znamo, iako se pričalo i verovatno u tome ima istine, da su mnogi iz ancien regime hteli baš kod Koštunice, u DSS. Ali, nije bilo značajnih imena. Njih, naravno, ni on ne bi hteo. Zato danas ne znamo gde su ti „prebezi“ kuda ih je put istorije naneo i odneo? Pričalo se i da je lider DSS u jenom momentu stavio rampu za takve. Dosta - za „promene“...

Kapaciteti

Dakle, DSS je i danas mala partija, sa slabom partijskom cirkulacijom. Iz njenih stranačkih organa se, ipak, češće izlazi nego ulazi. Retka su zaista velika iznenađenja, kao što je bio ulazak, a još više faktičko skidanje sa funkcije i odlazak tajkuna Zorana Drakulića. To je, ustvari, bila i poslednja prilika da se u skorije vreme u članstvu stvori neka vrsta frakcije koja bi, bar radi zdravije atmosfere, istakla jednog protivkandidata Vojislavu Koštunici. Naravno, bilo je to preveliko očekivanje, a sam Drakulić kao novajlija u srpskoj politici i vičan raspoznavanju političke patologije, postao je gubitnik i pre nego što je zaista nešto pokušao, a možda i nije na takve stvari još ni pomišljao. Imao je ko da misli...

U protkeloj godini DSS, bez koalicionih partnera, stalnih kao Ilićeva NS, ili povremenih, kao Narodna partija Maje Gojković, ima stabilan rejting. Najnovija istraživanja, ako im je verovati, a više takvih se u tome gotovo podudaraju, prikazuju DSS i dalje prilično iznad cenzusa (blizu 8 posto), dok je stranka skandalmejkera Velimira Ilića, daleko ispod praga za ulazak u parlament. Već mesecima, kako se naprednjaci vrtoglavo uspinju u procentima, Ilić u javnosti „nagovara“ Koštunicu da se jasnije približi Nikoliću. Od toga, međutim, predsednik NS za sada kao da ima samo štete. Mada se nagomilalo svega i svačega u njegovom živopisnom političkom putešestviju, a ne samo koalicionih dilema i cenzusne računice, nije samo on odgovoran. U koaliciju sa DSS, NS je ušla kao stanka sa

dobrom glasačkom bazom. Nikolić kao da je više pristalica pokupio od Ilića nego od Koštunice. Koštunica čuti u ulozi sfinge koja nikako da progovori o srpskoj političkoj budućnosti. Uloga za njega manje više stara iako je situacija nešto drugačija, makar u tome što je manje „istorijska“.

Ilić, sa rejtingom koji je stigao „do gole kože“ (jedva nešto iznad jednog procenta), nailazi na zid ćutanja. Ne znamo da li on Nikolića preporučuje i nasamo Koštunici i da li o tome uopšte razgovaraju. Na skup

sa liderima SNS i NS, Koštunica šalje novog potpredsednika, Nenada Popovića, koji se i ranije zalagao za ujedinjavanje opozicije i nove izbore. Ćutanje samog Koštunice o staro-novom partnerstvu, kao da je veće prema Iliću nego prema Nikoliću. Ilić ga već sada jasno nervira (nema glasače, ništa više značajnije ne donosi DSS a nudi ih Nikoliću), a lider naprednjaka ga i ne juri baš onoliko koliko bi u DSS želeli i koliko je kao drugi čovek radikalna, činio. Stvari su jednostavne: Velimir Ilić je u koaliciju sa DSS ušao sa značajno većim glasačkim, a možda i nekim drugim kapitalom, a u međuvremenu to se potrošilo. I otuda ravnodušnost prema Ilićevim zapomaganjima. Kako će se provesti sa naprednjacima, taj film ćemo tek gledati. Kod DSS danas je „kapacitet veći od rejtinga“...

„Promene“

Koštunica je zato, upravo kada je video da mu Ilić ne treba i da mu je bolje bez njega (stabilnost rejtinga, sigurica i bez jednog i po procenta NS), odlučio da „počne ispočetka“. Kako? Pa, prevremenom izbornom skupštinom. Glavna tema: izbor predsednika i dr. Kandidat: jedan i jedini po deseti put! Ima li, ustvari, većeg a pravog uspeha? Trebalo bi članstvu, biračima i simpatizerima pokazati da nema. Nema u Srbiji, sigurno. U srpskoj istoriji? Moglo bi se naći, ali tek ako se ona uzme „u kontinuitetu“ više i jedno-partijskog života.

Divna stvar je politika u „sabornoj demokratiji“. Izabraše Koštunicu, baš „uoči Sretenja“ tj. dan pre još jedne godišnjice Prvog srpskog ustanka, sadašnjeg dana državnosti i vojske. Kažu da je o tome odlučio lider lično krajem 2009.

Malo promešale potpredsednike, otpade i jedan „mlad, zgodan i perspektivan“... Ali tu je bosansko-rusko-srbijanski bogataš Nenad Popović. Veri finansijer, lobista u Jedinствenoj Rusiji i instant političar. Kome će se eventualna skrivena ambicija na vreme otkriti. I tako će se Koštuničina nezamenljivost ponovo otkriti: nije dovoljno imati para pa ni talenata da se one ovako ili onako zarade već treba imati „ono nešto“. Onaj pogled pravo u oči Koštuničinih birača iz jeseni 2000. Zato lider DSS, ponovo tvrdi - vreme je za promene.

„Put“ i putnici

„Kojekude Srbijo?“, odzvanjalo je iz one jaruge i na poslednje Sretenje. Svejedno, Koštunica je samouvereno i na ovoj vanrednoj (i samim tim naglašeno dramatisovanoj) skupštini ponovio svoje

mantre, začinjene optužbama da aktuelna vlast jedno radi a drugo govori, da je prevarila narod jer se nudi NATO, sama i bez moljakanja itd. Itd.

Koštunica, za razliku od Nikolića i njegovih fanova, ne skuplja potpise, ne muči se, ne smrzava i ne mora da zagleda brojeve ličnih karata, ali i on hoće - vanredne izbore. Zato se i sam izložio neprijatnosti susreta sa svojim vernim članstvom i delegatima. Nije mu bilo lako, videlo se to i na njegovom licu dok je ulazeći u salu odmahivao na pozdrave. Koštunici ne pada na pamet da skuplja potpise - to je za one koji imaju više obožavalaca i tajkuna iza sebe, već predlaže program „Naš put - načela nacionalne politike za budućnost Srbije“. Program će da postane opštepoznat taman kada se ovi Nikolićevi umore od jurenja za potpisima. Tu će oni da ga na brzinu, po jednoj od Šešeljevih metoda brzog učenja, „odrade“, pa da nastave sa glavnom stvari. Da se zna ko su udarnici, a ko...

No, šalu na stranu, DSS vanredna skupština usvojila je Deklaraciju o ekonomskoj budućnosti Srbije, a u „Našem putu“, trasira, između ostalog, i spoljnopolitičku budućnost DSS i Srbije, polomivši bar jedan od sadašnja njena četiri stuba. Tu su razne teme koje već po nazivima segmenata „Put“ ukazuju na ultrakonzervativan, anahron i populistički tekst. Pun opštih mesta iz nacionalne mitologije i biblije populizma i političke demagogije - umnožavanje etnosa, okrenutost sebi, podrška SPC, „obnova tradicionalnih i trajnih vrednosti“, ljubav prema Rusiji sa kojom Srbija, kako se kaže, jedino ima odnose „na zdravim temeljima“, očuvanje Republike Srpske i, naravno, međunarodna promocija i ponuda vojne neutralnosti...

Ovaj Koštuničin najnoviji spis „Naš put“, neodoljivo aludira na onaj DOS-ov Ugovor sa građanima koji on beše potpisao. Samo što je taj tekst značajno drugačiji i pokazalo se zahteviji. Jer „Ugovor“ nije ispunjen. „Ugovor“ Koštunici izgleda nije valjao,

pa se sada u DSS nastavlja sa traženjem puta. Taj „put“, nemojte sumnjati, Vojislav Koštunica će ponuditi nekome. Ko mu bude u izgled stavio makar onoliko koliko je to jednom ponuđeno i urađeno. Taj se put sada i ovde za njega račva na dve strane. Zato se još ne izjašnjava. Za toliko se Srbija promenila.

Uzroci srpskog animoziteta prema Stjepanu Mesiću

PIŠE: STIPE SIKAVICA

Desetak dana tokom januara, na donedavnog hrvatskog predsednika Stjepana Mesića, na kraju njegovog drugog mandata, sručivane su gomile otpadnog materijala u kojima je bilo svega i svačega, od grdnih uvreda i pogrdnih etiketa, preko laži i obmana, sve do teških političkih kvalifikacija i ne manje teških optužbi, među koje je zalutala i tek pokoja pristojna i argumentovana kritika. Dakako, najviše tog šuta izručivao je, što nezavanični, što zvanični Beograd. I, treba reći da se sad bivši hrvatski predsednik sam "podmetnuo" pod te kontejnere tako što je u jednoj prilici, u neformalnom razgovoru izjavio da bi on, u slučaju da Milorad Dodik referendumom sruši Dejtonski sporazum i osamostali Republiku Srpsku, "vojno prekinuo" posavski koridor. Već sutradan, mudro uredništvo zagrebačkog Jutarnjeg lista obelodanilo je tu ne manje mudru misao koja se brzinom munje rasprostrla po regionu.

Uzgred rečeno, psovački diskurs prema Mesiću i u ovoj (ne)prilici praktikovao je i neoficijelni Zagreb, pri čemu su na predsednika države (u tom času još glavnog stanara Pantovšćaka) najžešće, u horu, graknuli gavrani ustašoidne provenijencije i ostale fašistoidne i nacionalističke ptičurine koje mu ne mogu mnogo šta oprostiti, a ponajpre odlučno nepristajanje da u istu ravan svrsta žrtve Jasenovca i žrtve Blajburga. I još jedna, takodje sporadična opaska: među Mesićeve kritičare i "kritičare" stala je i nekolicina onih za koje se bez znatne doze rizika ne bi moglo kazati ni da su politički nepismeni, ni da su oskudno obavješteni, a niti da su im namere bile ređave. Jednostavno, piscu ovih redaka nisu poznati motivi njihovog oštrog obrušavanja na Mesića. Ali, to je ovde, rekosmo li, še:irelevantno; u fokusu ove priče je animozitet koji je ka hrvatskom eks-predsedniku poput košave duvao (i duva) sa Istoka, a koji ima prilično dugu i bogatu istoriju.

Bukvalno, od onog dana kada je Stipe Mesić pre dve decenije pristigao u Beograd da u Predsedništvu, u ono vreme još uvek žive SFRJ zauzme mesto kao

legitimni predstavnik Hrvatske, u kraćim ili dužim intervalima, on je bio veoma pogodna meta na kojoj su svoju verbalnu i pisanu akrobatiku sve vreme usavršavali pismeni, polupismeni i naročito, nepismeni spisatelji i ostali korifeji ovdašnje profesionalno-patriotske provenijencije. Središtem te svekolike jalovine dominirala je nekakva fraza po kojoj je on, Stjepan Mesić, "srušio Jugoslaviju", jer je, vrativši se iz Beograda u Zagreb, u Saboru slavodobitno uskliknuo: "Izvršio sam zadatak, Jugoslavije više nema!"

Izvršenju tog "zadatka" vrtićemo se nešto docnije. Da vidimo šta mu se još pripisuje iz domena optužbi i političkih (dis)kvalifikacija (pogrde, uvrede i druge ružnoće spadaju u kulturu beščašća, pa ih u ovom tekstu zaobilazimo). Dakle, u srpskoj se prestonici tvrdi da Stjepan Mesić "opasno udara u ratne bubnjeve", a da "drugima drži lekcije o miru i bezbednosti"; da "preti vojskom i ratom kao i ratne vodje devedesetih"; da je, u odnosu na srpski nacionalni korpus, učinio "provokativnu posetu Prištini"; da je "pomilovao ratnog zločinca Sinišu Rimca"; da "završava svoju karijeru onako kako je i počeo" (jasna aluzija na Mesićevo "ratnu" retoriku i "ratnu" praksu). I tako redom.

Uoči njegovog dolaska u Beograd pre dve decenije, vojni istoričari pod komandom generala Veljka Kadijevića i jurišna pera ondašnjeg vojnog novinarstva, svi u službi srpskog velikodržavlja, a skriveni pod znamenjima jugoslovenstva, domaćoj su javnosti podastri veliku laž o tome da su stričevi S. Mesića ostavili kosti pod Staljingradom, naravno, kao jurišnici armije Fon Paulusa, feldmaršala velikog Vermahta. Iako je familija Stjepana Mesića bila partizanska (poznata činjenica), njemu se u "srpskim zemljama" imputira nekakvo ustaško bojovništvo, što je ostala konstanta do dana današnjega.

Sve do maja 1991. godine predsednici Predsedništva tadašnje savezne države smenjivali su se istog datuma (15. maja) svake godine prema ustaljenom

automatizmu. Ali, kada je došao red na hrvatskog predstavnika, to jest Stjepana Mesića, da zauzme čelnu poziciju u Predsedništvu (koje je, osim što je bilo kolektivni šef države, imalo i funkciju Vrhovne komande oružanih snaga) - srpska je propagandno-ratna mašinerija, sa Slobodanom Miloševićem i Borisavom Jovićem (ovaj potonji bio je do tada predsednik Predsedništva SFRJ) na čelu, podvrgla lakrdiji tu instituciju tako što je opstruirala inauguraciju Mesića i nametnula svoja "pravila igre" prema kojima je "izbor" "prvog među jednakima" ovaj put trebalo da potvrdi većina od osam članova kolektivnog šefa države! To je bio presedan, jer nikad do tada nikakva a kamoli takva "izborna procedura" nije praktikovana. Budući da je Slobodan Milošević u Predsedništvu imao četiri bespogovorno poslušna člana, Stipe Mesić nije nikako mogao da dobi većinu glasova, pa će on tek mesec i po kasnije postati predsednik Predsedništva, i to nakon oštrog upozorenja koji je tandemu Milošević - Jović upućen iz tadašnje Evropske zajednice.

Ali, onda su Mesiću dodatne prepreke postavljali generali i bezmalo ceo oficirski kor, posebno oni generali i oficiri koji su obrazovali samozvani Štab Vrhovne komande. Mesić još nije čestito ni seo u predeseničku fotelju, a po onim avetnim zgradurinama Generalštaba i ondašnjeg Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu neki su generali i oficiri u znak protesta kidali epolette i bacalih ih, urlajući da oni neće biti "časni oficiri" u armiji u kojoj je "vrhovni komandant - ustaša"! Stipe Mesić se upinjao da smiri glavne vojne aktere uzavrele atmosfere, u prvom redu na taj način što je naredio da jedinice JNA ostanu u kasarnama, a da se ešaloni koji su već bili raštrkani po borbenim linijama vrata u svoje baze. Nažalost, komandni kadar ga je ignorisao, slušali su svog ratovođu, a rezultat, sa znatnim stepenom verovatnoće, već tada se

mogao predvideti. Nemoćan da zaustavi ratno rasulo, S. Mesić se povukao iz disfunkcionalnog Predsedništva, a zajedno s njim i predstavnici Bosne i Hercegovine, Kosova, Makedonije i Slovenije. Slobodanu Miloševiću je ostalo ono čuveno polupredsedništvo sa čije je čelne pozicije dr Branko Kostić naivnim građanima nudio "korijenje" u ime očuvanja otadžbine "srpstva vaskolikog". Na nesreću, ni danas mnogi od onih koji su slepo sledili Kostićevu pamet nisu daleko odmakli od "korijenja", a ni zdravlje otadžbine nije u bogzna kakvom stanju.

Dakle, ukoliko nije deplasirano, pitanje glasi: čime i kako je Stjepan Mesić mogao da "sruši Jugoslaviju", što mu se u Srbiji već 20 godina podmeće? Duhovit, kakakvog ga već bog dao, može lako biti da je u Saboru i izjavio ono što mu se pripisuje. Ali, to se moglo odnositi samo na to da je Mesić u velikoj meri osujetio ostvarenje unitarnog koncepta Jugoslavije čiji su idejni tvorci sačinjavali jezgro nacionalističke elite u Beogradu, a Milošević odabran da bude puki izvođač radova. Pa, kad je već taj koncept propao, odlučili su da Jugoslaviju razore oružjem i da na njenim razvalinama realizuju velikodržavni srpski projekat. Srpske vodeće patriote toliku drskost Mesiću nikada nisu oprostile. Ali, njegova izjava u Saboru od pre dve decenije, naravno u njihovoj interpretaciji, poslužila im je da odgovornost za razaranje Jugoslavije (osim ostalih hrvatskih i slovenačkih "secesionista") neprekidno prebacuju na Mesića, pa koliko god u tome uspele - dobro dodje, jer se za toliko rasterećuju oni i Milošević.

Svem u prkos, sva ta halabuka ne bi možda bila vredna pomena da se u nju nije uključio i sam političko-vojni vrh Srbije. Jer, sa stanovišta loših odnosa na trasi Beograd - Zagreb, koji su i dalje na silaznoj putanji, i sa stanovišta opšte bezbednosti u regionu, umešanost vrha države u ovu ružnu predstavu je ozbiljna stvar. Ministar inostranih poslova Vuk Jeremić s indignacijom je "oduvao" Mesića kao političku i moralnu ništariju, za razliku od njega samog, jel'te, koji je diplomatska i moralna gromada. No, Vuk Jeremić svojom

(dis)kvalifikacijom Mesića malo koga je mogao da iznenadi, ali Dragan Šutanovac makar u izvesnoj meri jeste. Pa će ministar odbrane konstatovati i ovo: "...U poslednjim danima mandata Mesić skida masku i pokazuje svoje pravo lice...Ukoliko postoje problemi u odnosima Srbije i Hrvatske, on je zasigurno bio generator negativne energije". Bilo bi jako zanimljivo, saznati čime bi ministar mogao da podpre tako kardinalnu tvrdnju!

Pa ipak, vrhunac licemerja u ovoj traljavoj i prljivoj epizodi utakmice između Srbije i Hrvatske za politički i bezbednosni primat u regionu dostignut je u Savetu bezbednosti UN kada je predsednik Boris Tadić denuncirao hrvatskog predsednika pred članovima ovog tela, tvrdeći, između ostalog da je izjava S. Mesića "opasna", "ratnohuškačka" i da predstavlja "mahanje sabljom". Bezmalobesmišleno je opovrgavati predsednika Tadića i njemu slične. Jer, sve kad bi Stjepan Mesić zaista i hteo da oružjem preseče posavski koridor, on ni u bunilu ne bi bio u stanju da to izvede. Ne zato što je njemu istekao mandat "vrhovnog zapovjednika oružanih snaga Hrvatske", nego zato što o upotrebi hrvatskog oružja ne odlučuje (samo) predsednik; i zato što je hrvatskim građanima bilo rata preko glave; i zato što Hrvatska za takvu ratnu ludost nema kapaciteta; i zato što je Hrvatska članica NATO i za svaki bi pokušaj posezanja "mača" na susede dobila po prstima. I tako redom. Znaju to dobro i predsednik Tadić, njegovi ministri, savetnici i sufleri. Pa, zašto su onda dizali onoliku prašinu ni oko čega?

Delimično, već je ponuđen jedan od mogućih odgovora na to pitanje. Za ostalim odgovorima može se tragati u raznim pravcima. Polazna tačka u toj topografiji, po našem dubokom uverenju, nalazi se u činjenici da Srbija još nije povukla oštar rez sa politikom iz devedesetih, već da se ta ista politika (istina, u docnijim fazama kad više kad manje modulirana) proteže od Slobodana Miloševića, preko Vojislava Koštunice, sve do Borisa Tadića. Upravo o tome zorno svedoči i ovdašnji odnos prema drugom po redu predsedniku Republike Hrvatske. Po svemu sudeći, u ovom času, kada u Srbiji sazreva kakva-takva kolektivna svest o nužnosti hvatanja priključka za Evropu, profesionalnom patriotskom bloku je potrebna znatna doza mržnje prema Hrvatima, za unutrašnju (zlo)upotrebu, naravno, a Stipe Mesić im se baš zgodno podmentnuo kao odličan povod. U tom lancu Milorad Dodik i Republika Srpska su važna karika. Kome to još nije poznato da go'sn Mile već godinama

opstruira skoro sve pokušaje da se Bosna i Hercegovina konačno uljudi, jer dejtonsku tvorevinu taj džentlemen ne priznaje za svoju državu.

I vrapcima na grani je jasno da Dodik ne povalči ni bezazlenije poteze bez miga iz Beograda. Njegovo dugotrajno i uporno mahanje referendumom u Republici Srpskoj bio je probni balon otcepljenja tog entiteta od BiH, ali verovatno i Tadićev kec u rukavu u besciljnim nadmudrivanjima sa SAD i EU o vraćanju Kosova pod srpski suverenitet na čemu Srbija uporno, mada uzaludno troši i novac i energiju. Ali, kada je providna ideja tog manevra lako dešifrovana u Briselu i Vašingtonu, Milorad Dodik se, dakako opet na signal iz prestonice, brzo povukao na polazne pločaje izjavom, da se najavljeni referendum neće odnositi na otcepljenje Srpske iz njemu morskog zagrljaja s Bosnom. Ali, bez pitanja o osamostaljenju - referendum je apsolutno apsurdan. Izvesno je da je Boris Tadić baražnom paljbom po Mesiću pokušao da amortizuje pad Dodika i projekta o otcepljenju. Međutim, Tadićev streljački stroj raspolaže samo ćorcima.

Naravno, nije Mesić državnik bez mana, i imalo bi mu se šta prigovoriti zbog nekih loših poteza koje je povlačio u dva predsednička mandata. Potpisnik ovog teksta u prvom redu misli na pomilovanje Siniše Rimca koji je osuđen na robiju zbog gnusnih ratnih zločina nad nevinim srpskim žrtvama, jer teško se mogu naći opravdani razlozi pomilovnju za zločince takvog kalibra. Ne ide mu u prilog ni to što su njegove izjave često bile bez rukavica, a poruke s duhovitim žaokama, jer uštogljeni jezik diplomatije i politike to ne podnosi. Ali, ako se Mesićevo stolovanje na Pantovšćaku podvrgne ozbiljnoj i poštenoj analizi, videće se da pozitivna strana uveliko nadmašuje njegove promašaje. Uložio je dosta energije i uz priličan rizik nije dopustio da se antifašizam u Hrvatskoj povuče pred povampirenim idejama endehazije; poklonio se Jasenovcu; izvinio se žrtvama koje su počinili pripadnici hrvatskog etnosa; Herceg-Bosnu je stalno podsećao da je njen glavni grad Sarajevo. I sve je to ugrađeno u bezbednost u regionu. Dovoljno nabranjanja da ne bismo zabasali u neukus.

Kikinda: godina nezaposlenog tigra

PIŠE: GORDANA PRENUVIĆ FIJAT

Sezona praznika je definitivno prošla, evo smo ispratili (kako ko) i Sv. Trifuna/ Sv. Valentina 14. februara, i Dan državnosti 15. februara, i sad se valja suočiti sa ostacima jedne vrlo opake zime koja i dalje ujeta, a takodje i sa ogromnim računima za grejanje. Tokom zimskih meseci bilo je ponekad upravo zastrašujuće hladno, padavina mnogo, u jednom trenutku ledena kiša, obilna kao usred leta, rasturila je mnoge krovove u Kikindi i izazvala poledicu sa posledicama u vidu raznih povreda, a svi su se čudom čudili koliki računi za grejanje i struju su im prispeli u poštanske sandučice. Slavile su se slave i praznici, jelo se i pilo kao što je red, posle su dugovi došli na naplatu kao i svaki račun koji je pravljen bez krčmara. Preterivalo se sa hranom i pićem kako je već običaj, ali sad će i veliki uskršnji post, koji ove godine pada u isti dan za pravoslavce i katolike, pa će opet da se preteruje, ovog puta u pričama o korisnosti posta. Interesantan se običaj zapaža u Kikindi, ljudi u vreme posta jedu kao i obično, što znači - mnogo svinjetine, ali svi izjavljuju, pitao ih neko ili ne, da poste. Osoba, na primer, u društvu jede sendvič sa slaninom ili kobasicom, a ljudima oko sebe govori „znate, ja postim“. Nešto nije u redu: ili naprečac preobraćeni veliki vernici ne znaju šta je post, ili ne znaju šta rade. Svaka sličnost sa „velikom politikom“ koju sprovode državni vrhovi verovatno je slučajna.

Grad kao da žmirka od hladnoće; još se stanovništvo nije naviklo na beli šengen i radosti putovanja po svetu. Malobrojni su Kikinđani koji su prešli granicu od 19. decembra 2009. godine, kad je nevidljivi ali čvrsti zid konačno pao. Malo je komentara nove situacije, u kojoj će bar poneki biti u prilici da odu u drugu državu na rad ili u posetu. Na dnevnom redu svakog razgovora posle „kako ste“ nalaze se siromaštvo, skupoća, nezaposlenost, a u društvu takvih tema novosti i reforme izazivaju više podozrenja i kritike nego izraza stvarnog olakšanja ili zadovoljstva. Kikinđani za sada velikom brzinom prave nove pasoše, a u ponudi turističkih organizacija stidljivo se pojavljuju „povoljna“ putovanja. Koliko su zaista povoljna

za ljude u gradu i selima jedne prilično osiromašene opštine, pokazaće već prvi topliji dani.

Reforma pravosuđa razumljivo nije mogla zaobići ni Kikindu, pa je i u malenom sudu ovdašnjem petoro sudija ostalo bez sudijske funkcije. Među njima, kakva slučajnost, osoba koja je sudila i u mom predmetu, kad sam, onomad, proletos, ostala bez posla, a i bez otpremnine, pa sam, kao ozbiljna građanka koja neguje poverenje u institucije, presavila tabak, priložila potrebnu dokumentaciju i pripremila se da čekam prvo ročište. U međuvremenu je firma potpuno propala, gazde se ne javljaju, ne javlja se ni sud, ma ni jednom plavom kovertom, a kamoli pozivom

na ročište i evo, sad i sudija više nije sudija, nego je moj predmet prosleđen, ako je prosleđen, drugom sudiji, pa će sad on ili ona da pogleda i zakaže, ako zakaže, termin za susret dužnika i poverilaca... Nešto sam skeptična, imam loših iskustava sa pravosudnim instancama, a i dalje nemam ni amneziju, tako da uopšte nisam bezbrižna, naročito otkako sam saznala i taj podatak, da je „najstariji“ predmet u našem sudu jedna parnična tužba koja uskoro puni 26 godina. Dva srodnika, stariji ljudi, nasledili su skromnu prizemnu kuću u kikinjskoj Ulici Đure Jakšića, nedaleko od gradske bolnice, posle smrti zajedničke dalje rođake. Jedan od naslednika nije bio zadovoljan kako se završila ostavinska rasprava i podneo je tužbu. Ređala su se ročišta, menjali se advokati, a u međuvremenu umrli su tužilac i tuženi i njihovi naslednici, tako da sad unučad i prauučad vode spor koji je s godinama i sudskim troškovima dostigao i prestigao vrednost pomenute kuće. U osnovi, sasvim jednostavan predmet vukao se po sudu 26 godina, debljao se sa svakim priloženim papirom tako da sad više liči na „Rat i mir“ nego na sudski predmet, nasledivale su ga mlade sudije od penzionisanih kolega i koleginica, ostavljale su ga u amanet mlađima generacije starijih sudija odlazeći u penziju. Možda će se neko od novih sudija prihvatiti upravo ovog vrućeg krompira, ali, ne mora da znači. Za sada ne postoji efikasan mehanizam koji bi naterao institucije da predmete *nas malih ljudi*

rešavaju u razumnim rokovima, to jest, pre nego što izumremo. Koliko se samo potraživanja ovako vuklo i povlačilo pred sudom ili nekom drugom institucijom, dok su ljudi kojima je od okončanja postupka zavisilo zdravlje, posao, život, imovina i miran san, čekali. Mnogi nisu dočekali, bukvalno, bez patetike: umrli su dok su dočekali svoje pravo, ili papir na kome piše da nemaju pravo. U doba Miloševića, barem smo se nadali da ćemo dočekati društvo u kome su institucije hitre i efikasne kad su u pitanju potrebe *nas običnih građana*. Od tada se dogodilo mnogo toga, bilo je i dobrih stvari, naročito na privatnom planu, ali cilj kome smo težili, o kome smo raspravljali s oduševljenjem kakvo su, verujem, negovali učenici grčkih filozofa, ostao je na pristojnoj udaljenosti, bar ako se gleda iz aspekta ondašnjeg oduševljenja i sadašnjih podataka.

U Kikindi radi respektabilan broj kineskih radnji, iako još nikakvom statistikom nije utvrđen broj sugrađana Kineza. Za sada, samo jedan mladi Kinez pohađa osnovnu školu u Kikindi; njegovi sunarodnici na školovanje idu u domovinu. Do sada, bilo je tri pokušaja da se *ovde* otvori restoran s kineskom hranom. Sva tri su propala u rekordnom roku, iako je hrana bila dobra, ambijent prijatan, a cene ništa veće nego u ostalim lokalima. Jednostavno, ovdašnje stanovništvo izuzetno teško prihvata nove obrasce u ishrani - kao i u svemu ostalom. Kad mladi Kikinđani odu na studije u Beograd ili Novi Sad, jasno je da tamo, sa svojim vršnjacima, otkrivaju i čari kineske hrane, ali, u Kikindi - takve novosti ne prolaze. Sugrađani Kinezi dočekali su kinesku Novu godinu, i, prema njihovim rečima, a i prema podacima iz raspoloživih medija, ušli smo u godinu tigra. U Kikindi, ova godina bi mogla da se zove „godina nezaposlenog tigra“, jer se za samo tri nedelje broj *novonezaposlenih* na evidenciji Zavoda za tržište rada povećao za oko 150 imena - to su oni koji su samo u januaru ostali bez posla, a prijavili su se Zavodu u roku od 15 dana kako bi ostvarili svoja prava za slučaj nezaposlenosti. Slučaj je poprimio razmere elementarne nepogode i skoro da nema kuće koju nije zacrnio.

„Svaki drugi penzioner mi kaže ‘daj da podignem ono malo što imam, ne rade mi deca’, svedoči službenica na šalteru banke u Mikronaselju, kikindskom naselju „velikih spavaonica“ sagrađenih u finansijski stabilnijim vremenima, u kome živi velika koncentracija kikindske penzionerske populacije. Sve više porodica opstaje od babine ili dedine penzije, koja,

koliko god mala bila, ipak predstavlja redovan prihod. Katica Šugić (73) spada u ovu priču: njena penzija je 11.000 dinara, a njena kćer i dvoje odraslih unučadi ne rade. Čerka je pre deset godina dobila otkaz iz prestižne firme, od čega se do danas nije oporavila. Unuk je završio za molera - bar za njih ima posla, reklo bi se - ali je tek po završetku trogodišnjeg školovanja u srednjoj školi za radnička zanimanja ustanovio da je *alergičan* na većinu poznatih boja koje se u njegovom poslu koriste! Unuka studira na Višoj školi stukovnih studija za obrazovanje vaspitača, u opštini gde je već decenijama natalitet manji od broja umrlih i nema novih radnih mesta za vaspitačice i otvaranja novih vrtića, osim ako bi država donela neki propis prema kome vaspitačica u vrtiću brine o *samo jednom* detetu. Zašto devojke studiraju struku u kojoj su šanse za zaposlenje ravne čudu? Zašto momci završavaju škole za zanimanje koje ne mogu da rade? Zar to nije arčenje vremena i roditeljskih prihoda, ulaganje bez perspektive, u vremenu kad na ulaganja mora itekako da se pazi? Momci još mogu da fizikaliju, ili da se negde smeste kao obezbeđenje, a devojka ostaje udaja kao poslednja šansa za rešenje ekonomskih problema - ali dok se to ne dogodi, baka otvara neku vrstu ordinacije za naivne, predstavljajući se kao vidovita proročica. Gleda u kafu i karte, skida negativnu energiju, rešava ljubavne jade, pomaže bračnim parovima bez dece da dođu do potomstva, razrešava najteže sudske sporove, veša i skida. Reč je, inače, o ženi sa nezavršenom osnovnom školom i osrednjeg zdravlja, koja je radni vek provela na fizičkim poslovima, definitivno bez ikakvih parapsiholoških ili *drugih* sposobnosti, ali tako samouverena, da *žrtava* ne manjka. Dolaze žene, od srednjoškolski do sedih starica, poveravaju se, a takodje i ostavljaju novac, hranu, preparate za kućnu higijenu, već šta „terapeutkinja“ zatraži, sve u nadi da će bolesni ozdraviti, da će očekivani prihodi stići, da će se čudo desiti, da će se u njihovom životu nešto promeniti, jer baka ume tako lepo da priča i tako dobro da obražloži sve što je „klijentkinje“ pitaju. Dolaze čak i muškarci, i oni bi da „skinu čini“, da im krene u poslu, da se najzad ožene ili zaposle. Sve je ovo prevara, reći će svesna osoba koja ne veruje u magiju; ali, prevara dobrodošla da penzionerka s malom penzijom plati račune i ima šta da jede *celog meseca* - što od penzije, jasna stvar, ne bi mogla - a takodje i da kupi unuci zlato, a unuku kožnu jaknu vrednu 10.000 dinara. E,

sad, zašto osoba s penzijom od 11.000 dinara kupuje zlato i kožne jakne? Zašto novac pošteno zarađen varanjem naivnih i nesrećnih ne iskoristi na neki drugi način, recimo, da ga uloži u popravku kuće kojoj popravka stvarno treba? Zato što je to u ovdašnjem mentalitetu - moramo da se pokažemo pred komšijama i rodbinom (naročito pred komšijama) ko smo i šta smo. Zato se prave osamnaesti rođendani sa sto zvanica i slavljenica bukvalno biva prekrivena zlatom, iako joj ni mama ni tata ne rade, nego posle otplaćuju dugove od slavlja godinama. Priznati da je porodica siromašna, da mora da prištedi umesto da priređuje slave i raskošne svadbe, a da odrasla deca moraju da nešto rade kako bi umanjila bedu porodice umesto što izigravaju potomke Blejka Karingtona - ovde je sramota. Uostalom, ni država ne priznaje dobar deo svog siromaštva, osim kad koristi taj podatak u svoju korist, pa zašto bi bedu priznala mala porodica u malom gradu, koja taj podatak nika-ko ne može da okrene u svoju korist? S druge strane, zašto ljudi pristaju na vudu-igre, zašto donose novac, jaja, meso iz zamrzivača, kolače i sve što „osoba s posebnim moćima“ zahteva za „svoj rad“, umesto da je, recimo, prijave zbog prevare? Zato što mi nikada ne prijavljujemo one koji nas prevare; uvek im omogućimo da nas *ponovo prevare*. Osim toga, energična ženica zaista ne naplaćuje mnogo, a sve pakuje u oblandu od ljubaznih reči i prijatnih perspektiva - ukratko, ne dere ovce, samo ih šiša i još im lepo priča. A ovce su ovde itekako navikle da ih svi deru, a ne šišaju, odrane su toliko puta, da im lepa reč dodje kao melem na ranu, u stanju su da se odmah zaljube u svakog ko im se ljubazno obrati, bio to lekar ili vračara, političar ili advokat, ne pitaju nego odmah plaćaju koliko traži, samo za malo nade, za malo osećanja da su nekome važni. Istu igru, samo u veće uloge i sa gorim namerama, igraju političke opcije koje su uvek udarale, i danas udaraju, upravo na siromašno i nezadovoljno, a emotivno labilno stanovništvo, koje ni dan - danas ne veruje da se zločin u Srebrenici dogodio i koje posle svih ratova i ostalih eksperimenata jednostavno ne zna čemu da se nada i kako da postupi u bilo kojoj situaciji. Ljudi oba pola i svih uzrasta idu ulicom pričajući sami sa sobom, vrlo odlučno, uz mimiku koja pokazuje da su nevidljivom sagovorniku upravo saopštili nešto značajno. Ta ogromna količina sluđenosti u Kikindi se vidi na licima prolaznika i prolaznica, naročito starijih, a ponekad i izbije u krajnje neočekivanim oblicima, u vidu

nekog udruženja za zaštitu ćirilice, na primer, ili u sasvim konkretnom političkom ili parapoličkom nasilju. SNS se oglašava kao stranka kojoj veruje 66 posto biračkog tela, kupi milion potpisa za vanredne izbore, proziva lokalnu (DS, SPS, LSV, SVM) vlast zbog uvodjenja samodoprinos, preti tužbama Ustavnom sudu. Onda Branko Ljuboja, načelnik opštinske uprave SO Kikinda, izađe pred odbornike, pa saopšti da Ustavni sud svakog meseca dobija bar jednu prijavu nezakonitog postupka uvodjenja samodoprinos, i odbornici onda ponovo izglasaju odluku o uvodjenju samodoprinos, a ako ne bude zakonita - ništa strašno, sve će biti vraćeno u prethodno stanje. I pare će biti vraćene, razume se. Tako sredstva samodoprinos naplaćena za januar - budu vraćena Kikindanima, jer će samodoprinos da važi tek od 1. februara, a svi se jako, jako začude, jer, da opština vrati pare - to, brate, nije nikad bilo.

I inače biva zanimljivih doživljaja u SO Kikinda. Prilikom nedavnog zasedanja, Svetislav Vukmirica (DSS) prozove Stevana Grbića (SPS) zbog plate koju prima na mestu zamenika direktora komunalnog preduzeća, uz pitanje: kako to da Grbić, građevinski tehničar, prima 130.000 dinara, dok Vukmirica, diplomirani pravnik, ima platu 40.000 dinara.

„Ne pitaj se što je moja plata velika, nego zašto je tvoja plata mala“, odgovorio je Grbić, ilustrujući ovom ekspresivnom primedbom specifičan položaj kikindskog komunalnog preduzeća. Ono je na budžetu, što znači da polaže račune SO Kikindi, koja je osnivač; ali, isto tako, ima i svoje prihode koji nisu iz budžeta, nego se nesmetano dele kroz odlične plate. Znači (ako sam dobro shvatila): kad dobijamo pare od opštine, onda smo na budžetu, i kad ta opština imenuje direktora, koji je tradicionalno iz SPS još od početka višestranačja, osim u ultrakratkom periodu DOS vlasti, i onda smo na budžetu - a kad delimo pare koje smo stekli na neki drugi način, onda nismo budžetska firma nego smo samostalni da sebi podelimo plate kakve želimo. Mnogo komentarisani incident s replikama oko plata se konačno završio tako što je predsednik opštine Kikinda Ilija Vojinović naložio komunalnom preduzeću da smanji plate direktoru i zameniku direktora (što je, uz mnogo tuge u SPS krugovima, i izvršeno). Grbić je na ovo samo izjavio da uskoro ide u penziju (te ga, posle celog radnog veka sa odličnom platom, previše i ne interesuje kolika će biti plata njegovog naslednika na istoj funkciji). Inače, kikindska voda - za koju, je li,

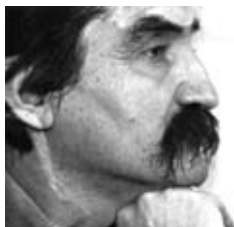
odgovara to komunalno preduzeće - može da prođe u sastavu kafe ili supe, kako se izrazio jedan duhoviti ekolog; u ostalim slučajevima, bolje je popiti flaširanu vodu, za svaki slučaj, jer kod nenaviklih osoba voda iz kikindskog vodovoda izaziva sasvim konkretne smetnje u organima za varenje i na koži. Ovaj podatak je, inače, neka vrsta službene tajne: ko se drzne da negde izjavi kako *naša* voda ne valja, biva izložen postupku koji obično čeka izdajnike domovine. Sve je već viđeno, ali, ne znači i da je sve obrukano. Lokalna vlast pokušava da se izbori za donacije od NIS Naftagas, koji na teritoriji opštine Kikinda, naročito u ataru sela Mokrina, ima većinu od ukupnog broja naftnih bušotina. Ako pare stignu, mnogi projekti moći će da budu urađeni; mnogi realizatori dobiće svoje honorare; mnoga udruženja građana i udruženja osoba s invaliditetom moći će da nastave svoje postojanje umesto da se ugase; i svi će biti zadovoljni, a ako i ne budu svi, barem će biti dovoljno zadovoljnih, da ne prozivaju vlast suviše javno i suviše ljutito. Novac bi rešio ako ne sve, a ono mnogo toga - samo, novca nema. Ponovo se pominje pitanje lokalnih „pruga tuge“, koje treba da spoje Kikindu sa Segedonom i Temišvarom; kikindski „Autoprevoz“ uvodi novu liniju Kikinda - Temišvar; opštinski tim mladih i manje mladih stručnjaka javlja se na sve moguće domaće i inostrane konkurse i projekte koji bi mogli da obezbede toliko potrebna finansijska sredstva. Još kad bi, ah, želje, uletela neka ozbiljna investicija, sa otvaranjem radnih mesta za barem nekoliko hiljada ljudi... na primer, kad bi se sad odjednom gradilo nekoliko solitera ili toliko obećavana fabrika vode, o kojoj se priča još od Miloševićevog vremena, kad bi malogranični prelaz kod sela Nakova bio otvoren za više prelazaka nego što je to sada slučaj, kad bi ... ukratko, velika većina stanovništva čeka da se čudo desi, upravo kao one „klijentkinje“ lokalne „terapeutkinje“ iz mog sokaka. Da bi i sami mogli nešto da urade, ljudi ne žele ni da čuju. „Učlaniću se u koju god treba stranku, samo da dobijem posao“, obično kažu. Avaj, iako partijsko zapošljavanje u Kikindi uredno funkcioniše, ni političke stranke, osim DS, ne mogu da zaposle sve svoje nezaposleno članstvo - ne radi se tu o jednom ili dvoje članova, nego su na stotine stranački opredeljenih Kikindžana nezaposleni čak i kad *im* je stranka na vlasti. SRS je svojevremeno imao upravo taj problem, jer, iako su radikali zapošljavani masovno, još uvek je, u brojnoj populističkoj stranci (pre raspada na SRS i SNS hvalila se sa 3500

članova) preovladavalo članstvo koje čeka posao i nada mu se, ali ga ne dobija. Ista kletva stiže i stranke koje su sada u sastavu lokalnog parlamenta, s manje ili više uticaja (jer jedino DS i SPS mogu da se podiče stvarnim uticajem). Pošto ne uspevaju da zaposle sve koji su bar jednom ili dva puta popili kafu u stranačkim prostorijama, stranke mogu da računaju, sasvim sigurno, da će im mnogi članovi biti veoma nezadovoljni. Što znači da u svakom trenutku mogu da se okrenu nekoj drugoj stranci ili da svojoj stranci naprave lošu reklamu. Goran Krstić, defektolog, bio je za radikalskog zemana direktor Doma omladine. Normalno, bio je član SRS. Sad je prešao u DS kako bi postao direktor Studentskog doma, koji se upravo gradi i evo se, već godinama gradi u Kikindi, a direktor i zaposleni godinama primaju platu iako u dom još nije ušao ni jedan student. Krstić je, navodno, bio i član SPS i biće ponovo, ako bude potrebno. Ili SNS, ili šta već. Ne navodno, nego pouzdano sigurno, jedan gospodin na prestižnoj funkciji u Kikindi bio je član: KPJ, JUL, SPS, DHS i SRS (to se u Kikindi zove *politička zrellost*). Uvek je prelazio iz partije u partiju, iz stranke u stranku, kao što je prelazio uvek na bolje radno mesto, kad god je to bilo potrebno. I, vrlo zanimljivo, svaka partija, svaka stranka koja mu je omogućila napredovanje - *propala je*. KPJ pred naletom vremena i promena, ostale - na izborima, zato je drug gospodin označen kao „baksuz“ i u neke stranke mu je unapred zabranjen pristup („ako dodje da se učlani, recite mu da imamo dovoljno članstva“ - govore predsednici gradskih odbora tehničkim sekretarkama). Ali, nema brige, neće on doći da se učlani, osim u DS, koja je sada na vlasti, a ako jednog dana ne bude, ništa strašno, ima još stranaka za one koji su uvek spremni da se učlane i od toga imaju neposrednu korist. Najčudesnija preletanja po pravilu izazovu mnogo komentara, onda se sve utiša, kao toliko puta do sada.

Dok političke igre traju s manje ili više intenziteta, koji ponekad podgreje neka neumerena izjava ili gest, u senci nemaštine koja guta porodice s kućama zajedno, dobre inicijative nekim čudom ili sopstvenom izdržljivošću opstaju i dalje. Siri Tereze Soli (24) iz Norveške, volonterka Centra za podršku ženama, na jednogodišnjem boravku u Kikindi, izjavljuje da bi želela da ovde i ostane - što je, priznajem, kompliment za mali grad koji je predugo stajao na ivici zbivanja, osim kad je reč o krivičnim delima. Siri

drži časove norveškog jezika; osniva Bookcrossing zonu knjiga registrovanih na internetu u Kulturnom centru, angažuje se u kikindskoj Kancelariji za mlade i na svaki način nastoji da svoje vršnjake iz Norveške upozna sa kikindskim inicijativama. U Kulturnom centru - potpuno volonterski - nastupaju kreativno nastrojeni ljudi, pisci, slikari, grafički dizajneri, muzičari, profesionalci i amateri, u okviru programa „Anatomija ljudske kreativnosti“, nastojeći da sugrađanima, kroz otvoren razgovor, približe svoje stvaralaštvo. U „Anatomiji“ su gostovali: Imre Sabo, svet-ski poznati fotograf kikindskog, upravo mokrinskog porekla; mr Miroslava Kojić, slikarka i vajarka; Nenad Miladinski Kele, prvi Kikindanin sa diplomom za filmsku montažu, osvajač prestižnih nagrada za dokumentarne filmove; Dragana Dukić, novinarka i aktivistkinja Centra za podršku ženama, koja je prvom knjigom osvojila književnu nagradu „Đura Đukanov“, i tako dalje. Nemačko udruženje organizuje javne časove upoznavanja sa delom velikih nemačkih pesnika. Kancelarija za mlade uvela je kurs mađarskog jezika. Organizuju se antifašističke tribine - pravo osveženje za um posle godina radikalne vladavine i kleronacističkih tribina koje su tada bile u *najvećoj modi*. Sindikat Nezavisnost razvija svest o mobingu i taktikama borbe protiv njega. Da li sve njih možda neko *tera* da rade to što rade? Upravo niko - sami hoće da rade - smatrajući da je to što rade dobro, potrebno, a nekome može da bude i korisno. Ne dobijaju brda para za svoj rad i svoje projekte - ima ko dobija, ali ne postiže ni izdaleka tako dobre rezultate. Izgleda da zec leži u ovom grmu: ko hoće da radi, naći će i način, umesto da čeka čudo. Jedno smo imali 2000. godine; od tada, trebalo bi da je jasno da se i čuda dešavaju samo kad se veliki rad udruži sa mnogo dobre energije. Ustvari, da se ne lažemo: radili smo mnogo, rizikovali mnogo, i kad je došao pravi trenutak, *bilo nas je mnogo*, a onda je, i rezultata bilo, jedino je to jasno. Za one koji su odustali, možda je i kasno; ali, nije kasno za one koji još uvek imaju šta da kažu i urade.

U tom svetlu, i za Kikindu ima nade. Samo je vreme za akciju malo isteklo, kao u kvizu. Ko ne zna odgovor, može slobodno da prepusti mesto onima koji znaju. Nema ljutnje. Onima koji ne znaju, suviše dugo smo prepuštali mesta, i evo, gde nas je to dovelo. Nazad se ide istim putem, samo u suprotnom smeru.

PIŠE: NENAD DAKOVIĆ

Osećanje ogromne umirujuće samoće

Najzad sam završio čitanje „Operе na vodi“ Džona Barta. To čitanje bilo je dugotrajno i usporeno, čak i za mene koji čitam sporo. Bilo je to jedno od najsporijih čitanja u mom čitalačkom iskustvu. Zašto? Ako razlozi postoje, a smisao Bartovog napora je u tome da dokaže da razlozi ne postoje, onda je ovo usporavanje dvostruko opravdano. Najpre je to bila moja namera da knjigu posle čitanja vratim neoštećenu, odnosno, da savladam svoju ružnu naviku da beleške ipisujem na stranicama same knjige dok čitam, kako ne bih morao da je kupim, jer sam knjigu mogao ovoga puta da pozajmim i da je vratim. To je, naravno, usporavalo moje čitanje, pošto sam beleške pisao u posebnoj svesci. Ipak, nisam uspeo u ovoj nameri, jer su na jednoj stranici ostali tragovi kafe, koji su pali sa mojih brkova. Kao da je Bart bio u pravu a ne ja.

Drugi razlog bio je mnogo ozbiljniji. Imam bolesne, sklerotične krvne sudove, a za vreme ovog dugotrajnog čitanja posetio sam neurologa i evo njegovog izveštaja: „kontrola: nalaz doplera, krvnih sudova vrata, u predelu bifurkacije ssa desno, fibrokalcifikacija plak do 28% a.b. - desno minimalni protok - subjektivno - dobro se oseća, bez tegoba, povremeno nesаница“. A evo i izveštaja specijaliste neurologije dr Radice Mitrović, br 49352 iz Kabineta za ultrazvučnu dijagnostiku od 24. 12. 2009 godine.

CDS magistralnih krvnih sudova vrata: U pregledanim EK segmentima karotidnih arterija prisutne umereno izražene involutivne promene. IMK do 0,11 cm proksimalno se ne registruje hemodiski značajna stenoza. U predelu bifurkacije CCA desno fibrokalcifikovani plak do 28%. AAVV obostrano umereno izraženih involutivnih promena, leva kompenzatorno boljeg protoka, desno se registruje minimalni pro-

tok fiziološkog smera. Savetuje se kontrola fizijatra i neurologa.“

Danas uviđam da sam se uplašio ovih involutivnih promena i ovog minimalnog protoka fiziološkog smera na desnoj strani vrata. To je subjektivno uticalo na usporavanje mog čitanja. Ipak, ove promene su umerene i ne postoji hemodiski značajna stenoza, o kojoj sam pisao neposredno pre operacije na srcu. Ta lepa reč „stenoza“! Tako sam pisao. I danas čujem otkucanje svog srca prilikom snimanja u Kabinetu za ultrazvučnu dijagnostiku.

I Džon Bart piše o svom srcu u romanu, ako je to roman, a sve je roman, baš kao i filozofija. Granice između filozofije i postfilozofije zato ne postoje. Zna te, veoma sam se uplašio ovog minimalnog protoka fiziološkog smera na desnoj strani mog vrata, a sada vidim da su promene ipak umerene i da stenoza krvnih sudova vrata nije od nekog značaja. Videćemo.

Barta je potresao mnogo veći strah, pošto mu je dijastifikovano bolesno srce. I zato posle samoubistva oca, Bart počinje svoju „Istragu“ o „razlozima“ ili „razlogu“ za život ili samoubistvo. Naravno, Bart je pisac i on ovde navlači masku advokata iz Merilenda koji se zove Tod Endruz, dok se otac ovog Toda zove Tomas Endruz, ako se dobro sećam, imajući u vidu minimalni protok na desnoj strani moga vrata.

Nije reč o Bartu nego o Todu i Tomasu, iako se zna ko je „gospodar priče“. Uostalom, „kraj“ postoji jedino u našim pričama. I to je razlika, o kojoj pišem u ovoj knjizi. Roman ne prelazi granice romana. „Fikcija koja samu sebe prekoračuje podpada pod zakonitosti fikcije“, zapisaće Habermas povodom Kalvinovog romana „Ako jedne zimske noći neki putnik“. Tamo gde prestaje roman počinje stvarnost. Kada čitalac zatvori knjigu, život se nastavlja, recimo, kao „kraj“ bez kraja. Kraj postoji jedino u našim knjigama. „Ja sam kraj i početak!“, napisao je Kafka. To je razlika između čitaoca i pisca. Jedino pisac poznaje „kraj“. „Moja vera u budućnost književnosti“, napisaće Kalvino u „Američkim predavanjima“, „sastoji se u znanju da postoje stvari koje samo književnost može da pruži svojim specifičnim sredstvima“. Ja delim ovo Kalvino uverenje. „Četrdest godina kako pišem fiction“, nastavlja on, „pošto sam isprobao razne puteve i izvršio razne eksperimente, došao je čas da potražim sveobuhvatnu definiciju za svoj rad; predlažem sledeću: moje delanje je uglavnom bilo neko oduzimanje težine, pokušavao sam da uklonim težinu čas ljudskim likovima, čas nebeskim telima, čas gradovima; pokušavao sam, pre svega, da uklonim težinu strukturi priče i jeziku“. Kako to izgleda u romanu „Opera na vodi“?

„Opera na vodi“ se naravno može čitati na različite načine. Recimo: „Opera na vodi“, prvi roman Džona Barta, jednog od najznačajnijih američkih postmodernističkih autora, u svom izoštrenom pogledu na univerzalnost ljudske drame, bavi se začudnim ljubavnim trouglovima, ali i destruktivnim efektima razuma nad emotivnošću. Pripovedač, advokat iz jednog gradića u Merilendu, ispisuje objektivno objašnjenje najvažnijeg dana u svom životu, pokušavajući da se racionalno izbori sa složenošću savremenog iskustva. Čitaoci postepeno shvataju da je racionalizam odveo ovog pravnog zastupnika daleko od stvarnosti, kao i od vlastitog bića. „Opera na vodi“ je i roman ideja, u kojem Bart istražuje krajnje granice relativizma budući da glavni junak praktično pokazuje da je i nihilizam relativan, te da je život samo izabrani način pojedinca da se suoči sa stvarnošću, u kojoj podjednako besmisleni mogu da budu rat, jedrenje, apsurdni sudski sporovi, prirodne pojave, muško-ženski odnosi, svakodnevni život, a naposljetku i sam čin samoubistva“. To je koliko-toliko suvisli komentar prepisan sa korica ove knjige. Autor je ostao nepoznat.

Međutim, reč je o filozofskom romanu u kome Bart istražuje filozofske osnove ili razloge postmodernog nihilizma. Ustvari, eksternalističkog nihilizma, koji je istinit zato što mu „razlozi“ nisu neophodni. Zato nihilizam ne prekoračuje sopstvenu granicu, jer ona ne postoji. Niti je to moguće. Bart to formuliše kao problem „nesavršene komunikacije“. Ili problem „Drugog“, kako bih ja to rekao, u ovom „osećanju beskraja, umirujuće samoće“.

Todov otac, Tomas Endruz se ubio, tako da je razlog ovog samoubistva osnovni predmet takozvane „Istrage“ Toda Endrusa. Ali Endruz ne uspeva da reši ovaj zadatak pošto je on beskonačan, kao i sam kognitivni jaz između između onoga što vidimo i onoga nevidljivog, između mišljenja i činjenica. Ovde se Bart, polazeći od ovog „epistemološkog jaza“ s pravom poziva na Dejvida Hjuma, o kome sam pisao još kao student. U eseju „Hjumov put“.

To pokazuje da se problem komunikacije ne može rešiti, pošto ne postoji „razlog“ ni za život ni za samoubistvo i zato smo bez ovih „razloga“ samo odvažni skakači u ništavilo. Ono što postoji je zato „delanje“. To jedan od predloga iz „Istrage“. Zato je Bartov kognitivni, komunitivni i aksiološki nihilizam, u stvari, paradoksalan, pošto apsolutni nihilizam u principu potire samoga sebe.

Zato je Bartova „Opera na vodi“, možda, metafora aktivnog perspektivizma, pošto ovu operu na vodi

možete gledati i sa obale, dok se brod lagano kreće, a prizori se smenjuju, kao i sam život. Mi smo zato delatnici i skakači preko ambisa. Ali, odakle dolaze „razlozi“ i šta uopšte znamo o njima? To je osnovno Bartovo pitanje. Za život, ili samoubistvo. Jer, ako „razloga“ nema, život je besmislen, kao i samoubistvo. To je epilog Bartove dugogodišnje „Istrage“. Epilog bez epiloga!

Zašto se Tod Endrz predomislio, jednog junskog dana, 20. ili 21. juna 1937? Ovo pitanje je osnova Bartove naracije u „Operi na vodi“. Zašto je promenio odluku da se ubije baš tog dana? Nisam siguran da Bart opisuje samo ovaj dan u životu Toda Endruza, jer je rekonstrukcija tog dana u samom romanu u osnovi beskonačna, pošto su naši „razlozi“, kao i komunikacija - nedokučivi. Gde se nalaze naši „razlozi“? Unutra ili spolja? Da li je Bart eksternalist ili internalist u pogledu našeg znanja? Nema konačnog izveštaja o tome. Da li je Bartova „Opera na vodi“ postmoderni komentar Džojsovog „Uliksa“? Da li je Tom - Hamlet koga „svest pravi strašljivcem“, ili je njegova istraga beskonačna, jer „razlozi“ ne postoje i sve je besmisleno, kako na jednom mestu zaključuje Bart.

Koje su posledice ove „filozofije“, kako je naziva sam Bart? Ako je naše „znanje“ opravdano verovanje, ipak je lakše verovati, nego znati, kako je to gotovo usput zapisao savremeni američki filozof Fred Drecke. Ovu komparaciju sam pronašao u upravo objavljenom ogledu našeg analitičara Živana Lazovića sa karakterističnim pitanjem u naslovu knjige: „Da je opravdanje u glavi?“

Ali Bart nije filozof nego pisac, a po mom mišljenju, u književnosti se ipak može naći nešto više nego u filozofiji, bilo kog usmerenja da je sama filozofija. Ipak, razmislimo: da li su naši „razlozi“ jedino u glavi, ili nisu? I gde se, uopšte, mogu naći naši „razlozi“, koji naravno nisu stolice, što je samo još jedna otežavajuća kolnost, pored drugih otežavajućih okolnosti?

Vi znate da sam ja, u jednoj fazi svog mišljenja, bio neko vreme na poziciji tzv. novog nihilizma, čije je popreklo bilo u samom jeziku i njegovim tvorevinama. Da li je Bart „novi nihilist“? Mislim da on ima u vidu potpuni nihilizam tela, bolesnog tela, a ne samo glave. U tom smislu njegovo „telo“ je doista delezovsko „telo bez organa“. Da li je „Opera“ pohvala „znanju“ ili „verovanju“? Ili, smo mi ovi skakači preko ambisa? Pitanje je da li se može delati, ili živeti bez znanja i vere? Ili, znanja, ili vere?

Mislim da je Tod Endruz vremenom postao nemoćna spodobna: eksternalistički skeptik! Ili čovek bez tela. Zar ga lekar nije pitao upravo to: „Gde je nestalo

telo?“ Zato bi bilo idealno, piše Bart, pošto je Tod promenio odluku, tog 20. ili 21. juna, „da se nova filozofska pozicija, poput novog čamca pusti da odleži dan-dva u pristaništu, da joj se spojevi zategnu pre nego što se stavi u bilo kakvu zahtevnu upotrebu“.

Ali, nije bilo vremena za njegov, kao što sam rekao, „telesni nihilizam“, koji ću pokušati da objasnim i pored onog ambisa, o kome sam govorio. Izgleda da Bartova poslednja premisa nije: „Nema krajnjeg razloga za život (niti za samoubistvo)“, nego ona koja je na njegovoj tablici, ili kanonu, ustvari, predposlednja: „Život je delovanje. Nema krajnjeg razloga za delovanje“.

Ova inverzija je, rekao bih, čak lukava inverzija temelj ili „razlog“ Bartove „nove filozofije“. Kao da se „razlozi vraćaju i kada ih dekarativno i pompezno odbacujemo i negiramo, kao što to radi Bart. Hoću da kažem da se ponašanje Toda Endruza, koje po svojim posledicama nije samo cinično nego i opasno, ne može objasniti bez premise koja glasi: „Nema krajnjeg razloga za delovanje.“

Jer, Tod je, prema Bartu, najpre hteo da ceo brod dignu u vazduh, zajedno sa pola Merilenda koji se našao u publici, bilo je tu i dece, i njegovi prijatelji Harisonovi, i usput i sam nastrada, ali je „omano“. Iz naših proračuna i „odluka“ slučaj se ne može isključiti.

Evo, na koji način Bart govori o tome u svojoj parentezi, pokazujući i na taj način da mu i nije stalo do bilo kakvih objašnjenja, ako mu se može verovati, a mislim da može, kao i bilo kom piscu ili filozofu, svejedno. Videćemo da li su umetnici iskreniji, ali o tome na samom kraju ove ogromne, očajne samoće. Da li je ona uz sve drugo i umirujuća, to ćemo videti na samom kraju, pošto je mir ono čemu svi težimo.

Sada mi pada na pamet, kao da mi je plak krenuo, da je možda osnovna Bartova namera da izbriše razliku između nas i životinja, ali ja ne znam čija je samoća veća a mir manji. Jer, Tod Endruz je ubio nemačkog vojnika u rovu i to posle ogromne empatije koju je pre toga osetio za njega. Zaista neobično. Njegov prvi snošaj bio je praćen urnebesnim smehom, što isto tako nije uobičajeno ponašanje. Dakle, Endruz je čudak koji nastoji da nas uveri da deluje normalno. Ili, da živi bez razloga, jer se ambis koji nas deli od činjenica i drugih ljudi ne može preskočiti. Ljudi su, baš kao i životinje, besmisleni skakači i delatnici. Oni sugeriše Bart - ljube, ili se pare bez razloga, baš kao što se i ubijaju bez razloga, pošto „razlozi“ za delovanje i život ne postoje.

Filozofi su, baš kao i pisci-opsenari, Bart ne kaže vašarski opsenari, opsenari koji izmišljaju „razloge“ ili „sablasi“. Jedino su gori teolozi koji govore o „Bogulogosu“, ili „Bogu-razlogu“, zato što nam Bog daje razloge, a možda i zato što je hrišćanski Bog ušao u naše telo posle čega je naš život postao „radostan“, ako je ušao, i ako je to razlog za slavlje i radost, kao što veruju hrišćani, ako veruju da veruju.

Ali, lakše je verovati nego znati. Šta je sa našim znanjem? Drugim rečima, da li je Bartov „nihilizam“ eksteranalistički, ili internalistički? Gde su naši „razlozi“, naša „vera“ i naše „znanje“? To je pitanje, ili pitanja.

Evo, zato tumačenja koja se u pogledu „internalizma“ i „eksternalizma“ mogu pronaći u knjizi Živana Lazovića, već u uvodu u knjigu: „Da li je opravdanje u glavi?“. Ako bismo reč „opravdanje“ – što je moguće – zamenili rečju „razlog“ u tom slučaju pitanje bi moglo da glasi, u Bartovskom maniru: „Da li su razlozi u glavi“: „Tako se, recimo, internalizam i eksternalizam razilaze“, piše Lazović, „u objašnjenju značenja jezičkih izraza, razloga za ljudske postupke ili sadržaja naših mentalnih stanja: dok internalisti smatraju da su ovi fenomeni suštinski ili u potpunosti određeni izvesnim uslovima ili stanjima koja su unutar subjekta i sadržaj su njegove svesti, eksternalisti tvrde suprotno, da oni (ili bar neki od njih) zavise i od izvesnih objektivnih činjenica koje su spoljašnje subjektu i uopšte mu ne moraju biti kognitivno dostupne. Sličan sukob prisutan je i u epistemologiji, i to u analizi znanja i sazajnog (epistemičkog) opravdanja: dok internalisti tvrde da subjekt mora imati uvid u sve uslove koji njegovo verovanje čine opravdanim ili mu daju status znanja, eksternalisti to poriču“.

Jasno je, prema tome, da je Bartov nihilizam eksteranalistički, kao što sam to već rekao. Pitanje je da li postoji „internalistički nihilizam“? Zar Džojls ili Dostojevski nisu bili internalisti i zar njihov nihilizam nije internalistički nihilizam, kao što je to slučaj u religiji? Zar i „novi nihilizam“, odnosno, nihilizam jezika nije internalistički? Sada se vraćam na Bartove „razloge“, ako su to „razlozi“?

„Nakon što sam prvi put omanuo (Bart misli na Todov neuspešni pokušaj da brod na kome je igrana „opera“ digne u vazduh, što je uostalom njegov poslednji pokušaj da se ubije), zašto se nisam jednostavno bacio s mostića Čoptank, gde mi nikakva srećna okolnost ne bi pokvarila plan? Zato što je bio napravljen blagi zaokret, počeo sam da shvatam. (Ali ovde je potrebno skrenuti pažnju na problem koju upotreba

reči „shvatam“ u ovom kontekstu povlači za sobom. Bart očigledno veruje da je nešto moguće „shvatiti“ ne pozivajući se na „uzroke“ i „razloge“, nešto kao bezrazložno shvatanje, odnosno, razum bez razloga ili logosa, što je najbliže značenju intuicije ili misticismizma). Znajući da nema krajnjeg odgovora, pitao sam se: „Zašto ne bih skočio u reku?“, kao što sam se predhodno pitao: „Zašto ne bih digao ‘Operu na vodi’ u vazduh? Sad mi je, pak, novi glas smešta ležerno odgovorio: ‘S druge strane, zašto bih se mučio?’ Eto vam zaokreta! Izveden nenadano, ali poput one mračne aleje u Baltimoru..., taj zaokret me je suočio s novom i nepoznatom perspektivom – pred kojom sam, u tom trenutku, mogao jedino da trepćem“. (Ovde moram da skrenem pažnju na to da je ovde reč „perspektiva“ očigledno samo supstitucija za reč „razlog“ što znači da Bartov „nihilizam“, iako ne otvoreno, računa sa bogatsvom jezika, koji je naše jedino bogastvo ili blago, odnosno, sam „razlog“. A tamo gde je blago nema nihilizma!

Bartov nihilizam je tako ograničen jezikom, i sa druge – telom. Zbog ovog ograničenja nihilizam je izrazita filozofska pozicija koja se mora izmisliti – da bi uopšte bila moguća. Bart je postmodernista čiji um paradoksalno ignoriše efekte jezika, iako potpuno otvoreno govori o telu, telu – a ne glavi i njenim razlozima. Kao da je jezik tela jedini koji postoji.

„Moje srce, čitaoče! Moje srce! Morate brzo shvatiti, ako želite uopšte nešto da shvatite, da te maske (i nihilizam je maska! N.D.) nisam navlačio da bih sakrio svoje lice, već da bih sakrio svoje srce od svog uma i svoj um od svog srca. Razumite to sad, jer ja možda neću poživeti dovoljno dugo da završim ovo poglavlje! Moje srce je bilo to koje je stvorilo sve maske, a ne moja volja. Ovo je bio zaključak koji me je proždirao: Nema načina da se ovlada činjenicom s kojom živim...“

Um („razlog“) je telo i obrnuto telo je razlog i um. Veliki um, kako bi rekao Niče. Bartov „nihilizam“ je paradoksalni nihilizam tela. Maska ili maske našeg tela. Ako su „razlozi“ maske a jesu...

Da li su „razlozi“ samo reči, a reči maske tela? Da li je Bart samo jedan u nizu „novih nihilista“? Da li pišemo na vodi? Gde je nestalo telo? Gde nestaju „razlozi“? Pogledajte početak i kraj ovog eseja. Bolesno telo je „telo“ koje piše.

Nema načina da se ovlada telom. Beskrajnom umirujućom samoćom tela.

Čovek za sva vremena: Petar Borota

PIŠE: IVAN MRĐEN

Ima neke nebeske pravde u tome što je legendarni golman OFK Beograda, Partizana i Čelzija (i još nekih manje bitnih klubova) Petar Borota, čovek koji je u pravom značenju te reči bio „legenda“ još za vreme svoje izuzetno zanimljive sportske karijere, lepše ispraćen na večni počinak u modernim informacionim i komunikacionim „izdanjima“, nego u klasičnim medijima. Pošto propagandisti u sportskim listovima, rubrikama i redakcijama uglavnom nisu ni pokušali da naprave korak dalje od uobičajenog redosleda informacija, vest, malo statistike, poneko reagovanje, „mesto i vreme sahrane biće naknadno objavljeni“, priča o čoveku koji je zapamćen po nečemu što je suprotnost i njegove ličnosti i sportskog dostignuća ispričana je u reagovanjima posetilaca raznih „on line“ izdanja i sajtova medijskih kuća, blogovima, forumima i diskusijama. Ma koliko većina učesnika pretendovala da neko svoje viđenje ili iskustvo nametne kao „jedinu pravu istinu“ - ipak nije satkana pristojna priča o Petru Boroti, koji je posle duge i teške bolesti umro 12. februara 2010. godine samo 22 dana pre svog 58. rođendana.

Pre svega zato što toj priči nedostaje jedan bitan odgovor na onih čuvenih „pet pitanja“ na koja mora da odgovori svaka vest - GDE je umro čovek koji je zaslužio da mu pre utakmice FA kupa Čelzi - Kardif čitav stadion čitav minut, umesto uobičajenog ćutanja - aplaudira. Kolega Sinan Gudžević, koji je o Borotinoj smrti napisao sjajan tekst za zvaničan sajt FK Partizan, pokušao je da proveri da li se to dogodilo u Đenovi (koja je poslednje poznato odredište), ili u Beogradu (kako je stajalo na zvaničnom sajtu OFK Beograda), pa je ipak, zbog takodje neobjašnjene poternice ovdašnjih vlasti za nekadašnjim reprezentativcem nekadašnje države (navodno zbog umešanosti u šverc slika), bliža istini verzija da se to dogodilo u Italiji.

Deset dana kasnije, u ponedeljak 22. februara, niko od propagandista po ovdašnjim zvaničnim medijima nije objavio ni mesto, ni vreme sahrane, pa ni bilo koju značajniju informaciju u vezi sa prenosom Borotinih posmrtnih ostataka u Beograd.

Ostao je manje više neobjašnjen i poslednji period života Petra Borote, pa je tako poslednji zapis vezan za izložbu pod naslovom „Od fudbalskog do slikarskog umeća“, koju mu je 2004. godine u Đenovi organizovao likovni kritičar i bibliotekar Pietro Guella, koji je kolegi Gudževiću ispričao da je izložba trajala oko dva meseca, da je Borota „zanimljiv likovni slučaj, eklektik, da na njegovim platnima ima mnogo ženskih figura“, ali i to da u Đenovi nije živeo ni u kakvom obilju, da je imao neku garažu u kojoj je slikao... Posle toga ništa, pa čak ni neko pristojno objašnjenje koliko je trajala ta „duga i teška bolest“.

S druge strane, velika internet diskusija o fudbalskom umeću legendarnog golmana pretela je da se pretvori o priču o njegovim čuvenim „kiks golovima“. Za sva vremena zapamćen mu je gol koji je ujesen 1977. godine primio sa pola terena u Bukureštu na utakmici za fudbalske anale Rumunija - Jugoslavija 4:6 (što je čak opevavano i uz gusle); na голу Partizana protiv Dinama iz Drezdena ujesen 1978. godine u prvom kolu Kupa šampiona zaboravio je igrača iza sebe, spustio loptu, a ovaj je šutnuo u prazan gol, da bi usledio čuvena Šestićeva „kume, izvedi faul“ prevara u derbiju sa Crvenom zvezdom na Stadionu JNA 29. novembra 1978. godine...

Radio sam tada u sportskoj rubrici Večernjih novosti i dva od ta tri gola sam video „uživo“, na licu mesta, za priču o Šestićevom mangupluku sam čak nagrađen, a za onaj u Bukureštu i dan danas tvrdim da nijedan golman na svetu ne bi odbranio taj šut rumunskog reprezentativca Vigua. Zapamtio sam, međutim, da je u oba ta slučaja Petar Borota hrabrio igrača ispred sebe, „nije ništa, igramo dalje“, svestan pravila da ništa ne može da poremeti igru odbrane kao strah od golmanovog kiksa.

Zato mnogo veću pažnju zaslužuju oni, istina nešto malobrojniji komentari, u kojima se naglašava sve ono zbog čega je Borota u ono vreme bio jedan od najboljih golmana na svetu i zbog čega je i branio u OFK Beogradu, Partizanu, Čelziju, pa i reprezentaciji „one Jugoslavije“.

Za ekipu sa Karaburme je branio na 176 utakmica, od toga 131 prvenstvenu. U vreme Petra Borote, OFK Beograd je osvojio dva treća, jedno četvrto, dva peta i jedno osmo mesto u jugoslovenskoj ligi, u kojoj su neprikosnoveni bili klubovi tzv. „velike četvorke“ (Crvena zvezda, Partizan, zagrebački Dinamo i splitski Hajduk), ali su sjajne ekipe imali i sarajevski klubovi Željezničar i Sarajevo,

novosadska Vojvodina, Rijeka... Zato su ti plasmani popularnih „roimantičara“ (mada stariji Beograđani pamte i nadimak „klomferi“) bili izuzetno dostižni, što je Petra Borotu i dovelo u Partizan, gde je u sezoni 1977/78 postavio rekord u branjenju u jugoslovenskoj ligi od 18 klubova: primio je samo 19 golova, u jesen devet, u proleće deset. Partizan je osvojio titulu prvaka Jugoslavije sa 54 boda, pri sistemu dva boda za pobeđu, jedan za nerešeno, što je rekordan broj osvojenih bodova u toj ligi.

S Borotom na голу Partizan je te godine oba puta pobedio Crvenu zvezdu (ukupno je je bilo 6:3), koja je godinu dana kasnije sa maltene istim timom stigla do finala Kupa UEFA. To je bila jedina titula prvaka koju je Borota osvojio, jer je u londonском Čelziju (u koji je 1979. godine mnogo pre „ere Romana Abramoviča“ prešao za samo 70.000 funti) branio u sezoni kad se taj klub borio za opstanak i potom igrao u drugoj engleskoj ligi. U toj drugoj sezoni Borota je propustio samo jednu utakmicu i Čelzi je završio na četvrtom mestu, a popularnost Borote kod navijača nikad nije dolazila u pitanje. Stalno je radio stvari koje su ih oduševljavale, a svaki gol Čelzija je proslavljao sa navijačima iza svog gola. Kad su navijači na jednoj utakmici besni uleteli u teren Borota im se pridružio. Često je driblao protivničke igrače do polovine svog terena, tako je i primio jedini gol na utakmici protiv Votforda sa 30 jardi (jedan jard - 91,44 cm). Dovodio je trenere do ludila, jer je posle uspešne intervencije imao običaj da baca loptu na prečku od gola i da se tako igra sa živcima navijača i saigrača. U sezoni 1980/81 Čelzi je u 22 susreta postigao gol samo na tri, ali je Borota uspeo da sačuva netaknutu mrežu na čak 16 susreta, pa je te godine proglašen za Čelzijevog igrača godine.

Iz tog perioda je i legenda kako je Petru Boroti, nakon što je na голу Čelzija na nekoj utakmici odbranio penal, s glave kačket odleteo u mrežu, a on, s loptom pod pazuhom, ušao u prostor iza linije, uzeo kačket, i tako sam sebi dao gol. Ta je priča išla od usta do usta kao narodna pesma, pa je čak i ovekovече na u filmu Radivoja Andrića „Kad porastem biću kenгур“ (2004. godine). „Jedino što u FC Chelsea nema žive duše da to potvrdi. Jer sam jutros zvao i u London, arhivistiku Abramovičeva kluba. U Londonu mi uljudno vele da za takav slučaj nisu čuli, da toga na snimcima tekmi FC Chelsea nema, a da ima svašta i svačega drugog jelda, no takva nam se stvar, da mi znamo, vele, još desila nije, a da se desila, nama ne bi

promakla, ne samo nama, već ni drugima u Engleskoj“ - napisao je u već pomenutom tekstu Sinan Gudžević.

Činjenica je da je nešto u tom stilu početkom osamdesetih godina prošlog veka objavljeno u ovdašnjoj štampi, pa je kasnije i demantovano, tako da ova legenda može da posluži samo kao dobar dokaz da su demanti i ispravke zaista „sakupljanje perja u jastuk na košavi“. U ova moderna vremena to postaje sve opasnije, jer se određeni „podaci“ i „informacije“ bez ikakve rezerve uzimaju i kopiraju kao pouzdane činjenice, u čemu naročito prednjači nova generacija „gugl - mobil“ propagandista. Dva podatka sa interneta plus jedan usput telefonski razgovor - od toga se uglavnom sastoje propagandistička „istraživanja“ i prilozi, jer se „nema vremena“ za ozbiljniji posao, slaganje i vrednovanje podataka, razgovore sa svedocima, povezivanje činjenica...

Zato nije čudno što čak ni smrt tako zanimljive i kontroverzne ličnosti, sa bogatom ličnom i sportskom biografijom, kakav je bio Petar Borota nije nikog podstakla da napravi makar jedan ozbiljan tekst ili prilog sa radnim naslovom „I legende su ljudi“. Ostaje nada da će, kad ovih dana budu „saopšteni mesto i vreme sahrane“ to učiniti makar neko od nas, starijih.

Ukrajina u prošlosti

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

Arheološki podaci sa teritorije Ukrajine svedoče o prisustvu ljudi još u ranom paleolitu (starijem kamenom dobu). U periodu od III do II milenijuma stanovnici ove zemlje bave se motičnom zemljoradnjom i izradom glinenog posuđa (Tripoljska kultura). U VI veku pre n. e. na Crnom i Azovskom moru niču prve grčke kolonije. Na Donu i Dnjepru nastaje skitska država, a u potonjem vremenu, u stepama od Urala do Dunava, vladaju Sarmati. Od III veka n. e. ukrajinska teritorija je pozornica velike seobe naroda; prelaze je Goti i Huni, Bugari, Avari.

U VII stoleću između Volge i Dona stvaraju svoju državu Hazari.

Ukrajina se smatra postojbinom starih Slovena (vizantijski izvori nazivaju ih Antima). Na prostoru oko reka Dnjepra i Dnjestra stvara se, u vremenu od IV do VI veka, prvi plemenski savez Anta. Razvitkom zanatstva i trgovine niču i prvi slovenski gradovi: Kijev, Černjigov, Perejeslav, Vladimir, Užgorod da bi, u IX veku, u Ukrajini nastala prva značajna država istočnih Slovena - Kijevska Rusija.

Godine 988. knez Vladimir prihvata hrišćanstvo, a sa novom verom prodrila je u zemlju i vizantijska kultura. Pismenost donose učenici Ćirila i Metodija. Konačnu pobjedu hrišćanstvo je odnelo za vlade Jaroslava Vladimiroviča Mudrog. Tako istočnoslovenska civilizacija ima svoj početak u Kijevu, današnjem glavnom gradu Ukrajine. A ovaj grad je u XI veku bio najveći u Evropi; treba da je imao 400 crkava, osam sajmova i 50.000 stanovnika (poređenja radi, London samo 20.000).

POZNATI

U svetu estrade, sporta, umetnosti, politike, nauke i drugih oblasti javnog života nalaze se i ne malobrojni Ukrajinci. Kao Dastin Hofman, Mila Jovović (poznati svetski fotomodel), Pol Muni, Deni Kej, Džordž Montgomeri, Silvester Stalone, Vitalij i Vladimir Kličko, Andrej Ševčenko, Andrej Medvedev, Sergej Bubka, pa Simon Vizental, Gol-da Meir, Lav Trocki, Igor Zikorski, Sergej Koroljev, Sergej Prokofjev, Leonid Brežnjev, Nikolaj Gogolj, Kazimir Maljevič, David Ojstrah, Isak Štern, Stanislav Rihter, Mihail Bulgakov, Taras Ševčenko. Mnogo je i onih širom sveta čiji su roditelji poreklom iz Ukrajine, kao Noam Čomski, Petar Čajkovski, Jehudi Menjuhin, Milton Fridman, Džordž Geršvin, Leonid Bernštajn, Igor Stravinski, uz nezaobilaznu pevačicu Ruslanu.

Razvitak Kijevske kneževine prekida, u XIII veku, tatarska najezda koja će zaustaviti ekonomski i kulturni razvoj zemlje. U to vreme i veći deo Ukrajine potpada pod vlast litvanskog kneza. I Poljaci će, u narednom veku, prisvojiti Voliniju i Galiciju, a potom Podoliju. Kasnije će Mađari zauzeti Zakarpatsku Rusiju, a Bukovina će doći pod vlast moldavskog kneza.

Lublinskom unijom (1569) između Litve i Poljske Ukrajina je pripala Poljacima. Na osnovu sporazuma kijevskog mitropolita i papske stolice ovde se, od XVI veka, širi katoličanstvo.

Posle raspada Zlatne Horde (naziv za srednjovekovnu mongolsku državu) krajem XV i

NAROD I JEZIK

Ukrajinski narod nastaje raspadom Kijevske Rusije u XII veku i teče, uporedo sa razvojem Rusa i Belorusa, do XV veka. Proces konsolidacije Ukrajinaca kao naroda završen je u periodu od VIII do XIX veka. U to vreme njihove ranije oznake i lokalni nazivi (Ruteni, Rusini, Malorusi) zamenjeni su etninimom Ukrajinaci, koji je ustaljen kao etničko obeležje ukrajinskog naroda. U okviru Ukrajinaca su etničke grupe Lemci, Bojci, Guculi (ili Huculi), Litvini, Poleščuci. Ima ih (po poslednjim procenama) oko preko 49 miliona. U Ukrajini žive takodje i Rusi (22%), pa Belorusi

i Moldavci uz druge. Ukrajinci žive i širom sveta: u Rusiji, Kazahstanu, Moldaviji, SAD i Kanadi, Poljskoj. Slede Belorusija, Uzbekistan, Kirgizija, Argentina, Letonija, Brazil, Rumunija, Turkmenija, Gruzija, Tadžikistan, Slovačka, Estonija, Litvanija, Azerbejdžan, Australija, Paragvaj, Jermenija, kao i područje ex-Jugoslavije.

Ukrajinski jezik pripada istočnoj grupi slovenskih jezika indoevropske porodice jezika, najrodniji je ruskom. Vera - pravoslavni, katolici i drugi. Novčana jedinica *grivna*. Površina zemlje 603 700 kvadratnih kilometara.

početkom XVI veka u Ukrajini se naseljavaju kozaci; na Dnjepru, Donu, oko Volge i na Uralu (otuda će nositi i adekvatna imena: Zaporoški, Donski, Povolški i Uralski). Ovi begunci iz Rusije i Poljske su se, kao ratnici i zemljoradnici, borili – pod svojim atamanima i hetmanima – protiv turske, tatarske i poljske prevlasti. Polovinom XVI veka kozaci uspeva da osnuju svoj hetmanat. Neki istoričari vide u ovoj kozačkoj državi preteču zapadne evropske demokratije. Jer, kozaci su na svom vojnički organizovanom području uveli brojne zakone koji se danas podrazumevaju u demokratiji – na primer, slobodni izbor svojih vođa. Uprkos spoljnom pritisku kozački hetmanat uspeo je da opstane punih 120 godina, da bi se 1654. godine konačno utopio u Rusko carstvo.

Pobunjenim ruskim seljacima protiv ruskog samodržavlja pridruživali su se i kozaci (Stenjka Rjazin, Jemeljan Pugačov). I kasnije, u periodu od 1836. do 1854. godine, u Ukrajini izbija više od stotinu ustanaka seljaka i kozaka.

Zemlja i njeni stanovnici bili su vekovima izloženi uticaju raznih kultura, pa se ukrajinski identitet formirao, velikim delom, na području drugih država; dugo vremena pod poljskom i litvanskom vlašću, pod Habzburgovcima i ruskim carevima, najzad, u sovjetskoj eri. I svi ovi režimi ostavili su tu svoje neizbrisive tragove. Danas se najokrutnijim smatra period Staljinove vladavine, koji nije samo najbrutalnije gušio ukrajinski otpor nego je tu u „žitnici Evrope“ čak osam miliona ljudi umrlo od gladi.

Kao u Prvom, tako je i u Drugom svetskom ratu Ukrajina bila poprište žestokih vojnih operacija. Shodno procenama u Ukrajini je, u vremenu od 1917. do 1945. stradalo 26 miliona ljudi, ili 55 odsto tadašnjeg stanovništva.

Posle raspada SSSR, Ukrajina stiče nezavisnost. Prema izveštaju Svetske banke, ima potencijal „da može postati jedna od najbogatijih zemalja na svetu“.

ČERNOZEM

Od ukupnih svetskih površina pod crnicom (černozem) čitavih 25% ove najplodnije zemlje nalazi se u Ukrajini. Vizantijski car Konstantin VII zapisao je još u X veku: „Najbolja zemlja je Černozem. Ne boji se ni kiše ni suše“. Ukrajinsku zemlju hvali u svom delu i francuski pisac Onore de Balzak. Zahvaljujući ovakvoj zemlji mogla se ovde razviti, stotine godina pre n. e. prva zemljoradnička civilizacija.

Fizičko i etničko uništavanje Bošnjaka i Bosne

Sužavanje životnog prostora

PIŠE: RADE VUKOSAV

Umjesto uvoda, počecemo jednim razgovorom bez rukavica. U kafani "Kod Đeme", u Konjicu je sjedilo pet-šest Bošnjaka i jedan Srbin. Jedan od Bošnjaka ga je upitao: „Pitao bih te nešto ako ćeš istinu kazati“. „Kazaću je“, reče Srbin, „ako znam, a ako ne znam...“ „Hoćeš li biti iskren?“ Pitaj čovjče. „Zašto Srbi nas mrže?“ „Nije istina da vas svi Srbi mrže. Mrže vas nacistički ekstremi i velikosrpska nacionalistička, da kažem, elita“. „Znam, ali zašto nas mrže?“ „Kako, ne znaš“. „Ne znam“. „Nisi toliko slijep da ne znaš“. „Kaži!“ Kako mu je mogao odgovoriti nego bez rukavica. Samo se istinom može nešto objasniti. „Burazeru, dok god ste vi ovde, po njima, ovo ne može biti Srbija i vi zato morate nestati. Na žalost, ali je tako“. „Je li ti čovjek pravo odgovorio“, uz odobravanje potvrdiše ostali. Svako okolišanje i umotavanje u oblandu ne bi bilo istinito, niti bi zadovoljilo prisutne. Napomenimo da su Konjic i sva sela oko njega 36 mjeseci JNA i karadžićevci granatirali uz žrtve i razaranja. U opštini Konjic je 1991. godine bilo 15,2 odsto Srba. Mnogi od njih su, osim kuća, njiva, voćnjaka, bašta, stoke, imali posao u industriji i još konformni stan u Konjicu, sve dok im iz Beograda i Pale nisu javili da su „ugroženi“; zastrašili ih nekim spiskovima za likvidacije, koji su „pravili muslimani“, ogranizovali ih, naoružali i opremili za napad na komšije, da brane svoje živote i „srpsku opštinu Konjic“. Pijani huligani su izazovno Bošnjacima govorili: „Ova Neretva će teći kroz Srbiju“.

Evo, već više od 150 godina fizički se uništavaju i etničičenjem progone Bošnjaci, evropski narod slavenskog porijekla, islamske vjeroispovijesti. Ovo se, kao u Srednjem vijeku, radi nekažnjeno pred očima Evrope i u Evropi. Upravo zbog pasivnosti Evrope i cijele međunarodne zajednice i na njihovu sramotu. Bošnjaci su žrtve istrjebljivanja i progona u cilju osvajanja teritorija i pomicanje granica Srbije i Crne Gore na zapad, a Hrvatske na istok.

Nasilno etničko čišćenje uz fizičko istrebljenje Bošnjaka, uništavanje njihovih života, staništa, imovine, sakralnih i kulturnih objekata na teritoriji Srbije, Crne Gore, Sandžaka i Bosne i Hercegovine (BiH) nije nova pojava.

Srbija i Bosna. Geneza i karakter posljednjeg rata u BiH upravo se ispoljava u recikliranju do sada poznatih metoda u historiji. Za primjer iz Prvog srpskog ustanka je karakterističan napis iz Politike, od 2. decembra 1994. godine u rubrici „Da li znate“, gde piše: „Varoška naselja ustaničke Srbije u razdoblju od 1804. do 1813. godine bila su izložena čisto potpunom uništavanju i raseljavanju i to od samih ustanika. Tako je Valjevo još od početka ustanka bilo 'pretvoreno u puhor i tek na zgarištu turske varoši počelo se podizati novo Valjevo'. Isto su tako u celini

ili delimično bila popaljena, uništena u **Beograd, Požarevac, Rudnik, Smederevo, Užice, Šabac** i druga mesta. I van granica ustaničke Srbije, dokle su dopirali srpski ustanici, u borbama su stradali između ostalog, **Novi Pazar, Prokuplje, Sjenica, dok je Nova Varoš bila pošteđena lično Karadordevom intervencijom**. Naime, Karadorđe je u Novoj Varoši video nekoliko lepih 'zdanja' i ona su mu se mnogo dopala, te je naredio proti Milutinu iz Guče: 'Kojekude, ova varoš da se od naše vojske ili straže ne popali, ili ne izgore, jerbo je šteta ovake lepote kuće da se poruše i izgoru, već ako nas naćeraju Turci opet neka ostane njima, ali ako li posle mi njih počeramo, to će one opet biti naše, samo neka ostane (Nova Varoš) nepopaljena'. Pa ipak, prilikom povlačenja ustaničke vojske ispred turske najezde, onaj isti prota Milutin iz Guče naredio je ustaničkim vojnicima da Novu Varoš spale. **I tu sprska vojska izgore onako lepu varoš'**, zapisao je N. Ninković u knjizi 'Žiznoopisanije moje'.

Antonije Protić, savremenik ondašnji o pokolju u Sjenici: „Senički grad osvojen je 23-eg aprila 1809. godine. No, ovde moram se groziti, a valja mi istinu kazati. Karadorđe je Turcima učino na častan način puštati Turke, sa ženama, decama i malom... „ Dalje opisuje kako to vojnici nisu poštovali nego su preskočili zidove i počeli ubijanje „ne gledajući žensko i muško „i u tome se povede strašan po polju seničkom boj. Karadorđe je zapovedio da se glave donesu u Senicu. I tako, svrši se ovaj boj. Glave su donete no nije bilo dosta kočića da se sve ponabijaju, već su onako pomešane u paradu, a čislom, ako će jedna manje od 2.500. A ovde je naših malo poginulo u ovom sraženi-ju“. (Antonije Protić, Povesnica od početka vremena Vožda serbskoga Karadorđa Petrovića, objavljeno 1853. u Smederevu“, M. Baltić „Fetva“, DAMAD N. Pazarar).

Poslije donošenja Hatišerifa, 3. avgusta 1830. godine, muslimani su iz Srbije gotovo svi poubijani ili protjerani. Jedno vrijeme im je bilo dozvoljeno da žive samo u četiri garnizona: Kladovu, Smederevu, Beogradu i Šapcu, a Sokol i Užice su srušeni. Bošnjaci su se selili u Bosnu. Bajrakli džamiju u Beogradu je obnovio knez Mihailo Obrenović. Po podacima ruskog konzula u Sarajevu, Srbiju je do 1868. godine napustilo i prešlo u Bosnu oko 30.000 Bošnjaka. Ilija Garašanin, 1844. godine je napisao „Načrtanije“ kojim se projektuje pripajanje svih slavenskih zemalja na Balkanu Srbiji.

Berlinskim kongresom 1878. godine je, na insistiranje ministra spoljnih poslova Austro-Ugarske Đule Andrašija, Srbija dobila 4 okruga koje su Sanstefanskim mirom Rusi bili dali Bugarskoj: Leskovački, Vranjski, Niški i Pirotski okrug su vraćeni Srbiji, i Srbiji je skinuto tutorstvo Turske i Rusije, a Srbija priznata evropskom državom, **sa obavezom da osigura slobodu vjeroispovijesti, što nije ispoštovano**.

Bosna i Bošnjaci su sami sebe branili od napada Austrije sa sjevera i zapada, Mletaka iz Dalmacije i Crnogoraca sa jugoistoka. Srbija je tada bila u okviru Otomanskog carstva. Uzroci genocida nad muslimanima su historijski vezani za sudbinu Bosne i odnosa Evrope prema islamu, a naročito borbe za teritorije, kao i nakaradnih predrasuda prema jednom narodu. Bili su smetnja za postizanje imperijalnih namjera. Zbog nemira u BiH, sultan u BiH, 1827. godine, šalje okrutnog Abdurahmanpašu, koji se iz BiH vratio bez uspjeha. Ne prihvatajući sultanove reforme ni tuđu vojsku iz Anadolije bosanska vlastela je

opet organizovala pobunu. Za glavnog zapovjednika su prihvatili Huseina kapetana Gradaševića koji je napao vezirski grad Travnik i preuzeo vlast u BiH. Sklopio je bio dogovor i sa crnogorskim vladikom Njegošem. Tražio je od Istanbula autonomiju, a kasnije se borio i za nezavisnost (Republiku BiH). Nudio je je savez knezu Milošu Obrenoviću da zajednički protjeraju Osmanlije. Miloš, ne samo da nije prihvatio nego je to prijavio sultanu koji je poslao vojsku za gušenje pobune. Husein kapetan je sultanovu vojsku 22. juna 1831. potpuno porazio kod Lipljana na Kosovu. Narod ga je popularno nazvao „Zmajem od Bosne“. Nakon izdaje hercegovačke vlastele (Ali paša Rizvanbegović i Smail-aga Čengić), u više bitaka je Husein-kapetan poražen, pa se morao skloniti u Austro-Ugarsku. Mira u BiH i dalje nije bilo, pa 1850. godine sultan u BiH šalje Omer pašu Latasa, koji je nemilosrdno čistio bosansku vlastelu. Ni poslije njega u BiH nije bilo mira. Podsjetimo malo i na sudbinu Bosne u XVIII vijeku. Eugen Savojski, nakon pobjede kod Sente nad Osmanlijama, je 1698. došao do Sarajeva i kao roblje odveo veliki broj nekataličkog stanovništva muslimana, Jevreja i pravoslavaca. Austrijski car Karlo VI, 1737. godine je dao Bošnjacima „Turcima“ dva izbora: ili da se sele ili da pređu na katoličku vjeru. Bošnjaci su pružili otpor i u velikoj bici pod Banja Lukom 4. avgusta 1737. godine je Ali-paša do nogu potukao carsku vojsku. Tokom Austro-ugarske okupacije BiH, nakon Berlinskog kongresa 1878. godine i nakon žestokog otpora okupaciji, iz BiH se iselilo u Sandžak, Kosovo, Makedoniju i Tursku oko 100.000 Bošnjaka. U balkanskim ratovima 1912-13. iz Sandžaka se iselilo 12.500 Bošnjaka.

Nakon Prvog svjetskog rata, u Sandžaku i u BiH, vojska je, nad Bošnjacima u foćanskom, čajničkom, višegradskom, rogačkom, gatačkom, bilečkom, trebinjskom srezu i u Semberiji, počinila veliki broj zločina. Bošnjaci su izbjegli u druge krajeve BiH, čak i u Bosansku krajinu 37.294, a u Sandžak 7200 Bošnjaka. U istočnoj Hercegovini su banditi Majo Vukovića i Petar Rogana ubili oko 3000 Bošnjaka. Pa i poslije dolaska Druge armije Stepe Stepanovića, samo je do septembra 1920. ubijeno 2000 Bošnjaka. U selima Šahovići i Pavino Polje 1924. godine je ubijeno 600 Bošnjaka. Oko 400 ih se iselilo u Pljevlja, Sarajevo i Tursku. Na mjestu Šahovića izgrađeno je selo Tomaševo. (Aleksa Šantić: „Ostajte ovde...“)

U Drugom svjetskom ratu su četnici, u istočnoj Bosni i Sandžaku masovno ubijali Bošnjake i vršili nasilno iseljavanje. Samo je četnički vojvoda Pavle Đurišić (nosilac Hitlerovog Željeznog krsta viteškog reda), februara 1943. u istočnoj Bosni ubio „oko 8000 ostalih“ – ljudi (civila) žena i dece. Od četnika i ustaša je stradalo i iseljeno više hiljada Bošnjaka. Bilo ih je i u Jasenovcu. Paveliću nije uspjelo, osim neznatnog broja, da od Bošnjaka napravi „Hrvatsko cvijeće“. Mnogi su od četnika stradali u dolini rijeka Rame i Neretve za vrijeme Hitlerove operacije Weiss, kao i u Bosanskoj krajini. Stevan Moljević, bliski saradnik Draže Mihailovića, je 1941. godine napravio projekat „Homogene velike Srbije“ u kojoj neće biti mjesta drugim narodima. Nakon dramatične sudbine puna tri stoljeća, do obimne agresije na BiH 1992-1995. u velikosrpskoj i velikohrvatskoj agresiji došlo je do neviđenih stradanja Bošnjaka.

Crna Gora. „Istraga poturica“ na Božić 1711. godine, opjevana je u Njegoševom „Gorskom vijencu“. Istraga poturica ubuduće će uzastopno motivisati (još i sad motiviše) svaki progono

i etničko čišćenje Bošnjaka do dana današnjeg. „Gorski vijenac“ i njemu slične čitanke i sad podstiču islamofobiju. Obavezna su školska lektira. Posebno su zapaljivi guslarski spjevovi u desetercu. Na paganizam crnogorske tradicije upozoravao je i sam pečki patrijarh Arsenije. Godine 1852, kolektivno je pokršteno oko 800 muslimana. U Gornjim Vasojevićima, Grahovu i Nudolu 1859. godine, džamije su porušene i silom protjerano 750 Bošnjaka. U Balkanskom ratu, paravojne čete, pod komandom kapetana Đure Cemovića, u Plavu i Gusinju je likvidirano više od 550 Bošnjaka. Pop Đorđe Šekularac iz Gusinja silom je pokrstio 12.000 Bošnjaka, rušio i zatvarao džamije. Na žalbu jedne grupe uglednih Bošnjaka 1913, je kralj Nikola odlučno reagovao. Džamije su otvorene i nasilno pokršteni su se vratili u islam. Iz Nikšića, Podgorice, Spuža, Berana, Kolašina i Bara pod pritiscima se islamsko stanovništvo iselilo u BiH, Sandžak i Albaniju.

Najsrमतnije se državno rukovodstvo Crne Gore ponijelo kada su Bošnjake koji su za vrijeme agresije na BiH 1992-1995, bježali od karadžićevaca, spašavajući živote, a ovi ih vraćali karadžićevcima koji si ih tamo likvirali. A došli su im da ih zaštite!

Sandžak je do Berlinskog kongresa 1878. pripadao BiH, kada je ostao pod jurisdikcijom Turske. U balkanskim ratovima ga osvajaju i dijele Srbija i Crna Gora. Odmah su sandžački Bošnjaci počeli stradati, a posebno u crnogorskom dijelu Sandžaka. Ovdje ćemo se osvrnuti na najnovije vrijeme, vrijeme 1991-1995. godine, kada Sandžak nije bio direktno ratište, ali je platio previsoku cijenu „ratnog mira“. Vlast je vršila žestoku represiju. Izvršena su topovsko-tenkovska okruženja naselja, sa kojih položaja su vojska i paravojska prijetile građanima, vrijeđale ih i uznemiravale na razne načine. Borbeni avioni u brišućim letovima su zastrašivali građane. U Sjeverinu je 22. oktobra 1992, iz autobusa oteto 17 Bošnjaka i predato preko Drine karadžićevcima na gubilište. U Bukovici 16. februara 1993, 11 putnika. Iz voza u železničkoj stanici Štrpci, 27. februara 1993. oteto je 19 Bošnjaka koji su odvedeni karadžićevcima na mučenja i likvidaciju. Dok su u Sandžaku njihove komšije Srbi i Crnogorci javno nosili oružje, Bošnjaci su „privodjeni na informativne razgovore“, tučeni i mučeni da predaju oružje koje nemaju. Tako je njih više od 17.000 prošlo kroz ovu torturu. Vlasti su ponekima od njih prodavali oružje, a nakon toga ih hapsili. Neki su tučeni do smrti. Sela su, posebno u pribojskom kraju, paljena, kuće pljačkane, voćnjaci i šume sječeni - samo da se više ne vrate, pa su iz toga kraja izbjegle 562 porodice sa 2060 članova. „Psihoza straha širila se poput kuge“, tako da je u ljeto 1992. nekoliko desetina hiljada sandžačkih Bošnjaka našlo utočište u raznim zemljama Evrope. Gorak je osjećaj biti građanin jedne države u kojoj si nepoželjan. Zanočiš, ne znaš hoćeš li osvanuti. Sandžački Bošnjaci su i pored svega ostali na visini. Nisu činili ni oružane ispada ni divrzije, što im baš nimalo nije pomoglo. Teško im je palo i što su bili nabijedeni da stvaraju nekakvu „zelenu tranverzalu“. „To samo budali može pasti na pamet“, žale se Novopazarci. Usporedbom popisa iz 1991. i onog iz 2001. godine, samo u srbijanskom dijelu Sandžaka, pokazalo se manje 13.000 Bošnjaka.

Podnošene su krivične prijave, ali sudovi nisu reagovali. U martu 1996. je dostavljen obiman materijal predsjedniku SRJ Zoranu Liliću na njegov zahtjev, a 2000, saveznom ministru pravde Momčilu Grubaču.

Da bismo Sandžaklijama dokazali da u njih imamo povjerenje i prihvatili ih za ravnopravne građane Srbije trebamo im to i dokazati. Zašto šest sandžaskih opština, našeg dijela Sandžaka, nisu svrstane u jednu regiju, nego je Sandžak podijeljen u Centralni i u Zapadni region? Za sve patnje i stradanja - i Vlada i Skupština Srbije - javno trebaju osuditi sve postupke ondašnjih vlasti i stradanja ljudi, žena i dece i izviniti im se, a oštećene obešteti. Organizatore represije goniti. I da cijeli naš dio Sandžaka bude jedna Novopazarska regija. Bez toga se sandžački Bošnjaci i dalje osjećaju drugorazrednima u svojoj državi Srbiji.

Agresija za podjelu BiH 1992-1995. godine, uz najveće ratne zločine i genocid u Evropi nakon Drugog svjetskog rata je pred očima Evrope i međunarodne zajednice slikovito podsjetila na istrjebljenje Jevreja u Hitlerovom Trećem Rajhu. Genocidom u Srebrenici i etničkim čišćenjem, silom oružja se formirao etnički očišćen „entitet“. U sedam opština u Podrinju i u čet opština u Posavini etnočistači su bili u manjini. U svim ostalim opštinama se živjelo mješovito, a u nekima su imali čak i tijesnu većinu. Svjetska javnost je, zapanjujuće, to hladno posmatrala i dopuštala. A mogla je tu užasnu tragediju na vrijeme spriječiti. Snage UN su više statirale nego što su činile na sprječavanju tragedije Bošnjaka, a obratno, i drugih u BiH. Stotine hiljada Bošnjaka je što poubijano, što protjerano. Tamo su ostala zgarista, ruševine i gole zidine kuća. Bez malih i nikakvih uslova da se vrate. Vratio se neznatan broj. Raselili su se po Evropi, Americi, i ostatku neokupirane BiH. Zlodjela je bilo i sa bošnjačke strane, pa neka svak odgovara „po učinku“. **Međunarodna zajednica je agresorima uvažila učinak i od BiH napravila Palestinu. „Nova Palestina u srcu Evrope“, kako kaže Stjepan Mesić.** Provedena je velikodržavna Miloševićeva i Tuđmanova zavjera i dogovor za podjelu BiH, zbog čega ključni dio krivice snosi međunarodna zajednica. Neusporedivo su, bez obzira i na druge žrtve, ovdje najgore prošli Bošnjaci, bez rezervne „matice“, bez paralelnih i specijalnih odnosa sa „duhovno srodnim narodom“, što imaju bosanski Srbi i Hrvati. Kroz viševjekovnu historiju BiH Bošnjaci nikad nisu vršili etno-čišćenje. Sada su njih stotine hiljada ostali bez igde ičega. Što poubijani, što protjerani, ostali su bez svojih najmilijih; bez posjeda, rasuti po svijetu i zbijeni u centralni dio BiH. Neprijatelji BiH jedva čekaju da od njih naprave „talibane“ ili saradnike Al-kaide, e da bi upirali prstom na njih kao na nepoželjne u Evropi. **U historiji čovječanstva se nižu uzroci i posljedice.** Afganistanski talibani nisu pali s neba. „Proizveli“ su ih Britanci, SSSR, USA... Ogromna je većina Bošnjaka evropski nastrojena i još im ni na pamet ne pada da budu ekstremni. Njihovo držanje zavisice od BiH političara, a posebno od banjalučkih i mostarskih. **I od međunarodne zajednice.** Dokle će moći biti strpljivi? Za vjerovati je da će ostati na visini. Dejton je upropastio BiH. Preporuka je EU, UN i ostaloj međunarodnoj zajednici da dobro razmisle kako dalje. (Izvori: M. Bojić, „Historija Bosne i Bošnjaka“, Sarajevo 2001., Branko Latas: „Saradnja četnika D. Mihailovića sa okupatorima i ustašama 1941-45.“ Beograd 1999., M. Demirović: „Bosna i Bošnjaci u srpskoj politici“, Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Novi Pazar, domaća štampa i lični doživljaji).

da li imate ostala izdanja helsinškog odbora?

HELŠINŠKE SVESKE

26. Ka izgradnji održivog
kosovskog društva

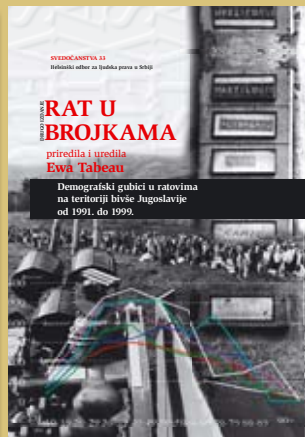
27. multietnički
identitet Vojvodine:
Izazovi u 2007 - 2008

28. Sandžak:
Identitet u procepu
starog i novog

SVEDOČANSTVA

16. Laslo Vogel, Ispisivanje vremena, u međuvremenu
17. Srđa Popović, Poslednja instanca
18. Sonja Biserko, Srbija na orijentu
19. Živorad Kovačević, Srbija i svet: Između arogancije i poniznosti
20. Milošević vs. Jugoslavija
21. Izbeglice - Žrtve etničkog inženjeringa
22. Srebrenica - od poricanja do priznanja
23. Aleksandar Bošković, Etnologija svakodnevnog života
24. Dubrovnik: "Rat za mir"
25. Zoran Đinđić: Etika odgovornosti
26. Kovanje antijugoslovenske zavere I i II
27. Bosna i Hercegovina - jezgro velikosrpskog projekta
29. Fahri Musliu, Montirani procesi protiv kosovskih albanaca
30. Srđa Popović, Nedovršeni proces
31. Vukovarska tragedija 1991 I i II
32. Snaga lične odgovornosti
33. Rat u brojka
34. Raskrinkavanje projekta Velika Srbija

OGLEDI

09. Momčilo Isić, Seljanka u Srbiji u prvoj polovini XX veka
10. Tomislav Ognjanović: Čaršija, Utrina ili Srbija
11. Ljiljana Vuletić (prijedila): Ksenija Atanasijević: Etika feminizma
12. Olga Popović-Obradović: Kakva ili kolika država
13. Ivan Đurić: Vlast, opozicija, alternativa